Fond za humanitarno pravo

Dosije: 43. motorizovana brigada VRS u Prijedoru

ISBN 978-86-7932-116-9

Fond za humanitarno pravo

Dosije: 43. motorizovana brigada VRS u Prijedoru

Beograd,
maj 2021. godine

Sadržaj

SKRAĆENICE 5

I. UVOD 7

II. FORMIRANJE VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE 10

III. ZONA ODGOVORNOSTI 1. KRAJIŠKOG KORPUSA VRS 11

IV. JEDINICE 1. KK U PRIJEDORU 12

– 343. mtbr JNA / 43. mtbr VRS 13

– Ostale jedinice 1. KK u Prijedoru 19

– Peta kozarska laka pešadijska brigada 19

– Šesta sanska pešadijska brigada 20

V. KONTEKST 21

– Preuzimanje vlasti u Prijedoru 22

VI. NAPADI NA SELA I NASELJA U OPŠTINI PRIJEDOR 24

– Hambarine 25

– Napad na područje Kozarca 27

– Kamičani 30

– Stari grad – Prijedor 31

– Napad na Sivce i Jaskiće 33

– Napad na područje Brda 35

– Bišćani 37

– Čarakovo i Zecovi 39

– Sudbina muškaraca i dečaka izbeglih sa područja Brda 44

– Briševo 49

VII. 43. MTBR I LOGORI NA TERITORIJI PRIJEDORA 52

– Keraterm 54

– Omarska 56

– Trnopolje 59

– Koićanske stijene – znanje o zločinu 64

VIII. PRIKRIVANJE ZLOČINA 66

IX. UNAPREĐENJA I ODLIKOVANJA 68

EPILOG 70

PRILOZI 73

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
CSB	Centar službi bezbednosti
FHP	Fond za humanitarno pravo
GŠ	Glavni štab
JNA	Jugoslovenska narodna armija
KC	Kadrovski centar
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MO	Ministarstvo odbrane
MPOAD	mešoviti protivoklopni artiljerijski divizion
mtb	motorizovani bataljon
mtbr	motorizovana brigada
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
OTG	Operativno-taktička grupa
partd	partizanska divizija
pbr	pešadijska brigada
RSK	Republika Srpska Krajina
RŽR	Rudnici željezne rude
SDS	Srpska demokratska stranka
SJB	Stanica javne bezbednosti
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
TO	Teritorijalna odbrana
VJ	Vojska Jugoslavije
VO	vojna oblast
VRS	Vojska Republike Srpske
1. KK	Prvi krajiški korpus

I. Uvod

U periodu između maja i avgusta 1992. godine, jedinice Prvog krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske (VRS), u sadejstvu sa jedinicama Policije Republike Srpske, Teritorijalne odbrane (TO) i različitim dobrovoljačkim grupama, izvršile su napade na veliki broj sela s većinskim bošnjačkim ili hrvatskim stanovništvom u opštini Prijedor.[1]

U dokumentima VRS i Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Republike Srpske, borbena dejstva na području prijedorske opštine označena su kao „operacije čišćenja" i akcije razbijanja grupa ekstremista.[2] Međutim, u više presuda pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) utvrđeno je da su te operacije zapravo podrazumevale sistematsko ubijanje, zlostavljanje, hapšenje i zatvaranje nesrpskog stanovništva, kao i uništavanje i pljačkanje njihove imovine.[3]

Na području opštine Prijedor stradalo je više od 3.000 civila tokom 1992. godine[4], a do druge polovine oktobra iste godine iz te opštine se iselilo oko 38.000 stanovnika bošnjačke i hrvatske nacionalnosti.[5]

Za zločine počinjene na teritoriji opštine Prijedor tokom rata u Bosni i Hercegovini pred MKSJ pravnosnažno je osuđeno 18 lica u 11 predmeta.[6] Osuđen je gotovo ceo državni vrh Republike Srpske sa Radovanom Karadžićem, Biljanom Plavšić i Momčilom Krajišnikom na čelu.[7] Pred MKSJ je

1 Military developments Prijedor municipality 1991-1992, Ewan Brown, dok. pred. br. S340, *Stakić*, str. 11; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 104; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par. 474.

2 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 24. maja 1992. godine, dok. pred. br. S349B, *Stakić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 26. maja 1992. godine, dok. pred. br. P04148, *Mladić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 29. maja 1992. godine, dok. pred. br. P02405, *Mladić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 27. juna 1992. godine, dok. pred. br. P693b, *Brđanin*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 25. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1441b, *Brđanin*, str. 1; Komisija CSB – rad istražnih centara na regiji, dokumenta, dok. pred. br. D00470, *Karadžić*, str. 15.

3 Videti, recimo, prvostepenu presudu MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 367: „Pretresno vijeće smatra da izraz 'čišćenje' označava postupak srpskih snaga koji uključuje odvođenje onih koji su preživjeli napad u zatočeničke centre, a često i njihovo brutalno ubijanje pod izgovorom da je riječ o pripadnicima paravojnih grupa, poput muslimanskih 'Zelenih beretki'. Nakon takvih postupaka, uslijedila bi djela poput pljačke i paljenja kuća preživjelih, što je dovelo do toga da su cijela nesrpska sela i naselja sravnjena sa zemljom."

4 Prema podacima IDC, u Prijedoru je 1992. godine stradalo 3.379 civila, i to 3.150 Bošnjaka, 175 Hrvata, 16 Srba, 15 Roma, 11 Makedonaca, 4 Albanca i 9 nepoznatog etničkog porekla, navedeno prema: Bosanska knjiga mrtvih, Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo.

5 Bezbednosna procena za opštinu Prijedor CSB Banja Luka od 23. oktobra 1992. godine, dok. pred. br. P03852, *Karadžić*, str 2.

6 Pred MKSJ osuđeni su: Milomir Stakić; Radoslav Brđanin; Momčilo Krajišnik; Predrag Banović; predmet *Kvočka i dr.*: Miroslav Kvočka, Dragoljub Prcać, Milojica Kos, Mlađo Radić i Zoran Žigić; Darko Mrđa; Biljana Plavšić; predmet *Sikirica i dr.*: Duško Sikirica, Damir Došen, Dragan Kolundžija; Duško Tadić; Mićo Stanišić i Stojan Župljanin; Radovan Karadžić (2019. osuđen na doživotnu kaznu zatvora pred Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove); Spisak presuda, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/cases/spisak-presuda, pristupljeno 30. oktobra 2020. godine.

7 Pravosnažna presuda Radovanu Karadžiću doneta je pred Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove u martu 2019. godine, dostupno na: https://www.irmct.org/bcs/cases/mict-13-55, pristupljeno 30. oktobra 2020. godine.

osuđeno i više pripadnika policije, komandira obezbeđenja i vođa smene straže prijedorskih logora, kao i predstavnika lokalnih i regionalnih političkih struktura.[8]

U novembru 2017. godine, MKSJ je komandantu Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (GŠ VRS) Ratku Mladiću izrekao prvostepenu presudu, kojom je osuđen na doživotnu kaznu zatvora. Pravosnažna presuda se očekuje u junu 2021. godine.[9] Mladić je, između ostalog, osuđen za progon, istrebljenje, ubistvo, deportaciju i prisilno premeštanje u opštinama širom BiH, među kojima je i Prijedor. Ujedno, Ratko Mladić je jedini visokorangirani oficir VRS osuđen za zločine u Prijedoru.[10]

Tužilaštvo MKSJ je 1999. godine podiglo optužnicu protiv Momira Talića, komandanta 1. krajiškog korpusa (1. KK) VRS, u čijoj zoni odgovornosti se nalazila opština Prijedor, „za genocid, saučesništvo u genocidu, progone, deportaciju, istrebljenje, hotimično lišavanje života, mučenje, bezobzirno uništavanje gradova, naselja i sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, uništavanje ili hotimično nanošenje štete verskim ustanovama, protivpravno i bezobzirno razaranje i oduzimanje imovine velikih razmera koje nije opravdano vojnom nuždom"; međutim, postupak je okončan 2003. godine smrću optuženog.[11]

Pred sudovima u Bosni i Hercegovini, za zločine nad bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom Prijedora počinjene tokom rata osuđeno je više od 30 lica, među kojima je manje od deset pripadnika jedinica VRS, dok su ostali osuđeni bili pripadnici policije.[12] Pred Sudom Bosne i Hercegovine se trenutno vodi pet postupaka u kojima je za zločine počinjene u Prijedoru optuženo 26 lica, među kojima je i više pripadnika Šestog bataljona 43. motorizovane brigade VRS, koji su optuženi za zločine počinjene tokom leta 1992. godine.[13]

Za zločine počinjene u Prijedoru do danas, ni u Srbiji ni u BiH, nije odgovarao nijedan komandant brigada iz sastava 1. krajiškog korpusa koje su učestvovale u operacijama u Prijedoru, među kojima je najznačajnija 43. motorizovana brigada (43. mtbr) Vojske Republike Srpske, iako su i komandant i

8 Videti presude MKSJ u predmetima *Tadić*, *Stakić*, *Brđanin*, *Kvočka i dr.*, *Sikirica i dr.*, *Banović*, *Mrđa*, *Stanišić* i *Župljanin*; Predmet *Mejakić i dr.* ustupljen je Sudu BiH, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/case/mejakic, pristupljeno 30. oktobra 2020. godine.

9 MLADIĆ, Ratko (MICT-13-56), 30. april 2021. godine, dostupno na: https://www.irmct.org/sites/default/files/case_documents/210430-nalog-raspored-izricanje-presude-MSC54039R0000638173-13-56-bcs.pdf

10 Podaci o predmetu *Mladić* (IT-09-92), dostupno na: https://www.icty.org/bcs/case/mladic.

11 Podaci o predmetu *Talić* (IT-99-36/1), dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/talic/cis/bcs/cis_talic_bcs.pdf.

12 Mapa procesuiranih ratnih zločina u BiH OSCE, dostupno na: https://maparz.pravosudje.ba/bhs, pristupljeno 18. februara 2021. godine; War crimes verdict map BIRN, dostupno na: https://warcrimesmap.balkaninsight.com/, pristupljeno 18. februara 2021. godine; Sud Bosne i Hercegovine, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/, pristupljeno 18. februara 2021. godine.

13 Reč je o sledećim predmetima: S1 1 K 017538 15 KrI – *Milunić Dušan i dr.*; S1 1 K 024175 17 Kri – *Taranjac Slobodan i dr.*, S1 1 K 031299 19 Kri – *Babić Ranko i dr.*; S1 1 K 033829 20 Kri – *Kajdić Sabahudin*; S1 1 K 038748 20 Kro – *Kotur Milorad i dr.* Pred Okružnim sudom u Prijedoru u toku je postupak protiv Branislava Gavranovića za zločine počinjene u Donjoj Puharskoj u avgustu 1992. godine, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3502/show, pristupljeno 18. februara 2021. godine.

zamenik komandanta te brigade – pukovnik Vladimir Arsić i major Radmilo Zeljaja – u presudi MKSJ Milomiru Stakiću označeni kao saizvršioci zločina.[14]

Cilj ovog dosijea je da upozna javnost sa okolnostima zločina počinjenih tokom vojnih operacija u Prijedoru 1992. godine; da stavi na uvid dostupne podatke i dokaze o ulozi i odgovornosti jedinica 1. krajiškog korpusa VRS, pre svega 43. mtbr, za zločine počinjene u toj opštini, kao i o postupanju oficira i nadređenih komandi VRS nakon zločina.[15]

Prvi deo dosijea posvećen je formiranju Vojske Republike Srpske u maju 1992. godine, njenih korpusa i jedinica, sa detaljnom strukturom 43. mtbr i drugih jedinica 1. KK VRS prisutnih u Prijedoru. Takođe, u prvom delu dat je politički kontekst događajâ u Prijedoru i pregled političkih odluka donetih na republičkom i lokalnom nivou koje su odredile pravac delovanja VRS tokom oružanog sukoba u BiH.

Napadi srpskih snaga na sela u opštini Prijedor, koji su usledili nakon preuzimanja vlasti od strane bosanskih Srba u Prijedoru, analizirani su u drugom delu dosijea. Napadi su se uglavnom odvijali po istom obrascu. Najpre bi stanovnicima nesrpskih sela srpske snage uputile ultimatum za predaju oružja, a zatim bi usledilo granatiranje sela, bez obzira na to da li su uslovi postavljeni ultimatumom ispunjeni ili ne. Nakon granatiranja, u sela su ulazili pripadnici vojnih i policijskih jedinica. Usledilo bi zlostavljanje, maltretiranje, ubijanje, zarobljavanje i odvođenje lokalnog nesrpskog stanovništva u logore, a zatim i pljačka i paljenje sela.

U trećem delu dosijea analizirana je uloga 43. mtbr u funkcionisanju logora na području Prijedora, kao i uloga te brigade u prikrivanju zločina.

Četvrti, poslednji deo ovog dosija posvećen je pohvalama i odlikovanjima koji su tokom rata dodeljeni komandantima i jedinicama koje su učestvovale u operacijama u Prijedoru, kao i njihovom posleratnom angažovanju.

14 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 469.

15 Radi lakšeg praćenja, u ovom dosijeu će se naziv „43. mtbr VRS“ koristiti sa otpočinjanjem sukoba na prostoru opštine Prijedor, iako se u dokumentima 1. KK tokom leta 1992. godine još koristi oznaka „343. mtbr“.

II. Formiranje Vojske Republike Srpske

Odluka o formiranju Vojske Republike Srpske (VRS) doneta je na 16. sednici Skupštine srpskog naroda u BiH 12. maja 1992. godine u Banjaluci.[16] Vojska Republike Srpske je formirana od postojećih jedinica JNA na teritoriji BiH i štabova Teritorijalne odbrane.[17]

Delovanje VRS definisano je Strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, koje je predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić predstavio na sednici Skupštine 12. maja 1992. godine.[18] Za događaje na području Prijedora koji će ubrzo zatim uslediti od posebnog su značaja prvi i drugi strateški cilj, koji su predviđali državno razgraničenje RS od druge dve nacionalne zajednice u BiH i uspostavljanje koridora između područja Semberije i Bosanske Krajine.[19]

Novoformirana vojska je u najvećoj meri zadržala strukturu korpusa i jedinica JNA u BiH, u koje je inkorporirala jedinice (srpske) TO i dobrovoljačke jedinice.[20] Vojska Republike Srpske je ustrojstvo, ljudstvo, vojnu opremu, naoružanje i propise preuzela od JNA.[21]

Formiranjem VRS, korpusi JNA u BiH su dobili nove nazive, a njihova struktura i komandni kadar ostali su nepromenjeni.

Peti korpus JNA, sa sedištem u Banjaluci, tom transformacijom postao je 1. krajiški korpus (1. KK) VRS.[22] Na čelu 1. KK je ostao nekadašnji komandant 5. korpusa JNA, general Momir Talić, a na mestu njegovog zamenika i načelnika štaba – general Boško Kelečević.[23]

Načelnik obaveštajno-bezbednosnog organa 1. KK bio je potpukovnik Milan Stevilović sve do pogibije početkom jula 1992. godine.[24] Na tom mestu ga je nasledio pukovnik Stevan Bogojević.[25]

16 Iako je je zvaničan naziv vojske sve do avgusta 1992. godine bio Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, u ovom dosijeu se, radi lakšeg praćenja teksta, koristi naziv Vojska Republike Srpske (VRS), videti u: Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH od 12. maja 1992. godine, dok. pred. br. P00956, *Karadžić*, str. 44; Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, dok. pred. br. P02799, *Mladić*.

17 Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, dok. pred. br. P02799, *Mladić*; Odluka o formiranju, organizaciji, formaciji i rukovođenju i komandovanju VRS, dok. pred. br. P02906, *Mladić*, str. 3.

18 Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH od 12. maja 1992. godine, dok. pred. br. P00956, *Karadžić*, str. 7–9; Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 15. jula 2015. godine, str. 37317–37318.

19 Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, dok. pred. br. P03050, *Mladić*, str. 1; Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 15. jula 2015. godine, str. 37317–37318.

20 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *D. Milošević* od 12. decembra 2007. godine, par. 67.

21 Izveštaj Ričarda Batlera o komandnoj odgovornosti u GŠ VRS, dok. pred. br. P02210.B, *Mladić,* par. 1.2.

22 Prema svedočenju bivšeg načelnika štaba 1. KK Boška Kelečevića, 5. korpus je preimenovan u 1. krajiški korpus 19. maja 1992. godine, videti u: Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 13. jula 2015. godine, str. 37165.

23 Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 13. jula 2015. godine, str. 37131.

24 OG Doboj – vanredni izveštaj od 5. jula 1992. godine, dok. pred. br. P2188b, *Brđanin*, str. 1.

25 Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 13. jula 2015. godine, str. 37140; Odeljenje za ob. bezb. poslove 1. KK – selekcija ratnih zarobljenika u LRZ Manjača od 6. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03720, *Karadžić*.

Status aktivnih vojnih lica JNA koja su se zatekla na teritoriji BiH i nastavila službu u jedinicama novoosnovane vojske regulisan je formiranjem privremenih formacija nazvanih Kadrovski centri u okviru Vojske Jugoslavije (VJ), u koje su vojna lica formalno bila upućena, dok bi faktički bila raspoređena u jedinicama VRS. Za oficire bivše JNA ili VJ upućene u VRS bio je nadležan 30. kadrovski centar (30. KC).[26] Vojna lica upućena na službu u 30. KC zadržavala su status pripadnika VJ i sve beneficije koje su im pripadale.[27]

Među oficirima čiji je status regulisan preko 30. KC bili su i načelnik Glavnog štaba VRS Ratko Mladić[28] i komandant 1. KK Momir Talić[29], kao i njegov zamenik Boško Kelečević.[30] Takođe, među pripadnicima 30. KC bili su i oficiri koji su bili angažovani u jedinicama koje su delovale na području Prijedora – između ostalih, pukovnik Radmilo Zeljaja, pukovnik Miroslav Majstorović, poručnik Vukašin Trifunović iz vojne policije i poručnik Slobodan Cumbo.[31]

III. Zona odgovornosti 1. krajiškog korpusa VRS

Prvi krajiški korpus je bio najveći korpus VRS – kako u pogledu ljudstva, tako i prema zoni odgovornosti.[32]

Prema mirnodopskom rasporedu, zona odgovornosti 5. korpusa JNA južno od Save obuhvatala je petnaest opština: Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Srbac, Prijedor, Banja Luka, Laktaši, Prnjavor, Čelinac, Kotor Varoš, Skender Vakuf, Sanski Most, Ključ, Mrkonjić Grad, Jajce, Šipovo.[33] Sa otpočinjanjem vojnih operacija na teritoriji BiH, zona odgovornosti 1. krajiškog korpusa se širila, a neke jedinice bile su prisutne i na frontu van svoje zone odgovornosti, gde su izvodile akcije sa jedinicama drugih korpusa.[34]

26 Pitanje statusa i prava pripadnika VJ na službi u Srpskoj vojsci Krajine regulisano je formiranjem 40. KC VJ. Naredbom predsednika SRJ, 30. KC je ukinut u martu 2001. godine, nakon čega su pripadnici vojske na službi u 30. KC skinuti sa evidencije profesionalnih vojnika VJ, videti u: Naredba predsednika SRJ od 28. marta 2001. godine, dok. pred. br. P00735, *Perišić*, str. 1; Ukaz predsednika SRJ od 16. juna 2001. godine, dok. pred. br. P01905, *Perišić*, str. 1–2.

27 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Perišić* od 6. septembra 2011. godine, par. 832.

28 Spisak profesionalnih vojnika 30. kadrovskog centra, dok. pred. br. P00738, *Perišić*, str. 1; Ukaz predsednika SRJ od 16. juna 1994. godine, dok. pred. br. P01902, *Perišić*.

29 Spisak profesionalnih vojnika 30. kadrovskog centra, dok. pred. br. P00738, *Perišić*, str. 1; Personalni list – Momir Talić, dok. pred. br. P01886, *Perišić*, str. 7.

30 Personalni list – Boško Kelečević, dok. pred. br. P07458, *Mladić*, str. 16; Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 13. jula 2015. godine, str. 37163.

31 Spisak profesionalnih vojnika 30. kadrovskog centra, dok. pred. br. P00738, *Perišić*, str. 1, 2 i 19.

32 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 111.

33 Izveštaj „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini", Ewan Brown, dok. pred. br. P01803, *Stanišić i Župljanin*, par. 1.85.

34 Analiza aktivnosti po elementima borbene gotovosti 1992. godine, P2514b, *Brđanin*, str. 3.

Početkom juna 1992. godine, zona odgovornosti Prvog krajiškog korpusa je proširena i u okviru nje se nalazilo više od 20 opština.[35] Nekadašnji načelnik štaba 1. KK Boško Kelečević je u svom svedočenju pred MKSJ naveo da se zona odgovornosti 1. KK prostirala na 28 opština i 260 kilometara borbene linije.[36] Do septembra 1992. godine, zona odgovornosti 1. KK prostirala se na oko 360 kilometara i pokrivala je područje od Kupresa do Brčkog.[37]

IV. Jedinice 1. KK u Prijedoru

Jedinice 1. krajiškog korpusa raspoređene na teritoriji prijedorske opštine bile su objedinjene pod komandom Regionalne komande Prijedor, koja je formirana radi bolje kontrole nad jedinicama i efikasnijeg rukovođenja. Komanda 343. mtbr JNA, odnosno 43. mtbr VRS, bila je istovremeno i komanda Regionalne komande Prijedor i na njenom čelu se nalazio pukovnik Vladimir Arsić.[38]

Sredinom maja 1992. godine, komanda 5. korpusa naredila je objedinjavanje jedinica označenih lojalnima Srpskoj Republici BiH. Na osnovu tog naređenja, komandant garnizona Prijedor, pukovnik Vladimir Arsić, naredio je da se sve jedinice TO, dobrovoljačke jedinice, ali i „naoružane grupe srpskog naroda", stave pod Komandu Regije Prijedor.[39] U prvoj polovini juna 1992. godine, komanda 1. KK naredila je pretpočinjavanje Šeste pešadijske brigade komandi 43. mtbr, odnosno OTG Prijedor.[40]

35 Veštak Ewan Brown navodi da su u zoni odgovornosti Korpusa u celosti bile opštine: Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Srbac, Prijedor, Banja Luka, Laktaši, Prnjavor, Čelinac i Kotor Varoš, dok su opštine Bosanski Novi, Sanski Most, Ključ, Mrkonjić Grad, Šipovo, Jajce, Skender Vakuf, Travnik, Teslić, Doboj, Derventa i Bosanski Brod delimično ulazile u zonu, videti u: Izveštaj „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini", Ewan Brown, dok. pred. br. P01803, *Stanišić i Župljanin*, par. 1.93–1.94; Naređenjem od 4. juna 1992. godine, GŠ VRS je definisao zone odgovornosti korpusa tako da se zona odgovornosti 1. KK prostirala na područje od ušća reke Ukrine u Savu, Savom do ušća Une u Savu, reka Una do Bosanskog Novog na severu; zapadna granica bila je Bosanski Novi – Majdanska planina, prevoj Plećine, Lisina, selo Jezero; južna granica: selo Jezero do Boračke klisure, reka Ugar do prevoja Korićani, Vlašić; istočna granica: Vlašić, Mladikovine, do Teslića, do sela Stanari, uključujući Derventu i dalje do ušća reke Ukrine u Savu, videti u: Zone odgovornosti i naredni zadaci vojske SR BiH od 4. juna 1992. godine, dok. pred. br. P01335, *Stanišić i Simatović*, str. 2.

36 Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 13. jula 2015. godine, str. 37149–50.

37 Aktuelna pitanja političko-bezbednosne situacije u zoni odgovornosti 1. KK od 20. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. D00792, *Mladić*, str. 1; Informacija o vojnom savetovanju komande 1. KK od 14. septembra 1992. godine, dok. pred. br. P01820, *Stanišić i Župljanin*, str. 2.

38 U pojedinim dokumentima, Regionalna komanda Prijedor se naziva i Taktičko-operativna grupa Prijedor, vidi u: Naređenje komande 1. KK od 30. juna 1992. godine, dok. pred. br. P1468b, *Brđanin*, str. 1; Military developments Prijedor municipality 1991-1992, Ewan Brown, dok. pred. br. S340, *Stakić*, str. 8–9; Naređenje komande 343. mtbr za popunu i objedinjavanje ratnih jedinica od 17. maja 1992. godine, dok. pred. br. D125B, *Stakić*.

39 Zapisnik sa 4. sednice Savjeta za narodnu odbranu Skupštine opštine Prijedor od 15. maja 1992. godine, dok. pred. br. S60B, *Stakić*, str 2; Naređenje komande 343. mtbr za popunu i objedinjavanje ratnih jedinica od 17. maja 1992. godine, dok. pred. br. D125B, *Stakić*; Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 27. marta 2003. godine, str. 14563–14564; 14570–14571.

40 Naređenje komande 1. KK za pretpočinjavanje jedinica od 8. juna 1992. godine, dok. pred. br. P1418b, *Brđanin*.

Sredinom jula 1992. godine, komanda 1. KK izvestila je GŠ VRS da su paravojne grupe s područja Prijedora ušle u sastav 43. mtbr tokom mobilizacije i da organizovano izvršavaju postavljene zadatke.[41]

– 343. mtbr JNA / 43. mtbr VRS

343. motorizovana brigada (mtbr) bila je brigada 5. korpusa JNA, odnosno 43. mtbr 1. KK VRS.[42] Poznata je i kao Prijedorska brigada. Ta brigada bila je direktno potčinjena komandantu korpusa Momiru Taliću.[43] Po ljudstvu je bila jedna od najjačih brigada VRS. Mirnodopska lokacija i mobilizacijsko mesto brigade bili su u Prijedoru.[44]

Komandant 343. mtbr JNA bio je pukovnik Vladimir Arsić[45], dok je njegov zamenik i načelnik štaba brigade bio major Radmilo Zeljaja.[46] Transformacijom 343. mtbr JNA u 43. mtbr VRS u maju 1992. godine[47] komandna struktura nije menjana[48], i njen komandni kadar je ostao isti sve do oktobra 1992. godine, kada je Radmilo Zeljaja postavljen za komandanta brigade.[49] Načelnik organa za obaveštajno-bezbednosne poslove 43. mtbr bio je potpukovnik Miroslav Majstorović.[50]

Sredinom septembra 1991. godine, nakon izvršene mobilizacije, na koju su se pretežno odazivali Srbi iz prijedorske opštine, 343. mtbr JNA je upućena na područje Hrvatske. Brigada je bila stacionirana na Psunju, u selu Bijele Stijene u opštini Nova Gradiška. Pripadnici 343. mtbr učestvovali su u borbenim dejstvima oko Lipika, Subocke i drugih sela oko Pakraca.[51] Delovi brigade su ostali na tom području sve do maja 1992. godine.[52] Prema planu predislokacije jedinica 5. korpusa iz kriznih područja, 343. mtbr je prebačena u Kasarnu „Žarko Zgonjanin" u Prijedoru.[53]

41 U izveštaju se govori o „Mačkovoj grupi" iz sela Miševići, koju je predvodio Stojan Vračar, zatim o grupi „Zolja", sa Draganom Slijepčevićem Zoljom na čelu, i o „Ciginoj grupi", pod vođstvom Momčila Radanovića, zvanog Cigo, videti u: Komanda 1. KK: Obaveštajno-bezbednosno odeljenje od 14. jula 1992. godine, dok. pred. br. P05494, *Karadžić*, str. 2.

42 343. mtbr je bila u organizacijskom sastavu JNA od 27. jula 1990. godine do 19. maja 1992. godine, kada je zvanično prestala da postoji: MO, odgovor br. 03/260-2 od 18. januara 2021. godine.

43 Oficiri 1. KK VRS nakon 18. maja 1992. godine, dok. pred. br. 172, *Tadić*.

44 MO, odgovor br. 03/260-2 od 18. januara 2021. godine.

45 Službena ocena pukovnika Vladimira Arsića, jul 1993. godine, dok. pred. br. P07474, *Mladić*, str. 4.

46 Naređenje komande garnizona Prijedor od 15. aprila 1992. godine, dok. pred. br. D01829, *Mladić*; „Novi komandant potpukovnik Radmilo Zeljaja", Kozarski vjesnik od 9. oktobra 1992. godine, dok. pred. br. 61-3.81, *Sikirica i dr.*

47 Formalno, 343. mtbr JNA je prestala da postoji 19. maja 1992. godine: MO, odgovor br. 03/260-2 od 18. januara 2021. godine.

48 Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 14. jula 2015. godine, str. 37250.

49 „Novi komandant potpukovnik Radmilo Zeljaja", Kozarski vjesnik, dok. pred. br. P2/3.81a, *Kvočka i dr*.

50 Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33056; Operativna grupa Prijedor – obaveštajno-bezbednosni organ od 8. jula 1992. godine, dok. pred. br. D01941, *Karadžić*, str. 5.

51 Službena ocena pukovnika Vladimira Arsića, jul 1993. godine, dok. pred. br. P07474, *Mladić*, str. 3.

52 Pojedini delovi brigade ostaju na tom području do jula 1992. godine, videti u: „Bez izgubljene bitke", Kozarski vjesnik, 26. avgust 1994. godine, dok. pred. br. P1506b, *Brđanin*; Military developments Prijedor municipality 1991-1992, report prepared by Ewan Brown, dok. pred. br. S340, *Stakić*, str. 11.

53 Plan predislokacije jedinica iz kriznih područja u zoni odgovornosti 5. korpusa JNA od 14. marta 1992. godine, dok. pred. br. P01309, *Stanišić i Simatović*, str. 2.

Početkom maja 1992. godine, 343. mtbr JNA izvršila je razmeštanje jedinica radi ojačavanja snaga na potezu Prijedor–Ljubija–Kozarac.[54] Ubrzo je sprovedena i mobilizacija kojom je ta brigada dodatno ojačana.[55] Do 23. maja 1992. godine, 43. mtbr brojala je skoro 6.000 ljudi.[56]

Komanda 43. mtbr je krajem maja ili početkom juna 1992. godine, sa obaveštajno-bezbednosnim organima brigade, iz prijedorskog garnizona prešla u prostorije preduzeća *Kozaraputevi* na magistralnom putu Prijedor – Banja Luka, u neposrednoj blizini logora Keraterm. Jedinice su ostale u Kasarni „Žarko Zgonjanin".[57]

Iako se 22. maj obeležava kao Dan 43. mtbr[58], ta brigada je formalno preimenovana 16. juna 1992. godine naredbom komandanta GŠ VRS Ratka Mladića.[59]

Nakon transformacije 343. mtbr u 43. mtbr, formirani su i bataljoni brigade. 43. mtbr se sastojala iz sedam bataljona raspoređenih po široj teritoriji opštine Prijedor.[60]

Prvi bataljon 43. mtbr bio je stacioniran u Brezičanima i teritorijalno je obuhvatao područje sela Donja Dragotinja, Gornja Dragotinja, Marini, Jelovac, Veliko Palančište i deo Čirkin Polja.[61] Prva četa Prvog bataljona bila je stacionirana u rejonu *Energo-petrola* i fabrike guma, sa zadatkom obezbeđenja objekata i železničkog mosta u Brezičanima. Druga četa je bila razmeštena u selu Čarakovo i zadužena za obezbeđenje škole i pozadine u zaseoku sela Brezičani. U selu Gornja Puharska nalazila se 3. mtč sa zadatkom obezbeđenja zgrade osnovne škole, dok je jedan broj ljudi bio raspoređen na kontrolnom punktu. Protivoklopna četa Prvog bataljona bila je stacionirana u rejonu fabrike *Prijedorčanka* u Brezičanima, a četa minobacača 120 mm, kao i pozadinske jedinice bataljona, u zaseoku Vile sela

54 Redovni borbeni izveštaj komande 5. korpusa od 3. maja 1992. godine, dok. pred. br. S345B, *Stakić*.

55 Naređenje za opštu mobilizaciju Vojske Srpske Republike BiH, dok. pred. br. P892.9, *Krajišnik*; Odluka o izvršenju mobilizacije na području opštine Prijedor, dok. pred. br. P03417, *Mladić*. U maju 1992. godine, popunjenost 343. mtbr iznosila je 114%, a prema nekim izveštajima čak i 121%, videti u: Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 23. maja 1992. godine, dok. pred. br. P03987, *Mladić*, str. 9, i Izveštaj komande 1. KK od 27. maja 1992. godine, dok. pred. br. P1416b, *Brđanin*, str. 3; Svedočenje Ratka Milojice pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 2. decembra 2014. godine, str. 29134; Odluka o opštoj javnoj mobilizaciji snaga i sredstava u republici, dok. pred. br. P02872, *Mladić*.

56 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 23. maja 1992. godine, dok. pred. br. P03987, *Mladić*, str. 9.

57 Svedočenje Dragana Radetića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 21. januara 2014. godine, str. 45686–45687; Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33058–33059.

58 „Budno i dostojanstveno", Kozarski vjesnik od 23. juna 1995. godine.

59 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 16; Naredba GŠ VRS o formiranju komandi i jedinica VRS BiH od 16. juna 1992. godine, dok. pred. br. P04980, *Mladić*, str. 4; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 194.

60 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par 271; Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D04882, *Karadžić*, par. 7; Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 16.

61 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par 271; Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D04882, *Karadžić*, par. 8.

Brezičani.[62] Komandant tog bataljona bio je kapetan I klase u rezervi Dušan Đenadija.[63] Njegov zamenik bio je Ranko Zgonjanin.[64] Prvi bataljon brojao je oko 640 ljudi.[65] Taj bataljon je sa 4, 6, i 7. mtb bio angažovan u akcijama u šumi Kurevo.[66] Delovi Prvog bataljona su bili prisutni u Gornjoj Puharskoj u julu 1992. godine.[67]

Drugi bataljon je u septembru 1991. godine raspoređen na položaje u Zapadnoj Slavoniji na pravcu Bair– Trokut–Lovska–Kukunjevac. Veći deo bataljona ostao je na prostoru Slavonije do jula, međutim, deo bataljona je učestvovao u vojnim akcijama u prijedorskim selima Kozaruša, Kozarac, Hambarine, kao i u šumi Kurevo. Tokom borbi u Slavoniji, na čelu 2. mtb bio je kapetan Milenko Slijepčević.[68] Po povratku na prostor Prijedora, komandant Drugog bataljona bio je poručnik Ranko Radovanović.[69]

Od dela boraca Drugog bataljona 43. mtbr, kapetan Milenko Slijepčević formirao je tenkovsku četu *El manijakos*.[70] Komandir te samostalne čete pod komandom 43. mtbr, koja se nekada nazivala i udarnom grupom, bio je Dragan Janjetović, zvani Janjac, sve do pogibije u septembru 1993. godine.[71] Četa *El manijakos* je imala oko 50 boraca.[72]

Komandant **Trećeg bataljona** 43. mtbr bio je kapetan Zoran Ristić.[73] Krajem juna 1992. godine, taj bataljon je uključen u Operaciju Koridor 92[74], ojačan sa po jednom četom iz svakog bataljona.[75]

62 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 20.

63 U sastav ovog bataljona ušao je i odred TO „Dr Mladen Stojanović", videti u: Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D04882, *Karadžić*, par. 7; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par 271; „Suđenje Milunić i ostali: nije video optuženog na dan akcije", Prijedor danas, 7. jul 2018. godine, dostupno na: http://www.prijedordanas.com/?p=108554, pristupljeno 18. septembra 2020. godine; „Iscrtati konačne granice", Kozarski vjesnik, 21. avgust 1992, dok. pred. br. P2/4.32a, *Kvočka i dr.*

64 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D04882, *Karadžić*, par. 7.

65 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 18.

66 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D04882, *Karadžić*, par. 8; Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 21.

67 Detektor, „Kajdić Sabahudin: Saša i Boško odveli Saida Pašića", 20. januar 2021. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2021/01/20/kajdic-sabahudin-sasa-i-bosko-odveli-saida-pasica/, pristupljeno 20. januara 2021. godine.

68 Milenko Slijepčević je sredinom juna s delom Drugog bataljona upućen na Gradačac, videti u: „Bez izgubljene bitke", Kozarski vjesnik, 26. avgust 1994. godine, dok. pred. br. P1506b, *Brđanin*; Milenko Slijepčević je poginuo u oktobru 1995. godine, videti u: „Čovek koji je pravio državu", Kozarski vjesnik od 6. oktobra 1995. godine.

69 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 16.

70 „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*.

71 „Život za otadžbinu", Kozarski vjesnik od 23. juna 1995. godine; „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*; „Mi moramo dalje", Kozarski vjesnik od 23. jula 1993. godine; „Nad junakom junak ima", Kozarski vjesnik od 3. septembra 1993. godine; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 13. januara 2003. godine, str. 12784.

72 The Boston Globe, "Serb collaborator makes himself at home", May 3 1999.

73 Ratni dnevnik 1. KK od 24. juna do 30. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P1590a, *Brđanin*, str. 104; „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*, str. 2; Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 16.

74 Operacija Koridor 92 bila je ofanzivna operacija VRS započeta u junu 1992. godine sa ciljem da se uspostavi kontrola nad Posavskim koridorom i povežu područja istočne BiH i Srbije s područjem Bosanske Krajine, videti u: Izveštaj „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini", Ewan Brown, dok. pred. br. P01803, *Stanišić i Župljanin*, par. 2.213–2.218.

75 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 19.

Komandant **Četvrtog bataljona** 43. mtbr bio je kapetan I klase Borislav Bojić.[76] Zamenik komandanta – kapetan Milanko Savić.[77] Taj bataljon činile su tri čete popunjene sa prostora prijedorskih sela Rakelići, Busnovi, Ćela i Gomjenica.[78] Delovi 4. mtb učestvovali su u akcijama u Kozarcu, Hambarinama, Kurevu, selu Ćela i MZ Razboj.[79]

Na čelu **Petog bataljona**, takozvanog gradskog, u periodu od novembra 1991. do februara 1992. godine bio je Slobodan Kuruzović, koji je kasnije postao komandant štaba srpske teritorijalne odbrane opštine Prijedor, a zatim komandant logora Trnopolje.[80] Taj bataljon je bio angažovan u okviru brigade na zapadnoslavonskom ratištu. Komandu nad tim bataljonom u junu 1992. godine preuzeo je major Krstan Jošić.[81]

Krajem juna 1992. godine, delovi 2. i 5. mtb, ojačani udarnim grupama „Cigo" i „Zolje" i četom Vojne policije, objedinjeni su u ojačanu četu pod komandom kapetana Milenka Slijepčevića i upućeni na gradačačko ratište kao deo 4. taktičke grupe, na čijem čelu je bio major Radmilo Zeljaja.[82]

Komandant **Šestog bataljona** 43. mtbr, takozvanog ljubijskog, bio je Milorad Bilbija, poznat po nadimcima Čiča i Rade.[83] Njegov zamenik bio je Milodrag Glušac, zvani Toša.[84] Šesti bataljon je brojao

76 „Bez izgubljene bitke", Kozarski vjesnik, 26. avgust 1994. godine, dok. pred. br. P1506b, *Brđanin;* Beležnica Ratka Mladića od 16. jula do 9. septembra 1992. godine, dok. pred. br. P01417.E, *Tolimir*, str. 44; „Po redu četvrti, po borbi prvi", Kozarski vjesnik od 2. septembra 1994. godine. Do 1994. godine, Borislav Bojić dobio je čin majora, videti u: „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*, str. 2.

77 Beležnica R. Mladića od 16. jula do 9. septembra 1992. godine, dok. pred. br. P01417.E, *Tolimir*, str. 44.

78 *Ibid.*, str. 44; „Po redu četvrti, po borbi prvi", Kozarski vjesnik od 2. septembra 1994.

79 „Bez izgubljene bitke", Kozarski vjesnik, 26. avgust 1994. godine, dok. pred. br. P1506b, *Brđanin*.

80 „Novi direktor Slobodan Kuruzović", Kozarski vjesnik, 13. maj 1994. godine, dok. pred. br. P07363, *Mladić*.

81 Svedočenje Jugoslava Gnjatovića pred MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 17. aprila 2001. godine, str. 10332. Kasnije je na mesto komandira Petog bataljona postavljen major Nenad Vujanić, videti u: „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*; „Peti protiv petog", Kozarski vjesnik od 31. marta 1995. godine; Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 16.

82 „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*; TG4 je bila sastavljena od delova 343. mtbr, 2. bataljona 6. lake pešadijske brigade, 1. bataljona lake pešadijske brigade iz Bosanske Dubice, bataljona iz Skugrića, čete 4. bataljona 43. mtbr i 5. pešadijske brigade, videti u: Ratni dnevnik 1. KK od 24. juna do 30. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P1590a, *Brđanin*, str. 7.

83 „Godina uspješnih akcija", Kozarski vjesnik od 25. juna 1993. godine; „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*; Pismo dr F. Komarice Momiru Taliću od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P07477, *Mladić*; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Milojica i Rivić* od 21. juna 2019. godine, par. 215; Svedočenje Čede Šipovca pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 11. novembra 2014. godine, str. 28177–28178; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 272; „Težak i trnovit ratni put", Kozarski vjesnik od 24. juna 1994. godine; „Formiranje Ljubijskog bataljona", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine. U nekim izvorima se navodi da mu je nadimak Čiča Rade, videti u: „Od Ljubije do Begova brda", Kozarski vjesnik od 30. juna 1995. godine; Detektor, „Babić Ranko i ostali: Optuženi nije izdavao naređenja", 1. oktobar 2020. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2020/10/01/babic-ranko-i-ostali-optuzeni-nije-izdavao-naredjenja/, pristupljeno 10. novembra 2020. godine.

84 S1 1 K 024175 17 Kri – *Taranjac Slobodan i dr.,* dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3625/show, pristupljeno 21. januara 2021. godine; Detektor, „Potvrđena optužnica protiv Taranjca i ostalih", 13. januar 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/01/13/potvrdena-optuznica-protiv-taranjca-i-ostalih/, pristupljeno 10. novembra 2020. godine; „Formiranje Ljubijskog bataljona", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine.

više od 700 ljudi, raspoređenih u šest četa, i vod Vojne policije na čijem čelu je bio Milenko Komosar.[85] Njegov zamenik i pomoćnik komandanta bataljona za bezbednost bio je Ranko Došenović, zvani Rane.[86] Krajem juna 1992. godine formirana je Rasavačka četa, kojom je komandovao Dušan Milunić.[87] Ta četa je, sa Volarskom četom Šestog bataljona, na čijem čelu je bio Boro Glušac, učestvovala u vojnim akcijama u šumi Kurevo i u selu Zecovi 23. jula 1992. godine.[88] U sastavu Šestog bataljona 43. mtbr bila je Ljeskarska četa, čiji je komandir bio Bratislav Bilbija[89], kao i četa Miska Glava, na čijem čelu je bio Milorad Tomić.[90] Šesti bataljon je u svom sastavu imao i interventni vod, na čijem čelu je bio Ljuban Vila.[91]

Formalno, **Sedmi bataljon** 43. mtbr promovisan je 4. jula 1992. godine, međutim, taj bataljon je učestvovao u vojnim akcijama mesecima pre toga, u formaciji uvećane čete.[92] Taj bataljon je bio formiran od vojnika sa područja Urija, Čirkin Polja, Puharske, Garevaca, Orlovaca i Orlovače. Na čelu 7. mtb bio je poručnik Draško Vujić, koji je kasnije postao komandant 3. mtb.[93] Delovi tog bataljona su učestvovali u borbama na Kurevu u pravcu sela Briševo.[94]

85 Detektor, „Taranjac i ostali: Optuženi u pratnji zarobljenih", 2. septembar 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/09/02/taranjac-i-ostali-optuzeni-u-pratnji-zarobljenih/, pristupljeno 10. novembra 2020. godine; Milenko Komosar se nalazi na Interpolovoj poternici, videti: https://www.interpol.int/How-we-work/Notices/View-Red-Notices#2017-282568, pristupljeno 8. marta 2021. godine; Detektor, „Ranko Babić i ostali: Optuženi nije mogao izdavati naredbe u bataljonu", 23. decembra 2020. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2020/12/23/ranko-babic-i-ostali-optuzeni-nije-mogao-izdavati-naredbe-u-bataljonu/, pristupljeno 8. marta 2021. godine.

86 S1 1 K 024175 17 Kri – *Taranjac Slobodan i dr.*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3625/show, pristupljeno 21. januara 2021. godine; Detektor, „Taranjac i ostali: Psovke i jauci sa stadiona", 17. jun 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/06/17/taranjac-i-ostali-psovke-i-jauci-sa-stadiona/, pristupljeno 10. novembra 2020. godine; Detektor, „Taranjac i ostali: Rukavica, nož i redenik", 15. maj 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/05/15/taranjac-i-ostali-rukavica-noz-i-redenik/, pristupljeno 10. novembra 2020. godine.

87 Detektor, „Milunić i ostali: Bez nezakonitih naredbi", 16. februar 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/02/16/milunic-i-ostali-bez-nezakonitih-naredbi/, pristupljeno 6. novembra 2020. godine; Optužnica Tužilaštva BiH od 26. februara 2015. godine u predmetu *Milunić i dr.*

88 Detektor, „Milunić i ostali: U Zecovima pobijene žena i djeca", 30. mart 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/03/30/milunic-i-ostali-u-zecovima-pobijene-zena-i-djeca/, pristupljeno 6. novembra 2020. godine.

89 *Ibid*.

90 Detektor, „Taranjac i ostali: Optuženi u pratnji zarobljenih", 2. septembar 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/09/02/taranjac-i-ostali-optuzeni-u-pratnji-zarobljenih/, pristupljeno 8. marta 2021. godine; Detektor, „Taranjac i ostali: Zarobljeni civili u Miskoj Glavi", 3. jun 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/06/03/taranjac-i-ostali-zarobljeni-civili-u-miskoj-glavi/, pristupljeno 8. marta 2021. godine.

91 „Noć koja ne prolazi", Kozarski vjesnik, 9. jul 1993. godine.

92 „Treći bataljon", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07364, *Mladić*; „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*, str. 2; „Neprijatelj nema šansu", Kozarski vjesnik od 24. marta 1995. godine.

93 „Nezavršena Zekina priča", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07620, *Mladić*; Svedočenje Draška Vujića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 28. januara 2014. godine, str. 46085–46086; „Treći bataljon", Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07364, *Mladić*; „Neprijatelj nema šansu", Kozarski vjesnik od 24. marta 1995. godine; „Drina nas više neće razdvajati", Kozarski vjesnik od 13. maja 1994. godine.

94 Izjava svedoka Draška Vujića, dok. pred. br. D04242, *Karadžić*, par. 7; Svedočenje Draška Vujića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 28. januara 2014. godine, str. 46072.

U svom sastavu, 43. mtbr je imala inžinjerski bataljon, na čijem čelu je bio rezervni kapetan prve klase Dragan Gajić.[95]

Na čelu haubičkog diviziona 43. mtbr bio je potpukovnik Ilija Jazić.[96] U svom sastavu, 43. mtbr je imala i mešoviti protivoklopni artiljerijski divizion (MPOAD).[97]

Na čelu čete Vojne policije 43. mtbr bio je poručnik Mile Jović. Njegov zamenik bio je Miloš Preradović.[98] Kasnije je na čelo čete VP postavljen poručnik Vukašin Trifunović.[99]

Takođe, 43. mtbr je u svom sastavu imala Izviđačko-diverzantsku četu „Zoran Karlica", na čijem čelu je, nakon pogibije prvog komandanta te čete, Zorana Karlice, bio vodnik Duško Knežević.[100]

Naređenjem komande 1. KK od 1. jula 1992. godine, zona odgovornosti 43. mtbr je proširena i komandant 43. mtbr Vladimir Arsić je ovlašćen za organizaciju i izvođenje borbenih dejstava i u zoni Dubice, Sanskog Mosta, Sanice i sela Ivanjska.[101] Komandant 43. mtbr bio je odgovoran i za jedinice u Bosanskom Novom i Bosanskoj Krupi.[102] Istim naređenjem predviđeno je da sve snage milicije budu pod komandom „komandanta zone koji odlučuje o njihovoj upotrebi".[103]

Sredinom jula 1992. godine, komanda 1. KK je izvestila Glavni štab VRS da Prijedorska komanda „uspešno kontroliše zonu od B. Krupe-Bos. Novog-Bos. Dubice-Sanski Most sve do s. Ivanjska".[104]

U junu, delovi brigade su uključeni u borbe na gradačačkom ratištu pod komandom Radmila Zeljaje, međutim, komanda brigade, s pukovnikom Arsićem na čelu, ostala je u Prijedoru.

95 Izjava svedoka Dragana Gajića od jula 2015. godine, dok. pred. br. D01439, *Mladić*, par. 5; Izjava svedoka Dragana Vujčića od 20. jula 2015. godine, dok. pred. br. D01359, *Mladić*, par. 6.

96 „Živ proglašen mrtvim", Kozarski vjesnik od 2. jula 1993. godine; Vanredni obaveštajni izveštaj komande 3. K ArBiH od 30. septembra 1995. godine, dok. pred. br. P01839, *Perišić*, str. 2; „Artiljerci mira i slobode", Kozarski vjesnik od 7. jula 1995. godine; „Zavjet očevima i otadžbini", Krajiški vojnik, septembar 1994. godine.

97 „Od Slavonije do Vozuće", Kozarski vjesnik od 15. jula 1994. godine.

98 Informacija komande 1. KK upućena komandi OG Prijedor od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03820, *Mladić*; Hronika Prijedora 5 – Vojna policija, dostupno na: https://youtu.be/fjkScxCMwvc, pristupljeno 7. decembra 2020. godine.

99 „Reci istinu da te bolje čujem", Kozarski vjesnik od 9. jula 1993. godine, dok. pred. br. P1493a, *Brđanin*; Spisak vojnih obveznika čete Vojne policije na obezbeđenju grada od 30. oktobra 1992. godine, dok. pred. br. P02453, *Stanišić i Župljanin*.

100 Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33077; Molba Osnovnom javnom tužilaštvu Prijedor od 8. jula 1992. godine, dok. pred. br. P07204, *Mladić*, str. 1–2.

101 Naređenje komande 1. KK op. pov. 560-1 od 1. jula 1992. godine, dok. pred. br. P04027, *Mladić*, str. 1.

102 *Ibid.*, str. 3.

103 *Ibid.*, str. 2.

104 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 14. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1435b, *Brđanin*, str. 2; Informacija komande 1. KK o aktuelnoj političko-bezbednosnoj situaciji u zoni odgovornosti od 15. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03985, *Mladić*, str. 2.

– Ostale jedinice 1. KK u Prijedoru

– Peta kozarska laka pešadijska brigada

Peta kozarska laka pešadijska brigada formirana je kao jedinica teritorijalne odbrane u sastavu OS SFRJ na teritoriji Prijedora. Peta kozarska brigada je mobilisana u septembru 1991. godine i, u sastavu 343. mtbr, učestvovala je u borbama na slavonskom ratištu.[105] Ta brigada je upućena na područje opština Novska, Pakrac i Nova Gradiška.[106]

U maju 1992. godine, brigada se vratila na područje Prijedora, gde je učestvovala u vojnim akcijama na teritoriji Prijedora.[107] U to vreme, popunjenost brigade je bila oko 95%, odnosno brigada je brojala oko 1.400 pripadnika.[108]

Komandant Pete kozarske brigade bio je pukovnik Pero Čolić.[109] Peta kozarska brigada bila je stacionirana u Kasarni „Žarko Zgonjanin" u Prijedoru.[110] Komandant Prvog bataljona Pete kozarske brigade bio je kapetan Ranko Kaurin.[111]

Komandant Drugog bataljona, stacioniranog u Omarskoj, bio je stariji vodnik Momčilo Radanović, zvani Cigo. U okviru tog bataljona je formirana i Izviđačko-diverzantska četa Pete kozarske brigade, nazvana „Cigo".[112]

105 „I Peta kozarska u vatrenim okršajima", Kozarski vjesnik od 6. decembra 1991. godine; „Nepokolebljiva u odbrani srpskog naroda", Kozarski vjesnik od 6. avgusta 1993. godine, dok. pred. br. P1505b, *Brđanin*; „Brigada dugog i časnog ratnog trajanja", Kozarski vjesnik od 29. jula 1994. godine, dok. pred. br. P03914, *Mladić*; Govor pukovnika Pere Čolića od 2. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P737, *Krajišnik*.

106 „Upamtiće se zapadna Slavonija", Kozarski vjesnik od 31. jula 1992. godine, dok. pred. br. P2592b, *Brđanin*; „Brigada dugog i časnog ratnog trajanja", Kozarski vjesnik od 29. jula 1994. godine, dok. pred. br. P03914, *Mladić*.

107 „Brigada dugog i časnog ratnog trajanja", Kozarski vjesnik od 29. jula 1994. godine, dok. pred. br. P03914, *Mladić*.

108 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 23. maja 1992. godine, dok. pred. br. P03987, *Mladić*, str. 11.

109 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 16. avgusta 2010. godine, str. 13258; „Mobilizacija nije bila jednonacionalna", Kozarski vjesnik od 19. jula 1991. godine; „Tražili smo da se imenuju i kazne ratni profiteri", Kozarski vjesnik od 1. oktobra 1993. godine; „Slava svih srpskih slava", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine, dok. pred. br. P06612, *Karadžić*; Generali Republike Srpske 1992–2017, biografski rječnik, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske / BORS, Banja Luka, 2017, str. 186–187.

110 Izjava svedoka Radeta Javorića, dok. pred. br. D00895, *Mladić*, par. 4.

111 „Uvek dobro došli", Kozarski vjesnik od 13. maja 1994. godine.

112 „Radovali smo se njihovim uspesima", List Pete kozarske brigade, jun 1995. godine; Informacija o paravojnim formacijama na području Srpske Republike BiH od 28. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03802, *Mladić*, str. 4.

Kapetan Radovan Ilić bio je komandant Trećeg pešadijskog bataljona Pete kozarske brigade.[113] Pripadnik Trećeg bataljona bio je i poručnik Slobodan Cumbo, koji je u aprilu 1993. godine preuzeo dužnost komandira čete Vojne policije u Šestoj sanskoj pešadijskoj brigadi.[114]

Četvrti bataljon Pete kozarske brigade bio je sastavljen od boraca sa područja Gornjeg i Donjeg Petrovog Gaja, Trnopolja, Omarske, Lamovite, Gradine, Jelićke i Marićke. Komandant Četvrtog bataljona bio je major Dušan Tubin.[115]

– Šesta sanska pešadijska brigada

Šesta sanska pešadijska brigada je tokom svog postojanja više puta menjala ime. Poznata je i kao Šesta sanska partizanska brigada, zatim Šesta laka sanska brigada ili Šesta krajiška brigada. Nastankom VRS, brigada je dobila ime Šesta sanska laka pešadijska brigada VRS.[116] Do formiranja VRS, 6. pbr je bila u sastavu 10. partizanske divizije 5. korpusa JNA.[117]

Krajem oktobra 1991. godine, za komandanta brigade postavljen je penzionisani pukovnik Branko Basara.[118] Njegov zamenik i načelnik štaba brigade od juna 1992. godine bio je major Veljko Brajić.[119] Komanda brigade bila je u mestu Lušci Palanka u opštini Sanski Most.[120]

U periodu od oktobra 1991. do aprila 1992. godine, brigada je bila angažovana na slavonskom ratištu, na području Jasenovca.[121] Početkom aprila 1992. godine, komanda 5. korpusa JNA naredila je komandi 10. partd da izvrši smenu i premeštanje 6. pbr sa područja Slavonije na područje Sanskog Mosta.[122]

113 Generali Republike Srpske 1992–2017, biografski rječnik, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske / BORS, Banja Luka, 2017, str. 88; „Susret starješina i uspomena“, List Pete kozarske brigade, maj 1995. godine; „Obilježen dan Trećeg bataljona“, Kozarski vjesnik od 26. septembra 2020. godine, dostupno na: https://kozarski.com/obiljezen-dan-treceg-bataljona/, pristupljeno 30. decembra 2020. godine.

114 „Odbranićemo svoju zemlju, istoriju i tradiciju“, Kozarski vjesnik od 15. jula 1994. godine; „Uvijek tamo gdje je najtvrđe“, Kozarski vjesnik od 9. septembra 1994. godine; „Kozara u srcu Grmeča“, Kozarski vjesnik od 9. decembra 1994. godine; Šesta sanska pješadijska brigada, Radovan Jović, Slovo, Banja Luka, 2019, str. 107.

115 „Dok ćute topovi“, Kozarski vjesnik od 25. juna 1993. godine; „Za šest mjeseci – dvije pohvale“, Kozarski vjesnik od 13. avgusta 1993. godine.

116 Naredba GŠ VRS o formiranju komandi i jedinica od 16. juna 1992. godine, dok. pred. br. P04980, *Mladić*, str. 4; Šesta sanska pješadijska brigada, Radovan Jović, Slovo, Banja Luka, 2019, str. 49.

117 Šesta sanska pješadijska brigada, Radovan Jović, Slovo, Banja Luka, 2019, str. 49.

118 U decembru 1992. godine, Branko Basara se penzionisao i na njegovo mesto je postavljen pukovnik Nikola Kajtez, videti u: Ratni bilten 6. krajiške brigade od 15. decembra 1992. godine, dok. pred. br. D243B, *Stakić*, str. 2; Ratni put 6. pešadijske brigade, dok. pred. br. P02365, *Mladić*, str. 1; Izvod iz dokumenta VRS o 6. pešadijskog brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 1.

119 Šesta sanska pješadijska brigada, Radovan Jović, Slovo, Banja Luka, 2019, str. 105.

120 Izvod iz dokumenta VRS o 6. pešadijskog brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 4.

121 Šesta sanska pješadijska brigada, Radovan Jović, Slovo, Banja Luka, 2019, str. 53.

122 Naređenje komande 5. korpusa od 1. aprila 1992. godine, dok. pred. br. P892.65, *Krajišnik*.

Krajem maja 1992. godine, Šesta sanska pešadijska brigada je brojala skoro 4.000 boraca, raspoređenih u 11 bataljona.[123] Delovi Šeste sanske pešadijske brigade učestvovali su u vojnim operacijama u Hambarinama, Kozaruši, Kozarcu, Ljubiji i Briševu.[124]

Komanda 1. krajiškog korpusa je 8. juna 1992. godine naredila pretpočinjavanje 6. pbr iz sastava 10. partd komandi 343. mtbr.[125]

U svom sastavu je Šesta sanska brigada imala i artiljerijske jedinice, kao i Interventni vod „Crni Đorđe" sa oko 40 pripadnika.[126] U julu 1992. godine, izvršena je popuna vojnih obveznika za Interventni vod „Crni Đorđe" sa više od 90 vojnika.[127] Komandant Interventnog voda „Crni Đorđe" bio je Sveto Mrđa.[128]

V. Kontekst

Opština Prijedor se nalazi na severozapadu Bosne i Hercegovine. Prijedorska opština je bila nacionalno mešovita sredina i, prema popisu iz 1991. godine, u njoj su živela 112.543 stanovnika. Prema etničkom sastavu, u opštini Prijedor je živeo 49.351 Musliman[129], 47.581 Srbin i 6.316 Hrvata.[130]

Nakon izbijanja rata u Hrvatskoj, Prijedor je postao strateški važna opština zbog koridora koji je spajao zapadni i istočni deo BiH i kojim je vršeno snabdevanje robom i omogućen protok ljudi između teritorija samoproglašene Republike Srpske Krajine (RSK) u Hrvatskoj i Srbije, preko BiH.[131]

Važnost prijedorske opštine za srpsku civilnu i vojnu vlast novouspostavljene Republike Srpske potvrđena je Strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, kojima je predviđeno državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice i uspostavljanje koridora između Semberije i Krajine.[132]

123 Krajem maja 1992. godine, brigada je imala 3.907 boraca, videti u: Izvod iz dokumenta VRS o 6. krajiškoj brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 4; Svedočenje Branka Basare pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 13. oktobra 2009. godine, str. 1339.

124 Ratni put 6. pešadijske brigade, dok. pred. br. P02365, *Mladić*, par. 7.

125 Naređenje komande 1. KK za pretpočinjavanje jedinica od 8. juna 1992. godine, dok. pred. br. P1418b, *Brđanin*.

126 Izvod iz dokumenta VRS o 6. krajiškoj brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 4.

127 Spisak v/o pridodatih u Bataljon „Crni Đorđe", dok. pred. br. P02419, *Mladić*, str. 1–4.

128 Svedočenje Branka Basare pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 13. oktobra 2009. godine, str. 1373; Detektor, „Vrućinić: Svjedok opsovao majku policajcu", 19. maj 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/05/19/vrucinic-svjedok-opsovao-majku-policajcu/, pristupljeno 12. marta 2021. godine.

129 U ovom dosijeu se koristi termin Musliman zbog upotrebe tog termina u vreme događaja koji su tema ovog dosijea.

130 Izraženo u procentima: 43,9% Muslimana, 42,3% Srba i 5,6% Hrvata, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 20; Prema popisu iz 2013. godine, opština Prijedor ima 89.397 stanovnika, i to: 55.895 Srba, 29.034 Bošnjaka, 1.762 Hrvata i 2.706 ostalih, videti u: http://www.statistika.ba/?show=12&id=20486, pristupljeno 5. aprila 2021. godine.

131 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 27. marta 2013. godine, par. 502.

132 Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, dok. pred. br. P03050, *Mladić*.

Krajem 1991. godine, Opštinski odbor Srpske demokratske stranke (SDS) Prijedor predstavio je članovima Uputstvo o organizovanju i delovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, koje je Glavni odbor SDS-a 19. decembra 1991. godine uputio opštinskim odborima. To uputstvo, poznato kao Uputstvo o varijantama A i B, predstavljalo je plan preuzimanja vlasti u opštinama širom Bosne i Hercegovine.[133]

Uputstvo je predviđalo postupanje u dve varijante: varijanta A se odnosila na preuzimanje vlasti u opštinama u kojima su Srbi činili većinsko stanovništvo, dok je varijanta B podrazumevala postupanje radi preuzimanja vlasti u onim opštinama u kojima Srbi nisu bili većina. Na sednici Opštinskog odbora SDS-a Prijedor pročitana je samo varijanta B, s obzirom na to da Srbi nisu bili većinsko stanovništvo u Prijedoru.[134]

Početkom januara 1992. godine, Opštinski odbor SDS-a u Prijedoru usvojio je Odluku o osnivanju Skupštine srpskog naroda opštine Prijedor.[135] Za predsednika Skupštine srpskog naroda opštine Prijedor izabran je Milomir Stakić, potpredsednik Opštinskog odbora SDS-a i dotadašnji potpredsednik Skupštine opštine Prijedor.[136]

U prvoj polovini 1992. godine, u skladu sa tendencijama koje su postojale na nivou čitave Bosne i Hercegovine, uspostavljena je bliska saradnja između oficira JNA iz garnizona Prijedor i čelnih ljudi SDS-a u Prijedoru, uprkos činjenici da je, po tada još važećem Zakonu o opštenarodnoj odbrani, JNA bila „zajednička oružana sila svih naroda i narodnosti Jugoslavije".[137]

– Preuzimanje vlasti u Prijedoru

Dvadeset devetog aprila 1992. godine, predsednik Skupštine srpskog naroda opštine Prijedor Milomir Stakić sazvao je u prijedorskoj kasarni „Žarko Zgonjanin" sastanak kojem su prisustvovali odbornici SDS-a, predstavnici policije, kao i komandant 343. mtbr JNA pukovnik Vladimir Arsić i njegov

133 Uputstvo o organizovanju i delovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, dok. pred. br. P00069, *Stanišić i Župljanin*.

134 Skraćeni zapisnik sa sastanka OO SDS Prijedor i Kluba odbornika SDS-a od 27. decembra 1991. godine, dok. pred. br. S95B, *Stakić*.

135 *Ibid*.

136 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 336.

137 „Prijedor neće biti gladan", Kozarski vjesnik od 13. januara 1993. godine, dok. pred. br. D92-99, *Stakić*; „Mi znamo svoj cilj", Kozarski vjesnik od 20. maja 1994. godine, dok. pred. br. P03841, *Mladić*; Sećanje na preuzimanje vlasti u Prijedoru – Radio Prijedor, dok. pred. br. S91B, *Stakić*, str. 1; Svedočenje Draška Vujića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 4. maja 2015. godine, str. 34991; Analiza aktivnosti po elementima borbene gotovosti 1992. godine, P2514b, *Brđanin*, str. 14; „Srpski pečat za sva vremena", Kozarski vjesnik od 20. maja 1994. godine; „SDA je imala precizan plan za likvidaciju Srba", Kozarski vjesnik od 28. aprila 1994. godine; Zakon o opštenarodnoj odbrani, dok. pred. br. L0001, *Stanišić i Župljanin*, čl. 99. Bliskost lokalnih srpskih stranaka u Prijedoru sa JNA bila je u skladu sa tendencijama na nivou BiH, gde se JNA već profilisala u „srpsku vojsku" i zaštitnika srpskih interesa, videti u: Zaključci iz procene stanja na prostoru BiH u zoni odgovornosti 2. VO od 20. marta 1992. godine, dok. pred. br. P00979, *Karadžić*, str. 7.

zamenik major Radmilo Zeljaja.[138] Na sastanku je odlučeno da SDS odmah počne sa preuzimanjem vlasti u opštini Prijedor u skladu sa varijantom B Uputstva o organizovanju i delovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.[139]

Rano ujutru 30. aprila 1992. godine, pripadnici Stanice javne bezbednosti (SJB) Prijedor, potpomognuti jedinicama srpske TO, 343. mtbr i Pete kozarske brigade JNA[140], podeljeni u pet grupa, zauzeli su zgrade institucija poput Skupštine opštine, zgradu SUP-a, sud, banku i poštu i postavili kontrolne punktove širom grada.[141] Istog dana, 5. korpus izvestio je komandu 2. vojne oblasti da je „na teritoriji opštine Prijedor došlo do preuzimanja vlasti od strane SDS, ali bez upotrebe sile".[142]

Po zauzimanju grada, pripadnici JNA, TO i policije sprečili su Bošnjake i Hrvate zaposlene u opštinskim institucijama da dođu na svoja radna mesta.[143] Pripadnici policije, TO, kao i pripadnici Pete kozarske i 343. motorizovane brigade JNA, širom opštine su postavili kontrolne punktove na kojima su zaustavljali, legitimisali i pretresali građane.[144]

Nakon preuzimanja vlasti, uspostavljen je Krizni štab opštine Prijedor, koji je preuzeo dužnosti Skupštine opštine i na čijem čelu je bio Milomir Stakić. Iako formalno nisu bili njegov deo, pukovnik Vladimir Arsić i major Radmilo Zeljaja prisustvovali su sastancima Kriznog štaba.[145]

Krizni štab opštine Prijedor doneo je niz restriktivnih mera prema nesrpskom stanovništvu Prijedora.[146] Na teritoriji Prijedora uveden je policijski čas i ograničeno kretanje nesrpskog

138 Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. marta 2003. godine, str. 14435.

139 Naređenje komande 343. mtbr za popunu i objedinjavanje ratnih jedinica od 17. maja 1992. godine, dok. pred. br. D125B, *Stakić*.

140 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par 76. U izjavi datoj 1994. godine, Radmilo Zeljaja je kazao da je vojska (343. mtbr) pružila „maksimalnu pomoć i u organizaciji priprema i savetima SDS-u da prevaziđe i određene svoje probleme i da preuzme vlast". Dalje u intervjuu Zeljaja ističe: „I, normalno je da smo tada podržali i pružili maksimalnu pomoć i u organizaciji priprema i savjetima SDS-u da prevaziđe i određene svoje probleme i da preuzme vlast", videti u: „Mi znamo svoj cilj", Kozarski vjesnik od 20. maja 1994. godine, dok. pred. br. P03841, *Mladić*; Transkript radio-emisije – Sećanje na preuzimanje vlasti 29. aprila 1992. godine, dok. pred. br. S91B, *Stakić*, str. 1,3. U pojedinim izvorima navodi se i učešće Pete kozarske brigade u „pripremanju srpskog stanovništva za preuzimanje vlasti u Prijedoru", videti u: „Nepokolebljiva u odbrani srpskog naroda", Kozarski vjesnik od 6. avgusta 1993. godine, dok. pred. br. P1505b, *Brđanin*; U intervjuu iz aprila 1995. godine, Slobodan Kuruzović navodi: „Bili smo podijeljeni u dvije grupe: policijsku i vojnu. Policiju su organizovali Drljača, Čađo i Janković, a vojnu kapetani Bojić, Savić, Karlica i Đenadija, zatim major Rajlić i ja", videti u: „Nismo smjeli i nismo pogriješili", Kozarski vjesnik od 28. aprila 1995. godine.

141 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1593.

142 Redovni borbeni izveštaj komande 5. korpusa od 30. aprila 1992. godine, dok. pred. br. D167B, *Stakić*, str. 1.

143 Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. marta 2003. godine, str. 3.

144 Objedinjena izjava svedoka Mevludina Sejmenovića, dok. pred. br. P00283.B, *Mladić*, par. 16; Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 18. oktobra 2010. godine, str. 16079–16080; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 76.

145 Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 27. marta 2003. godine, str. 14560.

146 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 139; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par. 471.

stanovništva.[147] Napuštanje grada je bilo moguće samo uz propusnice koje je izdavala SJB Prijedor.[148] Novouspostavljena vlast smenila je sve Muslimane i Hrvate sa čelnih pozicija u opštini, a personalne promene su izvršene i u policiji, školama i javnim preduzećima.[149] U pojedinim slučajevima, nova vlast je tražila od građana nesrpske nacionalnosti da potpišu izjavu lojalnosti srpskim vlastima kako bi sačuvali svoj posao.[150] Usledilo je hapšenje i privođenje uglednih Muslimana i Hrvata Prijedora u zgradu MUP-a i kasarnu u Prijedoru, odakle su potom prebacivani u logore Keraterm i Omarska.[151]

Preuzimanje vlasti izazvalo je strah kod nesrpskog stanovništva prijedorske opštine. Kretanje po opštini je bilo otežano zbog punktova srpske vojske i policije.[152] Iz straha od napada srpskih snaga, meštani nesrpskih sela oko Prijedora postavili su punktove i organizovali lokalne patrole i straže.[153] Patrole i straže su bile sastavljene od slabo naoružanog lokalnog stanovništva.[154] Na području Kozarca je funkcionisala TO koju je činilo lokalno muslimansko stanovništvo potpomognuto s nekolicinom policajaca Kozarca, ali i ta grupa je bila naoružana samo lovačkim puškama i nedovoljna da se suprotstavi srpskim snagama.[155]

VI. Napadi na sela i naselja u opštini Prijedor

U periodu između maja i avgusta 1992. godine, jedinice 1. krajiškog korpusa VRS su, u sadejstvu sa policijom, jedinicama TO i različitim dobrovoljačkim grupama, izvršile napade na veliki broj sela u opštini Prijedor nastanjenih nesrpskim stanovništvom.[156]

147 Svedočenje Muharema Murselovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 6. maja 2002. godine, str. 2697–2698; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par. 471.

148 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par 471; „Zaključak: Mjere blokade grada ostaju i dalje na snazi" – objavljeno u Službenom glasniku opštine Prijedor od 25. juna 1992. godine, dok. pred. br. S180B *Stakić*, str. 38.

149 Rešenja o personalnim promenama objavljena u Službenom glasniku opštine Prijedor od 25. juna 1992. godine, dok. pred. br. S180B, *Stakić*, str. 21–34; Objedinjena izjava svedoka Kerima Mešanovića, dok. pred. br. P03414.B, *Mladić*, par. 12 i 23; Objedinjena izjava svedoka Mevludina Sejmenovića, dok. pred. br. P00283.B, *Mladić*, par. 17–18.

150 Objedinjena izjava svedoka Mevludina Sejmenovića, dok. pred. br. P00283.B, *Mladić*, par. 19.

151 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 174–177.

152 Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 2002. godine, str. 6853; Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 33–34; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 5; Svedočenje Jusufa Arifagića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 8. avgusta 1996. godine, str. 4923; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 85; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1613.

153 Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2297; Redovni borbeni izveštaj komande 5. korpusa od 1. maja 1992. godine, dok. pred. br. P07299, *Mladić*.

154 Svedočenje Jusufa Arifagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 28. avgusta 2002. godine, str. 7071, 7118–7119; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 140; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1615.

155 Svedočenje Jusufa Arifagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 28. avgusta 2002. godine, str. 7071.

156 Military developments Prijedor municipality 1991-1992, Ewan Brown, dok. pred. br. S340, *Stakić*, str. 11; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 104; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par. 474.

Napadi su se odigravali uglavnom po utvrđenom obrascu – najpre bi srpske civilne i vojne vlasti uputile stanovništvu sela ultimatum za predaju oružja. Nakon isteka postavljenog roka, otpočinjao je zajednički napad jedinica 1. KK, policije i dobrovoljačkih jedinica. U nekim slučajevima, kao neposredni povod i/ili izgovor za napad korišćeni su incidenti u kojima su pripadnici vojske stradali ili bili povređeni. Napad je započinjao granatiranjem sela, nakon čega bi tenkovi u pratnji pešadije ulazili u sela, gde je zatim sprovođena operacija „čišćenja", to jest ubijanje, proterivanje i zarobljavanje stanovništva, praćeno uništavanjem sela.[157] Jačina napada srpskih snaga bila je nesrazmerna otporu koji su mogli pružiti slabo naoružani i pretežno neorganizovani meštani.[158]

Da je odgovor srpske vojske na provokacije i incidente bio unapred određen, a ne spontan, pored obrasca vidljivog u vojnim dejstvima, ukazuje i redovni borbeni izveštaj komande 5. korpusa od 19. maja 1992. godine, u kojem je komandant korpusa, general Talić, naredio jedinicama da uspostave kontrolu teritorije južno od reke Save i da na svaku vatrenu provokaciju odgovore uništenjem neprijatelja.[159]

– Hambarine

Selo Hambarine je udaljeno od Prijedora oko četiri kilometra. Prema popisu iz 1991. godine, u Hambarinama je živelo oko tri hiljade stanovnika, većinom Muslimana.[160]

Nakon preuzimanja vlasti u Prijedoru od strane Srba, meštani Hambarina organizovali su seoske straže i na prilazima selu postavili su kontrolne punktove koje su držali naoružani meštani.[161]

Dvadeset drugog maja 1992. godine, u popodnevnim satima, došlo je do oružanog incidenta na punktu na ulazu u Hambarine, kada je iz pravca Prijedora stiglo vozilo sa šest srpskih vojnika. Naoružani

157 Izveštaj „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini", Ewan Brown, dok. pred. br. P01803, *Stanišić i Župljanin*, par. 2.4; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1038; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 24. maja 1992. godine, dok. pred. br. S349B, *Stakić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 26. maja 1992. godine, dok. pred. br. P04148, *Mladić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 29. maja 1992. godine, dok. pred. br. P02405, *Mladić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 27. juna 1992. godine, dok. pred. br. P693b, *Brđanin*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 25. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1441b, *Brđanin*, str. 1.

158 Izveštaj „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini", Ewan Brown, dok. pred. br. P01803, *Stanišić i Župljanin*, par. 2.4; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 138. Da je lokalno bošnjačko stanovništvo bilo slabo naoružano – potvrdio je i M. Stakić u intervjuu datom 1994. godine: „Znali smo da su oni naoružani uglavnom pešadijskim oružjem i zoljama, a mi smo imali bogati vojni potencijal i hrabre i odvažne momke", videti u: „SDA je imala precizan plan za likvidaciju Srba", Kozarski vjesnik od 28. aprila 1994. godine.

159 Redovni borbeni izveštaj 5. korpusa od 19. maja 1992. godine, dok. pred. br. D29-1126B, *Stakić*, str. 3.

160 U Hambarinama je živelo 2.768 Muslimana, 52 Srbina, 7 Hrvata, 26 Jugoslovena i 23 ostala, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 198–199.

161 Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2297.

meštani Hambarina zatražili su od vojnika da predaju oružje, a zatim su počeli da pucaju.[162] U pucnjavi su poginuli Radovan Milojica i Rade Lukić, pripadnici 5. bataljona 43. mtbr VRS.[163]

Incident na punktu u Hambarinama srpske vojne i civilne vlasti su iskoristile kao opravdanje za otpočinjanje vojnih akcija na području opštine Prijedor.[164]

Iste večeri, srpske vojne i civilne vlasti su meštanima Hambarina uputile ultimatum u kojem su tražile predaju lica koja su smatrali odgovornima za ubistvo vojnika, kao i predaju naoružanja.[165]

Zahtevi iz ultimatuma nisu ispunjeni[166] i VRS je narednog dana, 23. maja 1992. godine, oko podneva započela trosatno granatiranje Hambarina. Selo je granatirano iz tri pravca – sa područja Karana na severozapadu, sa područja naselja Urije i sa područja Topića brda.[167]

U popodnevnim časovima 23. maja 1992. godine, zamenik komandanta 43. mtbr, major Radmilo Zeljaja, izvestio je komandu da je počelo „čišćenje" Hambarina i da se sa akcijama nastavlja uprkos otporu.[168]

Po prestanku granatiranja, u Hambarine su ušli tenkovi u pratnji pešadije. Slabo naoružani meštani su neko vreme branili selo, ali ubrzo su se povukli u šumu Kurevo.[169]

Tokom napada na Hambarine, pripadnici srpskih snaga su ubijali civile i palili kuće.[170] Oko 400 civila je napustilo Hambarine, veći broj njih je pobegao u okolna sela, dok su se neki sklonili u obližnju šumu Kurevo, koju je vojska zatim granatirala.[171] U granatiranju Hambarina oštećeno je između 30 i 50 kuća, kao i džamija, koja je kasnije u potpunosti uništena.[172]

162 Sudsko veće je u predmetu *Stakić* analiziralo više dokaza o tome ko je prvi počeo da puca na punktu u Hambarinama i presudilo da su meštani na punktu otvorili vatru na pripadnike VRS. Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 130.

163 Redovni borbeni izveštaj 1. KK upućen GŠ VRS od 23. maja 1992. godine, dok. pred. br. P03987, *Mladić*; Uverenje o ranjavanju Ratka Milojice, 30. jul 1992. godine, dok. pred. br. D4270, *Karadžić*; „Mi znamo svoj cilj", Kozarski vjesnik, 20. maja 1994. godine, dok. pred. br. P03841, *Mladić*; Ratni dnevnik – zapadnoslavonski front 1991–1992, dok. pred. br. P03946, *Mladić*, str. 138.

164 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 158.

165 *Ibid.*, par. 131; Svedočenje Muharema Murselovića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 11. decembra 2002. godine, str. 12590; Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2298.

166 Izveštaj SJB, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 2; Svedočenje zaštićenog svedoka B pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2268; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12686.

167 Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2299.

168 Ratni dnevnik – zapadnoslavonski front 1991–1992, dok. pred. br. P03946, *Mladić*, str. 139.

169 Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12688; Svedočenje Mirsada Mujadžića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 28. maja 2002. godine, str. 3718–3719.

170 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 133

171 Prvostepena presuda u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1669.

172 Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12688; Svedočenje zaštićenog svedoka DD pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 9. decembra 2002. godine, str. 9483; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 138.

U periodu nakon napada, deo stanovnika se vratio u Hambarine iako su sve do jula i ponovnog napada na područje Brda pripadnici srpskih snaga nastavili da dolaze u selo, gde su maltretirali, hapsili i ubijali meštane[173], zbog čega se jedan broj stanovnika Hambarina krio u šumi Kurevo više od mesec dana pokušavajući da se probije do teritorije Bihaća ili preko Save u Hrvatsku.[174]

Napad na Hambarine izvršile su jedinice 1. KK – 43. mtbr i delovi 6. pešadijske brigade, uključujući Interventni vod „Crni Đorđe", u sadejstvu sa SJB Prijedor i dobrovoljačkim jedinicama.[175]

– Napad na područje Kozarca

Kozarac se nalazi oko 12 kilometara istočno od Prijedora, u pravcu Banjaluke.[176] Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u Kozarcu je živelo oko četiri hiljade stanovnika. Gotovo celokupno stanovništvo Kozarca i okolnih sela činili su Muslimani.[177] Područje Kozarca je, pored samog Kozarca, obuhvatalo i susedna sela Kozarušu, Kevljane, Kamičane, Brđane, Sušiće i Babiće.[178]

Nakon zauzimanja Hambarina, vojne i civilne vlasti Prijedora izdale su ultimatum stanovništvu Kozarca i zahtevale predaju oružja TO i policije, kao i uklanjanje barikada na putu Prijedor–Banjaluka zbog prolaska vojnog konvoja.[179] Ultimatum je pročitao major Radmilo Zeljaja na Radio Prijedoru. Zeljaja je u obraćanju poručio da će Kozarac biti sravnjen sa zemljom ukoliko ultimatum ne bude ispunjen.[180]

Dana 24. maja 1992. godine, iz pravca Prijedora i iz pravca Banjaluke je prema Kozarcu krenuo najavljeni vojni konvoj u pratnji pešadije. Na ulazu u Kozarac, na konvoj je otvorena vatra sa kontrolnih

173 Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2306–2310; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1675.

174 Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2302–2304; Svedočenje Mirsada Mujadžića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 30. juna 1996. godine, str. 1554–1555; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12689; Izveštaj grupe *Miloš* od 3. juna 1992. godine, dok. pred. br. P01387, *Stanišić i Župljanin*, str. 1.

175 Komanda 1. KK: Političko-bezbednosna situacija u Bosanskoj Krajini od 26. maja 1992. godine, dok. pred. br. P05405, *Karadžić*, str. 1; Komanda 1. KK: Informacija o aktuelnoj političko-bezbednosnoj situaciji od 1. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02875, *Mladić*, str. 2; Komanda 1. KK izvestila je 24. maja 1992. godine da je došlo do „oružanog napada muslimanskih jedinica, koje su akcijom naših snaga očišćene sa tog prostora", videti u: Redovni borbeni izveštaj od 24. maja 1992. godine, dok. pred. br. S349B, *Stakić*, str. 1; Izjava svedoka Dragana Radetića, dok. pred. br. D04226, *Karadžić*, par. 17; Otadžbini na čast i ponos, Kozarski vjesnik od 20. maja 1994. godine, dok. pred. br. P03852, *Mladić*; Treći bataljon, Bilten 4. TG, maj '94. godine, dok. pred. br. P07364, *Mladić*; Ratni put 6. pešadijske brigade, dok. pred. br. P02365, *Mladić*, par. 7.

176 Svedočenje Muharema Murselovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 6. maja 2002. godine, str. 2702.

177 U Kozarcu je živelo 3.740 Muslimana, 96 Srba, 35 Hrvata, 117 Jugoslovena, 57 ostalih, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 196–199.

178 Izjava svedoka Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7729; Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3314.

179 Svedočenje Samira Poljaka pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 23. jula 2002. godine, str. 6328–6329, 6331; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2002. godine, str. 6765; Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3328–3329.

180 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2002. godine, str. 6765.

punktova, na šta je vojska odgovorila pucanjem na kuće i verske objekte.[181] Pucanje na konvoj je, kao i u slučaju Hambarina, iskorišćeno kao izgovor za napad na naselja uz upotrebu već ranije raspoređenih jedinica na položajima oko Kozarca.[182] Usledilo je granatiranje čitavog područja sa okolnih brda, iako je vojska znala da u Kozarcu nema teškog naoružanja.[183]

Već prvog dana napada, komanda 1. KK izvestila je Glavni štab VRS da je Kozarac pod blokadom njenih jedinica, a narednog dana, 25. maja 1992. godine, da se borbe vode u Jakupovićima, Kozarcu i Kevljanima i da je zarobljeno „100 pripadnika Zelenih beretki".[184] Granatiranje je trajalo dva dana.[185]

Dvadeset šestog maja 1992. godine, tenkovi u pratnji pešadije ušli su na područje Kozarca. Po ulasku, pešadija je počela da pali kuće već oštećene granatiranjem.[186] Istog dana, komanda 1. KK izvestila je Glavni štab VRS da je u toku „čišćenje s. Kozarca".[187]

Tokom dana, vojska je izdala naredbu da svi stanovnici napuste područje Kozarca. Formiran je konvoj iz kojeg su na raskršću puta Banja Luka – Prijedor izdvojeni muškarci, koji su zatim sprovedeni u logore Omarska i Keraterm. Žene, deca i starije osobe iz konvoja odvedeni su u logor Trnopolje.[188]

Jedan broj slabo naoružanih meštana Kevljana je prvu noć napada na područje Kozarca proveo u koritu reke, izbegavajući odlazak u šumu zbog stalnog granatiranja tog područja. Sutradan ujutru, na radiju su čuli da treba da se predaju do 10 sati, u suprotnom će vojska ući u selo. Odlučili su da se predaju. Predali su se kod osnovne škole u selu. Pred školom je bio prisutan i Momčilo Radanović, zvani Cigo, iz Pete kozarske brigade, kao i veliki broj vojnika u SMB i maskirnim uniformama. Radanović je prozvao desetak meštana, pa im je naredio da uđu u školu, gde su pretučeni. Pripadnici vojske su zatim pretresli kuće i selo u potrazi za oružjem, a meštanima je rečeno da mogu da ostanu kod svojih kuća. Međutim, granatiranje tog područja je nastavljeno. Narednog dana, vojska je meštane Kevljana ponovo okupila kod škole, a zatim ih je ukrcala u autobuse kojima su prebačeni za Prijedor, gde su žene i muškarci razdvojeni. Muškarce su naposletku prebacili u logor Omarska.[189]

181 Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3329; Izveštaj SJB Prijedor, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 3.

182 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 153, 157. Početkom maja 1992. godine, 343. mtbr JNA izvršila je razmeštanje jedinica radi ojačavanja snaga na potezu Prijedor–Ljubija–Kozarac, videti u: Redovni borbeni izveštaj komande 5. korpusa od 3. maja 1992. godine, dok. pred. br. S345B, *Stakić*; Komanda 1. KK od 27. maja 1992. godine, dok. pred. br. P1416b, *Brđanin*, str. 1.

183 Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3329; Izjava svedoka Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7729; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 148–153.

184 Redovni borbeni izveštaj od 24. maja 1992. godine, dok. pred. br. S349B, *Stakić*, str. 1; 1. KK izveštava i narednog dana da je pod blokadom ceo prostor Kozarca, videti u: Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 25. maja 1992. godine, dok. pred. br. D175B, *Stakić*, str. 1.

185 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 402.

186 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 143.

187 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 26. maja 1992. godine, dok. pred. br. P04148, *Mladić*, str. 1.

188 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 143.

189 Svedočenje Emsuda Velića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. avgusta 1996. godine, str. 5166–5177.

Sa otpočinjanjem napada, grupa od oko 100 bosanskih Muslimana i Hrvata iz Kevljana pokušala je da nađe spas prelaskom planine Kozare. Nakon noći provedene u šumi, tu grupu su zarobile srpske snage.[190] Jedna osoba je ubijena odmah po zarobljavanju, kada je kod nje pronađen hrvatski pasoš, dok su ostali odvedeni na vojni poligon u Benkovcu na Kozari.[191] Prema svedočenju Nusreta Sivca na suđenju Milomiru Stakiću pred MKSJ, pored vojske, na poligonu su bili stacionirani pripadnici jedinice Beli orlovi pod vođstvom Mirka Jovića.[192]

Po dolasku na poligon, pripadnik VRS prezimena Romanić izdvojio je iz grupe četiri lica, koja su zatim odvedena u zgradu na poligonu, iz koje su se čuli rafali. Tokom dana, na isti način izdvojeno je oko 60 ljudi, koji su zatim u grupama odvedeni u obližnju šumu i ubijeni.[193]

Komanda 1. krajiškog korpusa je 27. maja 1992. izvestila Glavni štab VRS o dešavanjima u Kozarcu, označivši operaciju kao „likvidaciju zelenih beretki u širem rejonu sela Kozarac".[194] U borbenom izveštaju 1. KK se navodi da je tokom operacija na širem području Kozarca „na strani 'zelenih beretki' 80–100 poginulih i oko 1.500 zarobljenih".[195] Centar službi bezbednosti (CSB) Banja Luka je u nedeljnom pregledu informacija izvestio da je „bilo više stotina mrtvih i povređenih lica".[196] Prema činjenicama utvrđenim u predmetu *Tadić*, u artiljerijskom napadu na Kozarac poginulo je 800 ljudi, meštana sela Kozaruša, Trnopolje, Gornjih i Donjih Jakupovića, Benkovca na Kozari i Ratkovića, dok utvrđen broj zarobljenih odgovara izveštaju 1. KK o zarobljavanju oko 1.500 ljudi.[197] Nakon ulaska pešadijskih jedinica, na području Kozarca ubijeno je najmanje 80 civila i između 10 i 14 policajaca Kozarca, bosanskih Muslimana, koji su se predali jedinicama koje su ušle u selo.[198]

Nakon zauzimanja, Kozarac je nakratko preimenovan u Radmilovo po majoru Radmilu Zeljaji.[199]

190 Svedočenje Jusufa Arifagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 28. avgusta 2002. godine, str. 7078; Svedočenje Samira Poljaka pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 23. jula 2002. godine, str. 6338–6341.

191 Svedočenje Samira Poljaka pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 23. jula 2002. godine, str. 6346.

192 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2002. godine, str. 6765; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 404.

193 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 404; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1040.

194 Komanda 1. KK od 27. maja 1992. godine, dok. pred. br. P1416b, *Brđanin*, str. 1.

195 *Ibid*.

196 CSB Banja Luka: Nedeljne informacije za period 18–25. maj 1992. godine, dok. pred. br. P03671, *Karadžić*, str. 2.

197 Pretresno veće MKSJ u predmetu *Tadić* prihvatilo je svedočenje i zapis iz ratnog dnevnika komandanta pozadinske baze pukovnika Osmana Selaka o sastanku održanom u 1. KK 27. maja 1992. godine, kada je pukovnik Dragan Marčetić, pomoćnik komandanta za operativno-nastavne poslove, izvestio komandanta korpusa Talića da je u napadu na Kozarac poginulo 800 ljudi, videti u: Svedočenje Osmana Selaka pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 5. juna 1996. godine, str. 1934–1935; Izvod iz ratnog dnevnika Osmana Selaka, dok. pred. br. P00253, *Mladić*, str. 1–2; Izjava svedoka Osmana Selaka, dok. pred P00244.B, *Mladić*, par 67; Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 565.

198 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1037.

199 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, decembar 1993. godine; Izjava svedoka Kerima Mešanovića, dok. pred. br. P03414B *Mladić*, par. 11; Svedočenje Mevludina Sejmenovića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 2. oktobra 2002. godine, str. 3465–3466; Svedočenje Osmana Selaka pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 5. juna 1996. godine, str. 1935.

U napadu na područje Kozarca je učestvovalo više od 5.000 boraca vojnih, policijskih i dobrovoljačkih jedinica.[200] Napad su izvršili delovi 43. mtbr VRS, podržani sa dve baterije haubica 105 mm i tenkovima M-84.[201] Pored jedinica 43. mtbr, u napadu su učestvovali i Peta kozarska brigada, Interventni vod „Crni Đorđe", vod izviđača i vod policije Šeste sanske pešadijske brigade, kao i pripadnici SJB Prijedor.[202] Sve jedinice koje su učestvovale u napadu na Kozarac, uključujući i TO i dobrovoljačke odrede, bile su potčinjene 43. motorizovanoj brigadi[203], odnosno zameniku komandanta 43. mtbr majoru Radmilu Zeljaji, koji je bio direktno zadužen za napad.[204]

Prilikom obeležavanja dana brigade u maju 1994. godine, govoreći o njenom ratnom putu, komandant 43. mtbr, pukovnik Vladimir Arsić, istakao je da su „[p]red naletom ove brigade, za 48 časova, u potpunosti [...] razbijeni fundamentalistički snovi o Kozarcu kao bastionu islama na vekovnim srpskim prostorima".[205]

– Kamičani

Selo Kamičani udaljeno je od Kozarca manje od tri kilometra. Pre rata, u njemu je živelo nešto više od tri hiljade stanovnika i gotovo celokupno stanovništvo bili su Muslimani.[206] Tokom napada na područje Kozarca, u periodu između 24. i 26. maja 1992. godine, Kamičani su bili izloženi intenzivnom granatiranju.[207] Selo je gotovo u potpunosti uništeno u napadu srpskih snaga.[208] Džamija u Kamičanima je tada zapaljena, a početkom juna i uništena.[209]

Za vreme granatiranja, većina stanovnika Kamičana sklonila se u podrume kuća.[210] Granatiranje je prestalo 26. maja 1992. godine i pešadija je ušla u selo. Veći deo stanovnika je do tada napustio

200 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2002. godine, str. 6764–6765; Prema izveštaju 1. KK od 27. maja 1992. godine, jedinice koje su učestvovale u napadu na Kozarac u tom trenutku su brojale više od 6.500 ljudi, videti u: Komanda 1. KK od 27. maja 1992. godine, dok. pred. br. P1416b, *Brđanin*, str. 2–3.

201 Komanda 1. KK od 27. maja 1992. godine, dok. pred. br. P1416b, *Brđanin*, str. 1.

202 Izvod iz dokumenta VRS o 6. pešadijskog brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 6; Ratni put 6. pešadijske brigade, dok. pred. br. P02365, *Mladić*, str. 1; Izveštaj o radu SJB Prijedor za poslednjih devet meseci 1992. godine, dok. pred. br. P03948, *Mladić*, str. 4; „Brigada dugog i časnog ratnog trajanja", Kozarski vjesnik od 29. jula 1994. godine, dok. pred. br. P03914, *Mladić*; YT, Agresori Momcilo Radanovic (Vojska RS) Kozarac '92, dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=aWqrKiKhAJ0&ab_channel=EmalivamFilojekel, pristupljeno 15. marta 2021. godine; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1620.

203 Naređenje komande 343. mtbr za popunu i objedinjavanje ratnih jedinica od 17. maja 1992. godine, dok. pred. br. D125B, *Stakić*.

204 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 145.

205 „Svedočanstvo o junačkim delima", Kozarski vjesnik od 27. maja 1994. godine.

206 U Kamičanima je živelo 3.014 Muslimana, 24 Srbina, 9 Hrvata, 4 Jugoslovena, 64 ostala, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 198–199.

207 Izjava svedoka KDZ611, dok. pred. br. P04101, *Karadžić*, str. 6–7.

208 CSB Banja Luka: Bezbednosna procena za područje opštine Prijedor od 23. oktobra 1992. godine, dok. pred. br. P03852, *Karadžić*, str. 2.

209 Svedočenje zaštićenog svedoka U pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. jula 2002. godine, str. 6248–6249; Izveštaj „Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" Andrása J. Riedlmayera, dok. pred. br. P04070, *Karadžić*, str. 246–247.

210 Svedočenje zaštićenog svedoka U pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. jula 2002. godine, str. 6219.

Kamičane. Nešto ih je ostalo u podrumima kuća. U podrum kuće Mehmeda Šahurića u Kamičanima došli su pripadnici srpskih snaga i tražili oružje. Nakon toga, iz vatrenog oružja ubili su najmanje osam civila, meštana Kamičana, koje su zatekli u podrumu. U podrumu su ubijeni Arif Zenkić, Ibrahim Mujkanović, Teofik Forić, Mehmed Šahurić, Šerifa Šahurić, Atif Jakupović, Đemila Mujanović, Lutvija Forić.[211] Preživela je samo Fatima Šahurić, koju su pripadnici vojske zarobili i odveli u Trnopolje.[212]

Ispred kuće Mehmeda Šahurića u Kamičanima ubijen je Jusuf Forić.[213]

Tela devet ubijenih civila ekshumirana su u julu 1998. godine na lokaciji gasulhana Kamičani.[214]

Pretresno veće MKSJ je u presudi Ratku Mladiću utvrdilo da su jedinice koje su učestvovale u napadu na Kozarac učestvovale i u napadu na Kamičane.[215]

– Stari grad – Prijedor

Rano ujutru 30. maja 1992. godine, grupa od oko 100 boraca pod vođstvom Slavka Ećimovića pokušala je da preuzme kontrolu nad Prijedorom.[216] Radilo se o grupi Prijedorčana, mahom Muslimana, koja je nakon preuzimanja vlasti u Prijedoru bila izložena pretnjama i pritiscima zbog odbijanja mobilizacije, zbog čega su se povukli u šumu Kurevo. Ta grupa je imala samo pešadijsko naoružanje.[217] Na taj pokušaj su, snažno i nesrazmerno jačini napada, odgovorile jedinice 43. mtbr i Pete kozarske brigade u sadejstvu sa SJB Prijedor, koristeći teško naoružanje.[218] U borbu je bila uključena i Izviđačko-diverzantska četa 43. mtbr, sa Zoranom Karlicom na čelu.[219] Srpske snage su veoma brzo odbile napad,

211 Izveštaj „Ekshumacije i dokaz o smrti, Opština Prijedor", Nicolas Sébire, dok. pred. br. P2006.2-s281, *Brđanin*, par. 5.1.2; Obdukcioni zapisnici za žrtve iz Kamičana, dok. pred. br. P05641, *Mladić*, str. 1–18.

212 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 253–254.

213 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1051.

214 Izveštaj „Ekshumacije i dokaz o smrti, Opština Prijedor", Nicolas Sébire, dok. pred. br. P2006.2-s281, *Brđanin*, par. 5.1.2.

215 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1053.

216 Prema izveštaju 1. KK od 30. maja 1992. godine, ova grupa je brojala oko 80 ljudi, videti u: Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 30. maja 1992. godine, dok. pred. br. P02876, *Mladić*, str. 2. Nekadašnji pripadnik obaveštajnog organa 43. mtbr Mišo Rodić je tokom svedočenja rekao da je ovaj organ uspeo da identifikuje 112 lica koja su učestvovala u napadu na Prijedor, videti u: Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33020.

217 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 29. jula 2012. godine, str. 6573; Svedočenje Hanne Sophie Greve pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 21. maja 1996. godine, str. 1090.

218 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P03832, *Mladić*, str. 1; Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P892.82, *Krajišnik*, str. 3–5; „Nepokolebljiva u odbrani srpskog naroda", Kozarski vjesnik od 6. avgusta 1993. godine, dok. pred. br. P1505b, *Brđanin*; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 29. jula 2002. godine, str. 6574.

219 Zoran Karlica je ranjen tokom borbi u Prijedoru 30. maja 1992. godine i preminuo je od posledica ranjavanja sedam dana kasnije, nakon čega Izviđačko-diverzantska četa 43. mtbr nosi njegovo ime, videti u: Izjava svedoka Zdravke Karlice, dok. pred. br. D00863, *Mladić*, par. 5.

nakon čega su se delovi ove grupe povukli preko reke Sane u šumu.[220] Oko 60 boraca, uključujući i Slavka Ećimovića, zarobljeno je i odvedeno u logor Omarska.[221]

Vojska je istog jutra počela sa granatiranjem delova Prijedora koji su bili naseljeni nesrpskim stanovništvom.[222] Usledilo je „čišćenje grada i prigradskih naselja od snaga 'zelenih beretki'".[223]

Vojska je tenkovima i minobacačima dejstvovala po Starom gradu, koji je bio najstariji deo grada Prijedora, naseljen pretežno muslimanskim stanovništvom. Granatiranje je potrajalo ceo dan. U granatiranju je razoren veći deo Starog grada, oštećen, zapaljen i miniran veliki broj kuća, kao i džamija.[224]

Pripadnici srpskih snaga su opkoljavali deo po deo grada naseljen nesrpskim stanovništvom, a zatim su ulazili u kuće, pretresali ih i pljačkali.[225] Vojnici u maskirnim uniformama i sa crvenim beretkama i šubarama na glavama izvodili su stanovništvo iz kuća i skloništa i, pod naoružanom pratnjom, sprovodili do dela grada gde su bili parkirani autobusi. Tu su muškarce odvojili od žena i dece i autobusima prebacili u Keraterm i Omarsku, a žene i decu odveli u Trnopolje.[226]

U toku dana 30. maja 1992. godine, na Radio Prijedoru pročitano je naređenje srpskih vlasti nesrpskom stanovništvu da označi svoje kuće belim čaršavima, a u narednom periodu su morali da nose bele trake na rukavima i kretanje im je bilo ograničeno policijskim časom i postavljanjem kontrolnih punktova.[227]

220 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 16. avgusta 2010. godine, str. 13250–13254; Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P892.82, *Krajišnik*, str. 1.

221 Grupa Slavka Ećimovića: napad na Prijedor 29/30.5.1992. godine, dok. pred. br. D00931, *Mladić*, str. 1–2; Duško Knežević i Zoran Žigić su u prvoj polovini juna 1992. godine pretukli Slavka Ećimovića nasmrt u logoru Omarska, videti u: Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Mejakić i dr.* od 30. maja 2008. godine, str. 3. Sredinom juna 1992. godine, u prijedorskom naselju Tukovi ubijena je porodica Slavka Ećimovića, videti: Sud BiH S1 1 K 019060 18 Krž – *Radaković i dr.*: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3524/show, pristupljeno 9. marta 2021. godine.

222 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 16. avgusta 2010. godine, str. 13253.

223 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P892.82, *Krajišnik*, str. 1.

224 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 29. jula 2003. godine, str. 6575; Svedočenje Nihada Haskića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 20. juna 1996. godine, str. 2943; Svedočenje Kemala Sušića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 26. juna 1996. godine, str. 3328; Svedočenje Hasibe Harambašić pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 18. jula 1996. godine, str. 3695.

225 Svedočenje Kemala Sušića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 26. juna 1996. godine, str. 3328.

226 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 29. jula 2003. godine, str. 6574–6577; Svedočenje Nihada Haskića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 20. juna 1996. godine, str. 2941–2945; Svedočenje Kemala Sušića pred MKSJ u predmetu Tadić od 26. juna 1996. godine, str. 3327.

227 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 151; Svedočenje Ibrahima Beglerbegovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 6. juna 2002. godine, str. 4104–4105; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 29. jula 2002. godine, str. 6576; Svedočenje Hasibe Harambašić pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 18. jula 1996. godine, str. 3695; Izjava svedoka Kerima Mešanovića, dok. pred. br. P03414.B, *Mladić*, par. 20; Rade Mutic 1. dio propaganda, dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=oTgffL9Faaw&ab_channel=genocid92, pristupljeno 9. marta 2021. godine.

Dotad sporadično, privođenje i zarobljavanje mahom uglednih Muslimana i Hrvata Prijedora od strane srpske vojske i policije nakon 30. maja 1992. godine postalo je gotovo svakodnevno.[228] Pripadnici vojske i policije su, pod izgovorom potrage za oružjem, pretresali i pljačkali kuće i stanove prijedorskih Muslimana i Hrvata, nakon čega su ih odvodili u stanicu SUP-a u Prijedoru i prijedorske logore.[229]

Već 7. juna 1992. godine, Krizni štab opštine Prijedor je formirao Komisiju za utvrđivanje stepena oštećenosti objekata od ratnih dejstava.[230] Članovi te komisije su zapravo obilazili neoštećene kuće građana nesrpske nacionalnosti u Prijedoru i označavali ih. Tokom noći, te kuće su minirane.[231] Svi oštećeni objekti, bilo da su bili u privatnom vlasništvu ili verski objekti, u narednim danima i mesecima dodatno su devastirani, a zatim, odlukom Kriznog štaba opštine Prijedor, potpuno uklonjeni.[232]

– Napad na Sivce i Jaskiće

Nakon napada na područje Kozarca, stanovništvo je izbeglo u sela i zaseoke južno od Kozarca. Meštani Brđana, Jakupovića, Kamičana, Kozaruše i Bešića potražili su sklonište u selima Sivci i Jaskići, nedaleko od Trnopolja.[233] U danima nakon zauzimanja Kozarca, u sela Jaskići i Sivci dolazili su pripadnici VRS, TO i drugih srpskih snaga, pretresali su kuće i tražili određena lica za koja su sumnjali da su organizovali punktove i straže u Kozarcu.[234] Meštanima su ubrzo naredili da predaju naoružanje i zabranili im kretanje van sela.[235]

U prvoj polovini juna 1992. godine, srpske snage su granatirale Sivce i zapalile nekoliko kuća u selu.[236]

Četrnaestog juna 1992. godine, VRS je, sa TO, dobrovoljačkim jedinicama i milicijom, zauzela Sivce i Jaskiće. U sela su najpre ušli tenkovi, a zatim pešadija. U zaseoku Sivci, vojnici su pretražili kuću po kuću. Razdvojili su muškarce od žena i dece i naredili im da s rukama na potiljku izađu iz kuća. Oko 350 muškaraca iz zaseoka Sivci dovedeno je na sabirno mesto u dvorište jedne od kuća u selu. Na putu do sabirnog mesta više puta su zaustavljani, primoravani da legnu na cestu, a zatim bi ih vojnici udarali nogama. To se u nekoliko navrata ponovilo do sabirnog mesta. Muškarcima su oduzeli sve

228 Svedočenje Ibrahima Beglerbegovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 6. juna 2002. godine, str. 4105.
229 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 29. jula 2002. godine, str. 6608; 6619; Svedočenje Hasibe Harambašić pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 18. jula 1996. godine, str. 3696–3700.
230 Rešenje o obrazovanju Komisije za utvrđivanje stepena oštećenosti objekata od ratnih dejstava, dok. pred. br. S180B, *Stakić*, str. 28.
231 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 30. jula 2002. godine, str. 6693.
232 Odluka Kriznog štaba opštine Prijedor o rušenju objekata oštećenih od ratnih dejstava koji se ne mogu sanirati od 7. juna 1992. godine, dok. pred. br. S180B, *Stakić*, str. 11–13, 18–20; Report of András J. Riedlmayer, Destruction of Cultural Heritage in Bosnia and Herzegovina, dok. pred. br. P04070, *Karadžić*, str. 213–215.
233 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 345; Svedočenje Senije Elkasović pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 1. avgusta 1996. godine, str. 4601.
234 Svedočenje Sakiba Sivca pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 31. jula 1996. godine, str. 4431–4432.
235 *Ibid.*, str. 4431.
236 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 345.

lične predmete i vrednosti koje su imali kod sebe. Ubrzo je na sabirno mesto stiglo i pet autobusa kojima su zarobljeni muškarci prebačeni u logor Keraterm.[237]

Istog dana, između 14 i 15 časova, srpske snage su napale i Jaskiće, zaselak sa svega 11 kuća. Kao i u Sivcima, nakon ulaska u selo vojnici su razdvojili muškarce i žene, nateravši muškarce da izađu na cestu s rukama na potiljku. Tu su pretučeni, a zatim odvedeni u pravcu Kozarca. Nakon što su vojnici napustili selo sa zarobljenim muškarcima, žene su pronašle tela pet ubijenih muškaraca u selu.[238]

Zbog stalnog prisustva vojske, žene i starci koji su ostali u selu nisu se u narednim danima usudili da sahrane ubijene.[239] Tri dana nakon napada, nekoliko njih je otišlo u Trnopolje, gde su od komandanta logora Slobodana Kuruzovića tražili dozvolu da sahrane ubijene. Iako su dobili Kuruzovićevu usmenu dozvolu da sahrane ubijene, srpski vojnici su ih na ulazu u Sivce zaustavili i maltretirali. Meštani su ubijene potom sahranili u zajedničku grobnicu.[240]

U napadu na Jaskiće ubijeno je najmanje 19 lica, među kojima je pet lica koja su meštani našli u selu neposredno nakon napada, dok su ostali odvedeni iz Jaskića, nakon čega su ubijeni.[241] Tela 14 muškaraca odvedenih iz Jaskića pronađena su u masovnoj grobnici Jakarina kosa, dok je pet tela pronađeno u grobnicama Kevljani–Sivci i Kevljani–Jaskići.[242]

Nakon 14. juna 1992. godine, vojnici su dolazili u Jaskiće i pljačkali imovinu meštana.[243] Kuće u Jaskićima su u potpunosti opljačkane i razrušene.[244]

U junu 1992. godine, delovi 43. mtbr su bili prisutni na širem području Kozarca. Štaviše, komanda 1. krajiškog korpusa je na dan napada na Sivce i Jaskiće, 14. juna 1992. godine, izvestila Glavni štab VRS da Operativno-taktička grupa (OTG) Prijedor u sastavu 2. mtbr, haubičko-artiljerijski divizion 43. mtbr, 6. brigada, sa dobrovoljcima i milicijom obezbeđuje puteve u okolini Prijedora, a u rejonu Kozarca „raščišćava sa ostacima neprijatelja".[245]

237 *Ibid.*, par. 346–347.
238 Svedočenje Senije Elkasović pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 1. avgusta 1996. godine, str. 4612.
239 *Ibid.*, str. 4616.
240 *Ibid.*, str. 4617.
241 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1656–1657; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 3074.
242 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1058–1059.
243 Svedočenje Senije Elkasović pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 1. avgusta 1996. godine, str. 4617.
244 Mišljenje i presuda MKSJ u predmetu *Tadić* od 7. maja 1997. godine, par. 350.
245 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK, op. str. pov. br. 44-1/180 od 14. juna 1992. godine, dok. pred. br. P03697, *Mladić*, str. 2.

– Napad na područje Brda

Područje Brda se sastoji od sela Bišćani, Rizvanovići[246], Rakovčani, Hambarine, Čarakovo, Zecovi.[247] Nakon zauzimanja celokupnog područja Kozarca, zarobljavanja i proterivanja stanovništva od strane srpskih snaga, to područje je ostalo jedno od malobrojnih u prijedorskoj opštini naseljenih pretežno nesrpskim stanovništvom.

Od početka jula 1992. godine, pripadnici srpskih snaga ulazili su u ta sela, zarobljavali i odvodili muškarce u logore. U zaseoku Behlići, pripadnici Rezervne stanice milicije Tukovi su, sa pripadnicima vojske, ubili tri civila početkom jula.[248]

Početkom jula 1992. godine, 1. KK izvestio je da „u široj regiji Prijedora ceni se da ima još oko 100 odmetnika razbijenih u manje grupe po 5–10 ljudi, sakrivenih po podrumima, šumama i zemunicama. Pri pokušajima izvlačenja i pri potrazi za hranom najčešće su otkriveni i ako se ne predaju likvidirani su."[249]

Počevši od 20. jula 1992. godine, pripadnici 43. mtbr, uključujući i Izviđačko-diverzantsku četu „Zoran Karlica", i 6. pbr, u sadejstvu sa jedinicama SJB Prijedor i dobrovoljačkim grupama, izvršili su napade na područje Brda pod izgovorom pretresa sela zbog naoružanja i pronalaska „ekstremista" u šumi Kurevo[250], iako su meštani tih sela predali naoružanje krajem maja 1992. godine, nakon prvog napada na Hambarine.[251]

Komandant Prvog bataljona 43. mtbr Dušan Đenadija je pred Sudom BiH posvedočio o sastanku operativnog dela brigade, održanom 22. jula 1992. godine, kojem je prisustvovala i komanda brigade,

246 Za ubistva počinjena na punktu u Rizvanovićima u julu 1992. godine pred Sudom BiH osuđen je Sretko Pavić, pripadnik Volarske čete Šestog bataljona 43. mtbr, na jedanaest godina zatvora, videti u: S1 1 K 026570 19 Kžk – *Pavić Sretko*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3682/show, pristupljeno 31. marta 2021. godine.

247 Mapa područja Brda, dok. pred. br. P00562, *Karadžić*.

248 Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 7; Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. aprila 2002. godine, str. 2310–2312; Videti i: Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Jurišić* od 8. aprila 2019. godine.

249 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 6. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03695, *Mladić*, str. 1.

250 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1694; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1072 i 3484; Izveštaj o radu SJB Prijedor za poslednjih devet meseci 1992. godine, dok. pred. br. P03948, *Mladić*, str. 4; Depeša SJB Prijedor broj 11-12-2304 od 29. septembra 1992. godine, dok. pred. br. P1363b, *Brđanin*; Informacija komande 1. KK upućena OG Prijedor od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03820, *Mladić*, str. 2; Ratni put 6. pešadijske brigade, dok. pred. br. P02365, *Mladić*, par. 7; Naređenje komande 6. part brigade od 18. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, par. 1; Izvod iz dokumenta VRS o 6. krajiškoj brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 8; Detektor, „Tijela u Zecovima", 5. februar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/02/05/tijela-u-zecovima/, pristupljeno 28. januara 2021. godine; Detektor, „Milunić i ostali: U pretresu sa optuženim", 2. februar 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/02/02/milunic-i-ostali-u-pretresu-sa-optuzenim/, pristupljeno 28. januara 2021. godine; Detektor, „Leševi u Zecovima i Gradini", 26. februar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/02/26/lesevi-u-zecovima-i-gradini/, pristupljeno 28. januara 2021. godine.

251 Svedočenje Mirsada Mujadžića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 30. maja 1996. godine, str. 1549–1552; Transkript emisije od 24. maja 1992. godine, dok. pred. br. P1547/S240-1b, *Brđanin*, str. 2–4.

kao i komandir Vojne policije. Na sastanku je pomoćnik komandanta za bezbednost brigade izvestio da se u šumi Kurevo nalazi naoružana formacija od oko 600–650 ljudi i da je potrebno krenuti u ofanzivnu akciju.[252] Dan kasnije, 23. jula 1992. godine, pripadnici 1, 4, 6. i 7. bataljona 43. mtbr upućeni su u rejon šume Kurevo „radi neutralisanja muslimanske jedinice ekvivalenta bataljona", ali i u akciju „čišćenja" sela na području Brda.[253]

Šesta sanska pešadijska brigada je imala zadatak da uspostavi vezu sa prijedorskim jedinicama i da sadejstvuje u pretresu naselja oko Ljubije i šume Kurevo, kao i da uspostavi komunikaciju na putevima Sanski Most – Prijedor i Sanski Most – Ljubija, između kojih se nalazi područje Brda.[254]

Dva dana pre početka napada na područje Brda, 1. KK izveštava da na „[p]rijedorskoj regiji nema veće delatnosti neprijatelja iako ostataka grupa ima u rejonima s. Kozarac, s. Kozaruša i drugim muslimanskim selima", odnosno u istočnim delovima opštine.[255] Sve do 25. jula 1992. godine, komanda 1. KK u svojim redovnim borbenim izveštajima ne pominje područje Brda kao posebno problematično. Uprkos tome, u vojnim izveštajima napadi na to područje okarakterisani su kao „akcije čišćenja" i akcije „otkrivanja i neutralisanja grupa ekstremista".[256]

Napad na područje Brda počeo je granatiranjem, nakon kojeg je pešadija ušla u sela.[257] Tokom napada srpskih snaga na područje Brda, u drugoj polovini jula 1992. godine, ubijeno je više stotina nesrba, prevashodno civila, među kojima je bilo i žena i maloletnika[258], a zarobljeno stanovništvo odvedeno je u prijedorske logore.[259] Najmanje 14 autobusa preduzeća *Autotransport Prijedor* angažovano je za potrebe vojske, policije i Kriznog štaba 23. jula 1992. godine, za prevoz stanovništva iz Čarakova i Tukova u Trnopolje.[260]

252 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 273.

253 Izjava svedoka Dušana Đenadije, dok. pred. br. D01338, *Mladić*, par. 21.; Detektor, „Milunić i ostali: Nije vidio optuženog na dan akcije", 6. jul 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/07/06/milunic-i-ostali-nije-vidio-optuzenog-na-dan-akcije/, pristupljeno 1. marta 2021. godine; Kozarski vjesnik, „Bez izgubljene bitke", 26. avgust 1994. godine, dok. pred br. P1506b, *Brđanin*; Izjava svedoka Draška Vujića, dok. pred. br. D04242, *Karadžić*, par. 7.

254 Naređenje komande 6. part brigade od 18. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, par. 1; Izvod iz dokumenta VRS o 6. krajiškoj brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 8.

255 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 18. jula 1992. godine, dok. pred. br. P01001, *Mladić*, str. 3.

256 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 25. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1441b, *Brđanin*, str. 1; Borbeni izveštaj komande 1. KK od 27. jula 1992. godine, dok. pred. br. P07828, *Mladić*, str. 1.

257 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 27. juna 2002. godine, str. 5291.

258 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 409; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1713–1715; Prvostepena presuda u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1071.

259 Svedočenje Muharema Nezirevića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 23. maja 1996. godine, str. 1288; Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr*. od 22. marta 2001. godine, str. 919; Svedočenje zaštićenog svedoka F pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr*. od 29. marta 2001. godine, str. 1432; Svedočenje zaštićenog svedoka L pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr*. od 1. maja 2001. godine, str. 2498–2500.

260 ATP Autotransport Prijedor – Evidencija o izvršenom prevozu za potrebe vojske, dok. pred. br. P07127, *Mladić*, str. 2.

Komanda 43. mtbr i drugih jedinica koje su učestvovale u napadu nije sprovela istragu o ubistvima civila na području Brda, od kojih su neka počinili upravo pripadnici te brigade. Pored toga, vojska je imala i aktivnu ulogu u prikrivanju zločina učešćem u pokopavanju žrtava u tajne masovne grobnice.[261]

U danima nakon „čišćenja", pripadnici srpskih snaga nastavili su da dolaze u sela da pljačkaju, odnose vredne stvari, vozila i stoku koju su zatekli.[262]

– Bišćani

Prijedorsko selo Bišćani čini nekoliko zaselaka: Mrkalji, Hegići, Ravine, Duratovići, Kadići, Alagići i Čemernica. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u Bišćanima je živelo nešto manje od 1.500 stanovnika. Gotovo celokupno stanovništvo Bišćana činili su Muslimani.[263] Nakon preuzimanja vlasti u Prijedoru, Bišćani su, kao i celo područje Brda, ostali izolovani, u okruženju mesta u kojima su uglavnom živeli Srbi, koji su na putevima postavili kontrolne punktove.[264]

Napadu na selo Bišćane prethodio je ultimatum za predaju oružja koji su srpske snage uputile meštanima Bišćana. Taj ultimatum su meštani Bišćana ispunili. Uprkos tome, sedam dana kasnije, srpske snage su započele napad.[265]

Srpske snage su napale Bišćane 20. jula 1992. godine, oko 10 sati ujutru, iz pravca prijedorske četvrti Tukovi.[266] Osim toga, srpske snage su ulazile u selo iz pravca Brezičana, Cikota i sela Volar.[267] Jedan od prvih napadnutih zaselaka bili su Duratovići.[268]

261 U drugoj polovini avgusta 1992. godine, komanda 1. KK uputila je depešu komandi OG Prijedor u kojoj se kritikuje ponašanje jedinica na području Prijedora i takođe navodi da su se pripadnici Izviđačko-diverzantskog voda „Zoran Karlica" „istakli i u akciji čišćenja Čarakova i to time što su ubijali civile, ženama čupali naušnice iz ušiju", videti u: Informacija komande 1. KK upućena komandi OG Prijedor od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03820, *Mladić*, str. 2; Draško Vujić u svom svedočenju navodi da je za ubistva civila tokom operacije na području Brda saznao na brifingu brigade, videti u: Svedočenje Draška Vujića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 4. maja 2015. godine, str. 3996.

262 Detektor, „Milunić i ostali: Ubistva kraj ograde", 30. avgust 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/08/30/milunic-i-ostali-ubistva-kraj-ograde/, pristupljeno 1. marta 2021. godine; Detektor, „Strah u Zecovima", 23. septembar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/09/23/milunic-i-ostali-strah-u-zecovima/, pristupljeno 15. marta 2015. godine; Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8. jula 2002. godine, str. 5729; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 445–447; Svedočenje zaštićenog svedoka BT30 pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 10. decembra 2002. godine, str. 12547–142548.

263 U Bišćanima je živelo 1.421 Musliman, 7 Srba, 7 Jugoslovena i 5 ostalih, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 196–197.

264 Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 2002. godine, str. 6853.

265 Izjava svedoka Azre Blažević data MKSJ u novembru 1994, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 14; Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 2002. godine, str. 6858.

266 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1695.

267 Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 1992. godine, str. 6859.

268 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1700.

Po ulasku u Bišćane, pripadnici vojske i policije, obučeni u različite uniforme[269], ušli su u kuće i naredili meštanima, prevashodno muškarcima, od kojih su neki bili i maloletni, da se okupe na različitim mestima širom sela koja su bila određena za sabirne punktove.[270]

Jedan od sabirnih punktova bio je lokalni kafić.[271] Na tom punktu nalazio se komandir u SMB uniformi, sa kožnim rukavicama, tamnim naočarima, i sa šlemom na glavi.[272] Svedočeći pred MKSJ u predmetu *Stakić*, zaštićeni svedok X je ispričao kako su njegov otac i on sa drugim ljudima dovedeni do sabirnog punkta ispred lokalnog kafića, gde im je naređeno da stanu u kolonu sa drugim ljudima. Dok su stajali u formiranoj koloni, videli su prebijanje, odvođenja iza kafića i ubistva ljudi. Svedok X svedoči da su na tom punktu pripadnici srpskih snaga ubili Hamdiju Fikića, Mirhada Mrkalja, Ferida Šabanovića, Mirsada Medića i Sašu Karagića.[273]

Meštani Bišćana sakupljeni na sabirnom punktu ispred kafića podeljeni su u dve grupe i autobusima *Autotransporta Prijedor* prebačeni u logor Trnopolje. Zatočenici koji su u Trnopolje stigli prvim autobusom svedočili su da nekolicina ljudi iz kolone pred kafićem nikada nije stigla u Trnopolje, kao i da je grupa od oko 12–13 ljudi iz drugog autobusa dovedena u Trnopolje, a zatim vraćena u autobus i odvedena u nepoznatom pravcu.[274] Iz te grupe preživele su samo dve osobe, dok su ostali ubijeni na lokaciji Kratalj, između Prijedora i Bišćana.[275]

Na suđenju Milomiru Stakiću pred MKSJ, zaštićeni svedok C ispričao je da su njegova dva brata s porodicama i komšijama bila u podrumu jedne kuće u zaseoku Mrkalji kada je počeo napad na Bišćane 20. jula 1992. godine. U podrum su došli vojnici koji su izdvojili svedokovu braću iz grupe i izveli ih napolje. Sa još nekoliko ljudi iz zaseoka Mrkalji, ubijeni su u dvorištu udaljenom petnaestak metara od podruma u kom su bili sakriveni.[276] Tela ubijenih su nekoliko dana ostala na istom mestu, nakon čega su odneta u nepoznatom pravcu.[277]

U zaseoku Mrkalji, pripadnici srpskih snaga su 23. jula 1992. godine postrojili 30–40 civila, meštana Mrkalja, u glinokopu nedaleko od zaseoka. Vojnici koji su ih zarobili nosili su maskirne uniforme, izuzev nekolicine koja je nosila plave. Bila su prisutna vojna vozila i jedan oklopni transporter. Svi zarobljeni ubijeni su u glinokopu pucanjem iz vatrenog oružja i naoružanjem s transportera.[278]

269 Pripadnici srpskih snaga koji su napali Bišćane nosili su različite uniforme, bilo je onih u SMB uniformama, zatim maskirnim i policijskim plavim uniformama, videti u: Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 1992. godine, str. 6861.
270 Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 1992. godine, str. 6859–6860.
271 *Ibid*.
272 *Ibid.*, str. 6864.
273 *Ibid.*, str. 6862–6863.
274 *Ibid.*, str. 6866–6871.
275 *Ibid.*, str. 6870–6873.
276 Svedočenje zaštićenog svedoka C pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 1. maja 2002. godine, str. 2344–2345.
277 *Ibid.*, str. 2345.
278 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 256; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 408.

U zaseoku Hegići, pripadnici srpskih snaga su oko 20. jula 1992. godine postrojili 12 lica i ubili ih iz vatrenog oružja u jednom voćnjaku. Na autobuskoj stanici između zaselaka Alagići i Čemernica ubijeno je oko 20 lica.[279]

U zaselak Čemernica 20. jula 1992. godine došli su vojnici u SMB i plavim uniformama u pratnji vojnih vozila i oklopnih transportera. Vojska je sakupila četrdesetak meštana i postrojila ih na seoskom groblju. Dva vojnika su prišla jednom od postrojenih muškaraca, Muhamedu Hodžiću, i pitala ga kako se zove. Nakon što je odgovorio, jedan od vojnika je pucao u Hodžića i ubio ga. Ubrzo su na groblje stigli i Milorad Bilbija, komandant 6. bataljona (tzv. ljubijskog) 43. mtbr, i njegov zamenik Milodrag Glušac. Bilbija je naredio vojnicima da odu odatle.[280]

Žene u Bišćanima nisu odvođene na sabirna mesta tokom napada, ali su u narednim danima sa decom odvedene u logor Trnopolje.[281] Nakon napada na selo, pripadnici srpskih snaga su ulazili i pljačkali kuće i imovinu meštana.[282] Odnosili su televizore, zlato i druge vredne stvari.[283]

– Čarakovo i Zecovi

Prijedorska sela Čarakovo i Zecovi nalaze se ispod šumskog masiva Kurevo, na putu Prijedor – Sanski Most. Većinsko stanovništvo pre rata je bilo muslimansko u oba sela. Čarakovo je imalo oko 2.400 stanovnika pre rata[284], dok su Zecovi imali nešto manje od 900 stanovnika.[285] Ta sela su međusobno udaljena oko jedan kilometar.[286]

Nakon napada na Hambarine i Kozarac u maju 1992. godine, jedan deo stanovnika, mahom žene, deca i stariji, izbegao je u Čarakovo, dok se deo muškaraca sklonio u šumu Kurevo.[287] Početkom jula 1992. godine, meštani Čarakova i Zecova predali su sve naoružanje koje su imali u kasarni u Prijedoru.[288] Prilikom predaje naoružanja, u kasarni je bio prisutan i major Radmilo Zeljaja, koji je meštane ispitivao o njihovoj uključenosti u vojne formacije, nakon čega im je rekao da će biti sve u redu i da više neće biti granatiranja.[289]

279 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 409.
280 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1702.
281 Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 2002. godine, str. 6860 i 6871.
282 *Ibid.*, str. 6861.
283 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 258.
284 U Čarakovu je živelo 2.324 Muslimana, 45 Srba, 20 Hrvata, 9 Jugoslovena i 14 ostalih, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 198–199.
285 U Zecovima je živelo 701 Musliman, 152 Srbina, 21 Hrvat, 10 Jugoslovena i 3 ostala, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 200–201.
286 Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8. jula 2002. godine, str. 5735.
287 *Ibid.*, str. 5726.
288 Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 10; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1682.
289 Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 11.

Kretanje stanovnika sela na području Brda bilo je ograničeno zbog prisustva vojske i policije. Pripadnici vojske su zatvorili ulaze u sela postavivši punktove kod mostova Žeger i Vijadukt, što su praktično bila jedina dva ulaza u Čarakovo. Na punktovima su bile angažovane mešovite snage vojske i policije.[290]

Uprkos tome što u Čarakovu i Zecovima nije bilo formiranih jedinica niti naoružanja, komanda 1. KK je 25. jula 1992. godine izvestila GŠ VRS da je na području sela Čarakovo i Zecovi „otkriveno više grupa muslimanskih ekstremista" i da su jedinice nastavile sa „čišćenjem tih rejona".[291]

Meštani Čarakova su oko devet sati ujutru 23. jula 1992. godine čuli tenkove oko sela. Ubrzo je počelo pucanje.[292] Na punktu Žeger tog dana su bili stacionirani pripadnici voda Vojne policije 43. mtbr pod komandom Dragomira Soldata, dok su na Vijaduktu bili stacionirani pripadnici I odeljenja Interventnog voda SJB Prijedor.[293]

U Čarakovo je vojska ušla 23. jula 1992. godine i kroz selo se kretalo više grupa vojnika. Neke od vojnika meštani su prepoznali kao stanovnike susednog srpskog sela Tukovi. Ujutru, odmah po ulasku u Čarakovo, pripadnici srpskih snaga su počeli s pretresom i izvođenjem muškaraca iz kuća, kao i s paljenjem sela.[294]

Jedna grupa muškaraca izvedena je iz kuća na seosku cestu, gde su morali da stoje postrojeni s rukama na potiljku.[295] Dok su stajali na cesti, vojnici su udarali ljude kundacima i šutirali ih ukoliko progovore.[296] Oko postrojenih ljudi stajali su vojnici sa uperenim puškama.[297] Posle sat vremena, vojnici su 11 prikupljenih muškaraca odveli i postrojili ispred džamije u Čarakovu. Poslednji u redu pred džamijom bio je Redžep Mujdžić, koji je pokušao da pobegne, međutim, vojnik Goran Gruban ga je stigao i ubio ga.[298] Nakon toga, vojnici su streljali postrojene civile pred džamijom u Čarakovu. Pred džamijom su ubijeni Husein Sušić, Sulejman Dizdarević, Rasim Sušić, Hasib Musić, Emir Čaušević, Avdo Mujdžić, Husein Kljajić i Kemal Kahteran.[299] Streljanje su preživela samo dva lica.[300] Nešto kasnije, na istom mestu ubijen je i Zekir Musić.[301]

290 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par. 724.
291 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 25. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1441b, *Brđanin*, str. 1.
292 Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8 jula 2002. godine, str. 5727–5729.
293 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par. 724.
294 Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8. jula 2002. godine, str. 5729; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par. 295; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Jurišić* od 8. aprila 2019. godine, par. 206–209.
295 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 295–307.
296 *Ibid.*, par. 307–310.
297 *Ibid.*, par. 318.
298 Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 23.
299 *Ibid.*, par. 28.
300 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, str. 6–7; Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 30.
301 Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 29.

Streljanje pred džamijom u Čarakovu naredio je Dragomir Soldat, zvani Čiča, vojni policajac iz 43. mtbr i komandant voda Vojne policije na punktu Žeger, koji se 23. jula 1992. godine kretao kroz Čarakovo belim *mercedesom* koji je pripadao komandi 43. mtbr.[302] U streljanju su učestvovali i pripadnik radne jedinice Velimir Đurić, zvani Velja, i rezervni policajac Zoran Babić, zvani Bakin/Babin, pripadnik Interventnog voda pri SJB Prijedor, obojica iz susednog sela Tukovi.[303] Đurić je od 1. avgusta 1992. godine do kraja rata bio pripadnik 43. mtbr.[304] Goran Gruban je bio pripadnik pionirskog voda Pete kozarske brigade.[305]

Nakon toga, pripadnici srpskih snaga ispalili su projektil i zapalili džamiju u Čarakovu.[306]

Porodice Redžepa Mujdžića i Zekira Musića ukopale su njihova tela nedaleko od džamije. Dva dana kasnije, i tela ubijenih Avde Mujdžića, Huseina Kljajića i Hasiba Musića ukopale su porodice. Tela ostalih ubijenih odneta su iz sela vojnim kamionom.[307] Posmrtni ostaci Huseina Sušića, Rasima Sušića i delimični ostaci Kemala Kahterana ekshumirani su na lokalitetu Jakarina kosa u Ljubiji 2001. godine.[308]

Istog dana, nakon ubistva pred džamijom, Dragomir Soldat iz 43. mtbr je s dva nepoznata vojnika došao u zaselak Donja Mahala u Čarakovu, gde su izveli meštanina Mirzana Mujdžića ispred kuće. Soldat je nepoznatom vojniku naredio da Mirzana Mujdžića odvede iza kuće i pita gde su ostali muškarci. Vojnik je odveo Mujdžića iza kuće i ubio ga iz neposredne blizine.[309] Nakon odlaska vojnika, porodica je pokopala Mirzana Mujdžića iza kuće u zaseoku Donja Mahala.[310]

Svedočeći pred MKSJ uz zaštitne mere u predmetu *Stakić*, meštanka Čarakova ispričala je da je 23. jula 1992. godine u Čarakovu videla leševe Rubije Redžić, Fehima Karupovića i Adema Hopovca, koji su ubijeni ispred svojih kuća.[311] Takođe, na području zvanom Bare, između Čarakova i Zecova, videla je osam leševa, koje su zatim njena braća i ona pokopali tokom noći.[312]

Zarobljene muškarce sa područja Brda vojnici su sproveli do mosta Žeger, odakle su ih autobusima transportovali u logore Keraterm i Omarsku. Jedna grupa mlađih muškaraca zarobljenih u Čarakovu

302 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr*. od 27. marta 2014. godine, par. 328, 502; Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 20.
303 Dragomir Soldat i Velimir Đurić su osuđeni za zločine počinjene u Čarakovu na 21 godinu zatvora, dok je Zoran Babić, ranije osuđen za streljanje na Koićanskim stijenama, osuđen na jedinstvenu na kaznu zatvora u trajanju od 35 godina, videti predmet Suda BiH S1 1 K 011967 14 Krž – *Soldat Dragomir i dr.*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3048/show, pristupljeno 2. marta 2021. godine.
304 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 197.
305 „Pohvale", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine, dok. pred. br. P06612, *Karadžić*.
306 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Soldat i dr.* od 27. marta 2014. godine, par. 340, 350.
307 *Ibid.*, par. 449–450.
308 *Ibid.*, par. 453, 461.
309 *Ibid.*, par. 374.
310 *Ibid.*, par. 780.
311 Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8. jula 2002. godine, str. 5732–5734.
312 *Ibid.*, str. 5735–5738.

dovedena je do mosta Žeger, gde su ih skinuli do pojasa i primorali da drže ruke iza leđa. Odeća i njihove lične stvari bačeni su pored njih. Pripadnici srpskih snaga, među kojima su svedoci prepoznali pripadnike rezervnog sastava Policijske stanice Tukovi Dragomira Dragu Tintora i Miću Jurišića[313], izvesnog Stakića, Koju, Vinka Panića i Mirka Kosa[314], streljali su zarobljene muškarce na mostu, a zatim njihova tela bacili u reku.[315]

Nakon napada, u selu su uglavnom ostale žene sa decom i stariji ljudi, među kojima je bilo dosta izbeglica iz susednih sela. Preko noći su se uglavnom krili u šumi iz straha, ujutru bi dolazili do svojih kuća. Stotinak ljudi iz Čarakova i Zecova je 28. jula 1992. godine otišlo do seoskog doma noseći belu zastavu u nameri da se preda. Vojnici su ih zadržali u seoskom domu, gde su ih vređali i maltretirali.[316] Nakon tri sata, pripadnici vojske i policije su civile iz seoskog doma sproveli do mosta Žeger na reci Sani.[317] Ubrzo je pristiglo pet autobusa *Autotransporta Prijedor*, u koje je ukrcano oko 150 žena, dece i starijih ljudi, koji su zatim odvezeni u Trnopolje.[318]

Dan pre ulaska u selo Zecovi, u prostorijama Mesne zajednice Rasavci održan je sastanak kojem su prisustvovali komandiri vodova Rasavačke čete 6. bataljona 43. mtbr i pripadnici Rezervne stanice milicije Rasavci. Na sastanku je komandir Rasavačke čete Dušan Milunić rekao da će narednog dana da idu u pretres sela Zecovi zbog naoružanja.[319]

Pripadnici vojnih i policijskih snaga iz sela Rasavci, koje su meštani Zecova mahom poznavali, ušli su u selo 23. jula 1992. godine i počeli s pretresom kuća i izvođenjem muškaraca. Iz Zecova nije pružen nikakav otpor niti je u selu tokom pretresa pronađeno oružje.[320]

313 Mićo Jurišić je za ubistva civila u Hambarinama i Čarakovu počinjena u julu 1992. godine pred Sudom BiH osuđen na 11 godina zatvora. Tužilaštvo BiH je teretilo i Dragomira Tintora za počinjene zločine, međutim, Tintor je preminuo tokom postupka, videti u: S1 1 K 026747 19 Krž – *Jurišić Mićo*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3789/show, pristupljeno 16. marta 2021. godine.

314 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1069 i 1072.

315 Svedočenje zaštićenog svedoka Q pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 4. juna 2002. godine, str. 3947–3949; Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8. jula 2002. godine, str. 5747–5749; Svedočenje zaštićenog svedoka L pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr.* od 1. maja 2001. godine, str. 2500.

316 Svedočenje zaštićenog svedoka V pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 8. jula 2002. godine, str. 5743–5748.

317 *Ibid.*, str. 5747.

318 *Ibid.*, str. 5749; Detektor, „Skoro trideset godina od zločina u Zecovima: Bol koja ne prestaje", 22. jul 2020. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2020/07/22/skoro-trideset-godina-od-zlocina-u-zecovima-bol-koja-ne-prestaje/, pristupljeno 3. marta 2020. godine.

319 Detektor, „Milunić i drugi: Na Gradini mu ubijeni najbliži", 15. jul 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/07/15/milunic-i-drugi-na-gradini-mu-ubijeni-najblizi/, pristupljeno 26. februara 2021. godine; Detektor, „Milunić i ostali: Pucnji u Ismeta Bačića", 19. jul 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/07/19/milunic-i-ostali-pucnji-u-ismeta-bacica/, pristupljeno 1. marta 2021. godine; Detektor, „Milunić i ostali: Nisu vidjeli Četića u akciji", 5. avgust 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/04/05/milunic-i-ostali-nisu-vidjeli-cetica-u-akciji/, pristupljeno 1. marta 2021. godine; Detektor, „Milunić i ostali: Tragovi iz šume", 26. oktobar 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/10/26/milunic-i-ostali-tragovi-iz-sume/, pristupljeno 1. marta 2021. godine.

320 Detektor, „Vidio strijeljanje kod škole", 29. januar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/01/29/vidio-strijeljanje-kod-skole/, pristupljeno 16. marta 2021. godine; Detektor, „Učešće u akciji u Zecovima", 1. jul 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/07/01/ucesce-u-akciji-u-zecovima/, pristupljeno 16. marta 2021. godine.

Pripadnici vojske i policije su muškarce sproveli do lokalne škole i mesnice.[321] Kod mesnice su zarobljene muškarce tukli palicama i kundacima, nakon čega su pripadnici srpskih snaga nedaleko od mosta Vijadukt streljali osam civila.[322] Civili su ubijani i ispred škole u Zecovima.[323] Na putu do sabirnih punktova meštani Zecova su usput videli leševe u civilnoj odeći. Tokom dana, svi preostali muškarci iz sela Zecovi odvedeni su u logore.[324] U selu su ostale samo žene i deca. Pripadnici srpskih snaga silovali su više žena tokom napada na Zecove.[325]

Dva dana nakon „čišćenja" Zecova, pripadnici srpskih snaga su ponovo došli u Zecove i u večernjim satima u zaseoku Gradina ubili 29 žena i dece koji su se krili u dve kuće u selu. Nakon ubistva, zapalili su kuće.[326]

Svedočeći pred Sudom BiH, bivši pripadnik Šestog bataljona 43. mtbr Boro Praštalo ispričao je da je, nekoliko dana nakon akcije u šumi Kurevo, bio prisutan kada je komandir Rasavačke čete Šestog bataljona Dušan Milunić obavestio komandanta bataljona Milorada Bilbiju da su u selu Zecovi pobijene žene i deca. Bilbija je odgovorio da ga nije briga za to.[327]

Pred Sudom Bosne i Hercegovine u toku je postupak protiv Dušana Milunića – komandira Rasavačke čete, Radomira Stojnića – komandira Rezervne stanice milicije Rasavci, Radovana Četića – predsednika SDS-a i Kriznog štaba sela Rasavci, kao i Zorana Stojnića, Željka Grbića, Ilije Zorića, Zorana Milunića,

321 Svedočenje zaštićenog svedoka U pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr.* od 24. maja 2001. godine, str. 3733; Detektor, „Milunić i ostali: Ubistva kraj ograde", 30. avgust 2019. godine, https://detektor.ba/2019/08/30/milunic-i-ostali-ubistva-kraj-ograde/, pristupljeno 1. marta 2021. godine; Detektor, „Milunić i ostali: Pucnji u Ismeta Bačića", 19. jul 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/07/19/milunic-i-ostali-pucnji-u-ismeta-bacica/, pristupljeno 1. marta 2021. godine; Detektor, „'Čišćenje' u Zecovima, 9. decembar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/12/09/milunic-i-ostali-ciscenje-u-zecovima/, pristupljeno 5. marta 2021. godine.

322 Detektor, „Milunić i ostali: Ljubiša Četić pucao u Zecovima", 28. oktobar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/10/28/milunic-i-ostali-ljubisa-cetic-pucao-u-zecovima/, pristupljeno 5. marta 2021. godine.

323 Detektor, „Krvava djeca s Gradine", 15. januar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/01/15/krvava-djeca-s-gradine-2/, pristupljeno 16. marta 2016. godine; Detektor, „Pucnjava u Zecovima", 18. decembar 2015. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2015/12/18/pucnjava-u-zecovima/, pristupljeno 16. marta 2021. godine.

324 Al Jazeera Balkans, „Kako sam preživio pokolj 1992. u mjestu Zecovi", 27. januar 2015. godine, dostupno na: https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2015/1/27/kako-sam-prezivio-pokolj-1992-u-mjestu-zecovi, pristupljeno 5. marta 2021. godine; Detektor, „Milunić i ostali: Stradanje porodice na Gradini", 7. oktobar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/10/07/milunic-i-ostali-stradanje-porodice-na-gradini/, pristupljeno 5. marta 2021. godine.

325 Detektor, „Smijeh muškaraca i plač žena", 8. april 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/04/08/smijeh-muskaraca-i-plac-zena/, pristupljeno 16. marta 2021. godine; Detektor, „Milunić i drugi: Mrtva tijela u Zecovima", 4. novembar 2016. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2016/11/04/milunic-i-drugi-mrtva-tijela-u-zecovima/, pristupljeno 16. marta 2016.

326 Optužnica Tužilaštva Bosne i Hercegovine S1 1 K 017538 15 KrI u predmetu *Milunić i dr*. od 26. februara 2015. godine, str. 19–21; Detektor, „Milunić i ostali: Vidio ubijanje porodice na Gradini", 16. septembar 2016. godine, https://detektor.ba/2016/09/16/milunic-i-drugi-vidio-ubijanje-porodice-na-gradini/, pristupljeno 5. marta 2021.

327 Detektor, „Milunić i ostali: U Zecovima pobijene žena i djeca", 30. mart 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/03/30/milunic-i-ostali-u-zecovima-pobijene-zena-i-djeca/, pristupljeno 1. marta 2021. godine.

Boška Grujičića, Rade Grujčića, Uroša Grujčića, Rajka Gnjatovića, Ljubiše Četića, Duška Zorića, koje Tužilaštvo[328] tereti za ubistva, seksualno nasilje i uništavanje imovine civila bošnjačke nacionalnosti u Zecovima.[329] Prema optužnici Tužilaštva BiH, tokom akcije na području sela Zecovi ubijeno je 69 civila, a na lokacijama u okolini 20 civila. Trideset meštana Zecova stradalo je u logorima na području Prijedora, dok je još najmanje 30 stanovnika Zecova ubijeno nakon progona iz sela.[330]

– Sudbina muškaraca i dečaka izbeglih sa područja Brda

Sa otpočinjanjem akcije „čišćenja" Brda, deo stanovništva se sklonio u šumu Kurevo. U Kurevu su se pridružili ljudima iz Hambarina i Kozarca koji su se više od mesec dana krili po šumama. Komanda 1. KK izveštavala je Glavni štab VRS o grupama koje se kreću kroz šumu u nameri da dođu do Bihaća, navodeći da jedinice korpusa rade „na otkrivanju i neutralisanju grupa ekstremista".[331]

U drugoj polovini jula 1992. godine, u šumi Kurevo se nalazilo oko 500 ljudi, mahom civila, muškaraca i maloletnih dečaka, naoružanih sa manje od deset pušaka.[332]

Ta grupa kretala se kroz šumu nekoliko dana, tokom kojih su se razdvojili na više grupa. Oko 21. jula 1992. godine, srpske snage su počele da pucaju na ljude u šumi kod mesta Kalajevo. Ljudi su počeli da beže. Jedna grupa je pobegla u pravcu sela Miska Glava, gde ih je opkolilo dvadesetak vojnika obučenih u uniforme JNA i uniforme rezervnog sastava policije. Ljudima je naređeno da se postroje u četiri kolone i da isprazne džepove i sve svoje lične stvari bace na zemlju.[333] Srpski vojnici sproveli su tu grupu do seoske ceste u zaseoku Praštale sela Miska Glava, odakle je nekoliko ljudi pokušalo da

328 Postupak protiv Zdravka Antonića obustavljen je zbog smrti optuženog, videti u: S1 1 K 017538 15 KrI – *Milunić Dušan i dr.*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3403/show, pristupljeno 15. marta 2021. godine.

329 Tužilaštvo BiH je podiglo optužnicu i protiv Miodraga Vujičića, pripadnika Rasavačke čete, za zločine u Zecovima, međutim, on je nedostupan pravosudnim organima, videti u: S1 1 K 027431 18 Kri – *Vujičić Miodrag*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3845/show, pristupljeno 15. marta 2021; Potvrđena optužnica u predmetu *Miodrag Vujičić*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/vijest/potvrena-optunica-u-predmetu-miodrag-vujii-20804, pristupljeno 15. marta 2021. godine.

330 Optužnica Tužilaštva BiH u predmetu *Milunić i dr.* od 26. februara 2015. godine, str. 8 i 9.

331 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 14. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1435b, *Brđanin*, str. 2; Borbeni izveštaj 1. KK od 26. jula 1992. godine, dok. pred. br. P2223b *Brđanin*, str. 1; Borbeni izveštaj komande 1. KK od 27. jula 1992. godine, dok. pred. br. P07828, *Mladić*; Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 28. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03658, *Mladić*, str. 3.

332 Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 7–8; Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5212; Detektor, „Taranjac i ostali: Ubistva u Ljubiji", 24. april 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/04/24/taranjac-i-ostali-ubistva-u-ljubiji/, pristupljeno 16. marta 2021. godine.

333 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5213–5214; Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 8; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12691.

pobegne. Jedna osoba je ubijena pri pokušaju bega, dok su dve uspele da pobegnu. Nakon toga, grupa je jednim kombijem u nekoliko tura prebačena do Društvenog doma Miska Glava.[334] Prema sopstvenom priznanju, kombi je vozio bivši rezervni policajac Sretko Janjoš, sa Radetom Zekanovićem.[335]

Po dolasku u Dom Miska Glava, cela grupa je evidentirana i smeštena u kafić u prizemlju Doma Miska Glava.[336] Na suđenju pred Sudom BiH, bivši rezervista policije iz Ljubije Božo Lepoja potvrdio je da je popisao 114 ljudi u Domu.[337] Prostorija u kojoj su bili zatočeni bila je premala za toliko ljudi i bila je velika vrućina. Sedeli su na pločicama s privučenim kolenima, jedni uz druge.[338] Od hrane su dobijali veknu hleba i kesicu bombona za celu grupu.[339] Da bi dobili vodu, zatočenici su morali da pevaju pesme o Velikoj Srbiji.[340]

U Domu Miska Glava ta grupa je bila zatočena tri ili četiri dana. Među ljudima koji su čuvali Dom bili su pripadnici rezervnog sastava milicije iz Ljubije, pripadnici čete Miska Glava 6. bataljona 43. mtbr VRS, pripadnici vojne policije, kao i pripadnici inžinjerskog bataljona 43. mtbr.[341] Ispred Doma Miska Glava viđen je i Milorad Bilbija, komandant 6. bataljona 43. mtbr.[342]

Za vreme provedeno u Domu Miska Glava, zatočeni civili su odvođeni na sprat na ispitivanje tokom kojeg su prebijani. Ostali zatočenici su čuli jauke sa sprata.[343] Nermin Karagić, koji je kao maloletnik bio zatočen u Domu Miska Glava, posvedočio je na suđenju Milomiru Stakiću pred MKSJ da su

334 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5215; Izjava Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 8; Detektor, „Taranjac i ostali: civili tučeni pa nestali", 4. jun 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/06/04/taranjac-i-ostali-odvodjenje-grupe-civila/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

335 Detektor, „Taranjac i ostali: Optuženi rekao da se zarobljenici pobiju", 19. februar 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/02/19/taranjac-i-ostali-optuzeni-rekao-da-se-zarobljenici-pobiju/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

336 Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 8.

337 Detektor, „Taranjac i ostali: Optuženi rekao da se zarobljenici pobiju", 19. februar 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/02/19/taranjac-i-ostali-optuzeni-rekao-da-se-zarobljenici-pobiju/, pristupljeno 17. marta 2021. godine; Nermin Karagić takođe svedoči da je u Domu bilo zatočeno 114 ljudi, videti u: Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5215–5218; Izjava Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 8.

338 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5225.

339 *Ibid.*, str. 5219.

340 *Ibid.*, str. 5220.

341 *Ibid.*, str. 5219; Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 8; Detektor, „Taranjac i ostali: Pucnjava u Miskoj Glavi", 30. septembar 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/09/30/taranjac-i-ostali-pucnjava-u-miskoj-glavi/, pristupljeno 16. marta 2021. godine.

342 Detektor, „Taranjac i ostali: Psovke i jauci sa stadiona", 17. jun 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/06/17/taranjac-i-ostali-psovke-i-jauci-sa-stadiona/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

343 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5220–5221; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12694; Detektor, „Ubistva u Ljubiji", 24. april 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/04/24/taranjac-i-ostali-ubistva-u-ljubiji/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

zatočenici, među kojima i njegov otac, premlaćivani i ispred Doma. Takođe, on je kroz prozor video kako tuku Islama Hopovca, brata njegove snaje.[344] Iz prostorije je jednom prilikom izvedeno između 10 i 12 lica koja se više nisu vratila.[345] Ti civili su odvedeni prema Donjim Agićima, selu desetak kilometara udaljenom od Miske Glave, i ubijeni na lokalitetu Hozića kamen u opštini Bosanski Novi. Tela 11 civila sa područja Brda izvedenih iz Doma Miska Glava pronađena su u masovnoj grobnici Hozića kamen.[346] Tužilaštvo Bosne i Hercegovine za to ubistvo tereti Zdravka Panića, Trivuna i Milana Vukića, dok za prikrivanje tog zločina tereti predsednika Kriznog štaba Ljubija Slobodana Taranjca, kao i pripadnike 6. bataljona 43. mtbr Milodraga Glušca, Ranka Babića i Ranka Došenovića.[347]

Nakon tri ili četiri dana, zatočenici iz Doma Miska Glava su ukrcani u dva autobusa i prebačeni na stadion FK Rudar u Ljubiji.[348] Po dolasku na stadion naređeno im je da izađu iz autobusa i trče do zida koji je okruživao stadion. Na ulazu na stadion stajao je vozač autobusa, koji je udarao svaku osobu pri prolasku.[349]

Maloletnici i još nekoliko zarobljenika izdvojeni su po dolasku na stadion i smešteni u svlačionice, gde su proveli nekoliko dana, nakon čega su prebačeni u Trnopolje.[350]

Zarobljeni civili stajali su postrojeni licem uza zid na stadionu i vojnici su počeli da ih šutiraju i tuku nogama, metalnim i drvenim palicama. To je potrajalo više sati.[351] Nekoliko ljudi je izvedeno iz reda i oni su ubijeni pored ograde. Elvedin Nasić je posvedočio da je njegovog rođaka Irfana Nasića, kao i

344 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5220–5223.

345 Nermin Karagić svedoči o odvođenju 12 civila iz Doma, dok Elvedin Nasić govori o odvođenju deset ljudi. Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5221–5225; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12695.

346 PreporodInfo, „Kolektivna dženaza u Prijedoru: Među 23 žrtve i 18-godišnji Ifet Vojniković", 19. jul 2017. godine, dostupno na: https://www.preporod.info/bs/article/9957/kolektivna-dzenaza-u-prijedoru-medu-23-zrtve-i-18-godisnji-ifet-vojnikovic, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

347 Detektor, „Taranjac i ostali: Počelo suđenje za zločine u Prijedoru", 10. april 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/04/10/taranjac-i-ostali-pocelo-sudenje-za-zlocine-u-prijedoru/, pristupljeno 18. marta 2021. godine; Videti i: S1 1 K 024175 17 Kri – *Taranjac Slobodan i dr.*; http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3625/show.

348 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5225–5226; Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 8.

349 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5228–5230.

350 Detektor, „Ubistva u Ljubiji", 24. april 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/04/24/taranjac-i-ostali-ubistva-u-ljubiji/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

351 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5231–5236; Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 9; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12698–12701.

Muharema Petrovca iz Rakovčana i još jednog, njemu nepoznatog čoveka, na stadionu ubio Milorad Obradović, zvani Stiven.[352] Uz Stivena je stajao Predrag Vasiljević, pripadnik Vojne policije iz Ljeskara.[353]

Među vojnicima koji su tukli civile na stadionu bili su pripadnici Interventnog voda koji su bili obučeni u tamnoplave i crne maskirne uniforme.[354] Interventni vod se sastojao od pripadnika vojske i policije sa prostora Ljubije.[355] Nermin Karagić je svedočio da su na stadionu bili prisutni jedan major i vojnici u maskirnim uniformama s belim opasačima te jedna osoba u civilnoj odeći koju su drugi vojnici oslovljavali sa „vojvodo".[356] Vod Vojne policije 6. bataljona 43. mtbr na čijem čelu je bio Milenko Komosar bio je stacioniran na stadionu FK Rudar u Ljubiji.[357]

Na stadionu u Ljubiji ubijeno je najmanje 15 zatočenika krajem jula 1992. godine.[358] Nekolicini zarobljenih je naređeno da unesu tela ubijenih u zadnji deo autobusa. Nermin Karagić je posvedočio da je u zadnjem delu autobusa bilo naslagano između 15 i 20 tela.[359]

Preostalim civilima su naredili da se ukrcaju u jedan autobus i oni su prebačeni na područje rudnika Ljubija koje se zove „Kipe", mesto gde se odlagala otpadna zemlja kopova rudnika. Bilo je između 20 i 21 čas kada su tamo stigli i bio je mrak. Vojnici su zatražili da tri dobrovoljca izađu iz autobusa. Nermin Karagić pretpostavlja da su oni bili zaduženi za iznošenje leševa iz autobusa. Ubrzo potom čuli su se

352 Nasić je Obradovića identifikovao po nadimku, videti u: Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 9; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12699–12700; U članku Kozarskog vjesnika iz 1994. godine, Stiven Obradović se navodi kao jedan od Ljubijaca zaslužnih za formiranje čete, videti u: Formiranje Ljubijskog bataljona, Kozarski vjesnik, 1. jul 1994. godine; Detektor, „Očevidac ubistava prijedorskih zatvorenika", 12. jun 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/06/12/taranjac-i-ostali-ocevidac-ubistava-prijedorskih-zatvorenika/, pristupljeno 17. marta 2021. godine; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 27. marta 2013. godine, par. 1189–1192.

353 Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 9; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12700–12702; Detektor, „Očevidac ubistava prijedorskih zatvorenika", 12. jun 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/06/12/taranjac-i-ostali-ocevidac-ubistava-prijedorskih-zatvorenika/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

354 Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 14; Svedočenje Elvedina Nasića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 12. decembra 2002. godine, str. 12696, 12701.

355 „Hvatanje ekstremista u Kurevu", Kozarski vjesnik, 24. jun 1994. godine.

356 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002. godine, str. 5230–5231.

357 Detektor, „Taranjac i ostali: Psovke i jauci sa stadiona", 17. jun 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/06/17/taranjac-i-ostali-psovke-i-jauci-sa-stadiona/, pristupljeno 16. marta 2021. godine; Detektor, „Taranjac i ostali: Optuženi u pratnji zarobljenih", 2. septembar 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/09/02/taranjac-i-ostali-optuzeni-u-pratnji-zarobljenih/, pristupljeno 16. marta 2021. godine.

358 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 413. Tela 11 žrtava ubijenih na stadionu u Ljubiji pronađena su na pet lokacija – masovna grobnica Redak u Ljubiji, zatim Volarić II, Ljeskare II i u Budimlić Japri, a dva tela su pronađena na nepoznatoj lokaciji, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1095 i 1097.

359 Svedočenje Nermina Karagića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. juna 2002, str. 5237.

rafali i vojnici su preostalim zarobljenicima naredili da nastave da izlaze iz autobusa u grupama po tri.[360] U autobusu je ostalo pet ili šest zarobljenika kada je jedan od zarobljenih civila pokušao da otme pušku vojniku ispred autobusa. U tom trenutku, civili u autobusu su krenuli da iskaču kroz razbijeni prozor i počeli da beže.[361] Jedan čovek je ustreljen čim je iskočio. Na lokalitetu Kipe streljano je više od 50 civila.[362] Streljanje na Kipama preživeli su Nermin Karagić i Elvedin Nasić.[363]

Bivši vojni policajac iz Ljubije je, svedočeći pod merama zaštite pred Sudom BiH, ispričao da je 27. jula 1992. godine došao do stadiona na dežurstvo i video parkiran autobus, harmonikaša i mnogo civila postrojenih uz zid. Čula se pesma „Ko to kaže, ko to laže". Na stadionu je video da vojnici pucaju u vazduh i udaraju ljude puškama u leđa. Prema njegovim rečima, izvesni Gligo[364] je šutirao jednog čoveka, a zatim mu pucao u čelo. Svedok S-2 je naveo da su na stadionu bili prisutni Brzi i Švraka, Milorad Obradović, zvani Stiven, i ljudi iz Interventnog voda.[365] Na stadionu u Ljubiji bio je prisutan i komandant Šestog bataljona 43. mtbr Rade Bilbija.[366]

Svedok S-2 je ispričao da je od komandira odeljenja dobio zadatak da ide u pratnju zarobljenih civila, kako mu je rečeno – za Bihać. S-2 je ušao u autobus u kojem su bili civili sa stadiona i tela ubijenih. Kada su stigli na lokalitet Kipe, S-2 je jedini od vojnika ostao u autobusu. Video je civile dok su izlazili po troje i čuo pucanje i repetiranje pušaka. Uplašio se i oklevao da izađe napolje. Kada je krenuo da izađe napolje, jedan civil ga je zaskočio. Vojnik Ljubo Knežević, zvani Zemunac, pucao je i ubio tog civila, a S-2 je ranjen.[367]

360 *Ibid*., str. 5245–5246; Izjava svedoka Elvedina Nasića, dok. pred. br. P02600, *Mladić*, str. 9; Detektor, „Očevidac ubistava prijedorskih zatvorenika", 12. jun 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/06/12/taranjac-i-ostali-ocevidac-ubistava-prijedorskih-zatvorenika/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

361 *Ibid*.

362 U presudama MKSJ se navodi da je na Kipama ubijeno više od 50 lica, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 414; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1091. Međutim, Tužilaštvo BiH tereti više lica u predmetu *Taranjac i dr.* za ubistvo više od 80 lica na lokalitetu Kipe, videti u: Detektor, „Taranjac i ostali: Počelo suđenje za zločine u Prijedoru", 10. april 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/04/10/taranjac-i-ostali-pocelo-sudenje-za-zlocine-u-prijedoru/, pristupljeno 18. marta 2021. godine.

363 Nermin Karagić i Elvedin Nasić su svedočili pred MKSJ u predmetima *Stakić* i *Brđanin*.

364 Najverovatnije je u pitanju Mile Gligić Gligo iz Kriznog štaba Ljubije, videti u: „Zelene beretke 'napadaju'", Kozarski vjesnik, 17. jun 1994. godine; „Formiranje Ljubijskog bataljona", Kozarski vjesnik, 1. jul 1994. godine.

365 Detektor, „Očevidac ubistava prijedorskih zatvorenika", 12. jun 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/06/12/taranjac-i-ostali-ocevidac-ubistava-prijedorskih-zatvorenika/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

366 Detektor, „Taranjac i ostali: Psovke i jauci sa stadiona", 17. jun 2019. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2019/06/17/taranjac-i-ostali-psovke-i-jauci-sa-stadiona/, pristupljeno 16. marta 2021. godine; Detektor, „Očevidac ubistava prijedorskih zatvorenika", 12. jun 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/06/12/taranjac-i-ostali-ocevidac-ubistava-prijedorskih-zatvorenika/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

367 Detektor, „Očevidac ubistava prijedorskih zatvorenika", 12. jun 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/06/12/taranjac-i-ostali-ocevidac-ubistava-prijedorskih-zatvorenika/, pristupljeno 17. marta 2021. godine; Detektor, „Taranjac i ostali: Od ranjenika čuo za strijeljanje", 4. decembar 2017. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2017/12/04/taranjac-i-ostali-od-ranjenika-cuo-za-strijeljanje/, pristupljeno 17. marta 2021. godine.

Na suđenju pred Sudom BiH, bivši pripadnik Šestog bataljona 43. mtbr i radnik RŽR Ljubija Gavril Janjoš posvedočio je da je bagerom zatrpao ubijene civile na lokacijama Redak i Kipe.[368] Prema evidenciji rada RŽR Ljubija, 27. jula 1992. godine jedan buldožer RŽR Ljubija korišćen je za potrebe vojske.[369]

Pred Sudom BiH u toku je postupak protiv Slobodana Taranjca, nekadašnjeg predsednika Kriznog štaba Ljubija, zatim protiv zamenika komandanta 6. mtb 43. mtbr Milodraga Glušca, pomoćnika komandanta za bezbednost 6. mtb 43. mtbr Ranka Došenovića i pripadnika čete Miska Glava 6. mtb, odnosno pripadnika vojne i civilne policije Ranka Babića, zvanog Lipicaner, Marinka Praštala, Radeta Zekanovića, Zdravka Panića, Trivuna Vukića, Milana Vukića, Slobodana Kneževića i Milorada Obradovića, zvanog Stiven, za zločine počinjene u Domu Miska Glava, kao i za ubistva civila na fudbalskom stadionu Ljubija i lokalitetu Kipe.[370]

– Briševo

Prijedorsko selo Briševo nalazi se na oko 18 kilometara od Prijedora. Teritorijalno je pripadalo Mesnoj zajednici Ljubija. Briševo je imalo oko 400 stanovnika pre rata i gotovo celokupno stanovništvo činili su Hrvati.[371]

Srpske snage su Briševo prvi put granatirale 27. maja 1992. godine iz pravca prijedorskog sela Rasavci i sela Oštra Luka u opštini Sanski Most.[372] Granatiranje nije izazvalo veću štetu u selu.[373] Meštani Briševa su formirali delegaciju koja je otišla u Rasavce da vidi šta je razlog granatiranja. Srbi iz Rasavaca su delegaciji rekli da je u pitanju upozorenje i izdali im ultimatum za predaju naoružanja. Meštani Briševa su predali sve naoružanje dan kasnije, a radilo se o svega desetak pušaka za koje su vlasnici imali dozvole.[374]

U narednim danima, meštani Briševa su tokom noći stražarili iz straha od napada, ali u selu nije bilo naoružanja.[375]

368 Detektor, „Taranjac: Ubijene muslimane bagerom zakopao“, 21. maj 2018. godine, dostupno na: https://detektor.ba/2018/05/21/taranjac-ubijene-muslimane-bagerom-zakopao/, pristupljeno 16. marta 2021. godine.
369 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, str. 4075.
370 S1 1 K 024175 17 Kri – *Taranjac Slobodan i dr*., dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3625/show, pristupljeno 16. marta 2021. godine.
371 U Briševu je živelo 370 Hrvata, 7 Srba, 1 Musliman, 16 Jugoslovena i 11 ostalih, videti u: Popis stanovništva Bosne i Hercegovine, etnički sastav, dok. pred. br. P954, *Krajišnik*, str. 198–199.
372 Na području Oštre Luke bila je raspoređena Šesta sanska brigada, videti u: Svedočenje Branka Basare pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 13. oktobra 2009. godine, str. 1365–1366; Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5559–5560; Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 26.
373 Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 26.
374 *Ibid.*, par. 27–30.
375 *Ibid.*, par. 32.

Sve do 24. juna 1992. godine u Briševu je bilo relativno mirno, iako stanovnici nisu mogli da napuštaju selo zbog punktova srpskih snaga.[376] Tog dana su pripadnici policije iz Ljubije došli kombijem u Briševo i uhapsili više muškaraca iz sela.[377] Policija je meštanima rekla da uhapšene vode u policijsku stanicu Ljubija na razgovor. Međutim, oni su sprovedeni u prijedorske logore.[378]

Napad na Briševo je počeo 24. jula 1992. godine oko tri sata ujutru snažnim granatiranjem sela. Tokom dana je granatiranje bivalo sve intenzivnije i stanovnici Briševa su se sklonili u podrume kuća. Nekoliko meštana je stradalo tokom granatiranja.[379] Narednog jutra, srpske snage su nastavile granatiranje, a ubrzo su počele i da pucaju iz pešadijskog naoružanja. Oko devet sati ujutru, srpske snage, sastavljene od jedinica 1. KK i pripadnika dobrovoljačkih jedinica, ušle su u Briševo.[380] Po ulasku u selo, pripadnici različitih vojnih formacija u SMB uniformama obilazili su kuće u Briševu, izvodili, tukli i ponižavali meštane, a zatim neke od njih i ubijali.[381]

Usledilo je pljačkanje sela i paljenje kuća. Vojnici su odnosili nameštaj, vozila, poljoprivredne mašine, kućne aparate i slično.[382] Jedan broj kuća bio je oštećen tokom granatiranja, a po ulasku pešadije u selo kuće su zapaljene.[383] U napadu je uništena katolička crkva.[384]

Do večeri 25. jula 1992. godine, većina vojnika se povukla iz sela[385] odvodeći sa sobom 36 zarobljenih meštana Briševa.[386] Svi zarobljeni su sprovedeni u zatočenički logor u hali *Krings* u Sanskom Mostu.[387]

Po odlasku vojnika, meštani koji su se krili oko sela ušli su u Briševo i pokopali prve žrtve. U danima nakon napada, meštani su nastavili sa sahranjivanjem ubijenih; međutim, u tome su ih ponekad sprečavale grupe naoružanih Srba koje su nastavile da dolaze u Briševo, pljačkaju i pale preostalu imovinu na području sela.[388] Do novembra 1992. godine, srpske snage su uništile sve kuće u Briševu.[389]

376 Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5565–5566.
377 Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 35–36.
378 Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5567–5568.
379 *Ibid.*, str. 5573.
380 *Ibid.*, str. 5573–5574; Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 47.
381 Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 48–53; Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5579–5580.
382 Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 55.
383 *Ibid.*, par. 46, 62–63; Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5579, 5582–5583.
384 Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 63.
385 *Ibid.*, par. 60.
386 *Ibid.*, par. 64.
387 *Ibid.*, par. 64; Krizni štab opštine Sanski Most je u maju 1992. godine u napuštenoj hali preduzeća *Krings* formirao zatočenički centar, koji je obezbeđivala policija, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 2013.
388 Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 67–69.
389 *Ibid.*, par. 93.

U napadu na Briševo u periodu od 24. do 26. jula 1992. godine, srpske snage ubile su najmanje 68 lica, od kojih su 14 bile žene. Među ubijenima je bilo maloletnika i onih starijih od 60 godina, kao i invalida. Većina ubijenih su bili civili.[390]

Napad na Briševo izvršile su dve jedinice 1. krajiškog korpusa – Šesta sanska pešadijska brigada (6. pbr) i Peta kozarska brigada, potpomognute dobrovoljačkim jedinicama.[391] U prvoj polovini juna 1992. godine, komanda 1. KK naredila je pretpočinjavanje 6. pbr komandi 43. mtbr, odnosno OTG Prijedor.[392]

Komanda 6. pbr je 18. jula 1992. godine naredila izvođenje borbenih dejstava na području Ljubije i okoline narednog dana.[393] Jedinicama 6. pbr je naređeno da u sadejstvu sa prijedorskim jedinicama zauzmu liniju kod zaseoka Atlije i sela Ljubija i da blokiraju sela[394], a zatim i „[n]aoružane grupe neprijatelja uništiti iznenadnom vatrom, a nenaoružano ljudstvo sposobno za borbu prikupljati u reonu Milinog Birta, odakle će se transportovati dalje. Žene, djecu, starce ostavljati kod njihovih kuća."[395] Naređenjem je predviđeno dejstvovanje minobacačima po Kurevu i Briševu sa brda Javorik.[396] Dana 22. jula 1992. godine, komandant 6. pbr pukovnik Branko Basara izdao je novo naređenje za ispunjavanje zadataka iz prethodnog naređenja. Predviđeno je da akcija počne 23. jula 1992. godine ujutru pretresom terena od strane prijedorskih jedinica. Naređena je likvidacija naoružanih grupa.[397]

Meštanin Briševa Ivo Atlija je na suđenju Stakiću pred MKSJ posvedočio da je tokom napada većina vojnika koje je video nosila SMB uniforme JNA uz crvene trake oko rukava ili oko šlemova, dok je nekolicina njih imala četničke oznake i šubare.[398] Basarinim naređenjem od 22. jula 1992. godine predviđeno je da borci nose dve crvene trake – jednu na ramenu, a drugu na levoj ruci iznad lakta –

390 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 412; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1735; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1112.

391 Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5584–5587; Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 4. jula 2002. godine, str. 5637–5638; Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 49–50; Mapa napada na Briševo, dok. pred. br. S184B, *Stakić*; Naređenje komande 6. part brigade od 18. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, str. 1–5; Ratni put 6. pešadijske brigade, dok. pred. br. P02365, *Mladić*, par. 7; Izvod iz dokumeta VRS o 6. krajiškoj brigadi, dok. pred. br. P03851, *Mladić*, str. 8.

392 Naređenje komande 1. KK za pretpočinjavanje jedinica od 8. juna 1992. godine, dok. pred. br. P1418b, *Brđanin*.

393 Samo naređenje je datirano na 18. jun 1992. godine, međutim, u tekstu naređenja se navodi da „ljudstvo u toku 19.07.1992. g" treba „obezbediti sa jednim SDO", što implicira da je akcija planirana za 19. jul i da je datum na zaglavlju greška pri pisanju, videti u: Naređenje komande 6. part brigade od 18. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, str. 1–3; U svom izveštaju, vojni veštak Ewan Brown navodi da je u pitanju štamparska greška, videti: Military developments Prijedor municipality 1991-1992, Ewan Brown, dok. pred. br. S340, *Stakić*, str. 29.

394 Naređenje komande 6. part brigade od 18. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, par. 1.

395 *Ibid.*, par 2.

396 *Ibid.*, par 8.

397 Naređenje Branka Basare od 22. jula 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, str. 5.

398 Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5575, 5577; Izjava svedoka Ive Atlije, dok. pred. br. P00168.B, *Mladić*, par. 49–50, 56.

tokom izvođenja borbenih dejstava na području Ljubije.[399] Pored vojnika, u Briševu su tokom napada bila prisutna i tri ili četiri oficira VRS.[400]

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine podiglo je optužnicu protiv komandanta Šeste krajiške brigade Branka Basare i Nedeljka Aničića, komandanta Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane srpske opštine Sanski Most, za zločine počinjene u Briševu.[401] Predmet je krajem 2019. godine ustupljen pravosudnim organima Republike Srbije.[402]

VII. 43. mtbr i logori na teritoriji Prijedora

Počevši od druge polovine maja 1992. godine do kraja septembra 1992. godine, jedinice 1. KK VRS su u saradnji sa SJB Prijedor zarobljavale muslimansko i hrvatsko, pretežno civilno stanovništvo sa područja Prijedora i zatvarale u više zatočeničkih objekata na teritoriji opštine. Zatočeničke objekte u opštini Prijedor formirao je Krizni štab, međutim, između Kriznog štaba i pripadnika srpskih snaga – vojske i policije – postojala je bliska saradnja i koordinacija u upravljanju i funkcionisanju tih objekata.[403] Na teritoriji opštine Prijedor postojalo je više desetina različitih zatočeničkih i sabirnih centara, od kojih su većinu činili tranzitni centri, dok su Omarska, Keraterm i Trnopolje bili zatočenički objekti u kojima su zarobljeni najduže zadržavani.[404] U ta tri objekta zatočenici su bili izloženi psihičkom i fizičkom maltretiranju, seksualnom zlostavljanju i mučenju. Bili su izgladnjivani, uskraćena im je voda, higijena i medicinska pomoć. Veliki broj ljudi je ubijen u ta tri logora.

Jedan od mnogih tranzitnih centara u Prijedoru bila je Kasarna „Žarko Zgonjanin".[405] U kasarni su zarobljeni, među kojima su većinu činili civili, provodili od nekoliko sati do nekoliko dana, nakon čega bi bili prebačeni u neki od logora na području opštine.[406] Krajem maja i tokom juna 1992. godine, u

399 Naređenje Branka Basare od 22. jula 1992. godine, dok. pred. br. P02440, *Mladić*, str. 5.

400 Svedočenje Ive Atlije pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 3. jula 2002. godine, str. 5583.

401 Podignuta optužnica za zločin protiv čovječnosti protiv dva lica iz predmeta kategorije II, 21. jul 2014. godine, dostupno na: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/komponente/print_vijesti.php?id=2550&jezik=b, pristupljeno 30. marta 2021. godine. Potvrđena optužnica u predmetu *Branko Basara i dr.*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/vijest/potvrena-optunica-u-predmetu-branko-basara-i-dr-19904, pristupljeno 30. marta 2021. godine; Za zločine počinjene u Briševu pred Sudom BiH vodi se i postupak i protiv Mirka Vrućinića, bivšeg načelnika SJB Sanski Most i člana Kriznog štaba u Sanskom Mostu, međutim, u toku postupka Vrućinić je napustio BiH i otišao u Srbiju, gde je dobio državljanstvo, dostupno na: Detektor, „Srbija dala državljanstvo odbjeglom Mirku Vrućiniću pred izricanje presude za ratne zločine", dostupno na: https://detektor.ba/2021/04/22/srbija-dala-drzavljanstvo-odbjeglom-mirku-vrucinicu-pred-izricanje-presude-za-ratne-zlocine/, pristupljeno 26. aprila 2021. godine

402 S1 1 K 016738 14 Kro – *Basara Branko i dr.*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3435/show, pristupljeno 30. marta 2021. godine.

403 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 377.

404 Pretresno veće MKSJ u presudi Momčilu Krajišniku navodi da je na teritoriji Prijedora postojalo 58 zatočeničkih objekata, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par. 483.

405 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 250.

406 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1884.

kasarni je bilo pritvoreno oko trideset prijedorskih Muslimana koji su tu zadržani nekoliko dana pod nadzorom pripadnika vojske.[407] Oni su u kasarni bili izloženi ispitivanju i premlaćivanju od strane pripadnika vojne i civilne policije.[408] Zatočenici svedoče o poručniku Joviću, koji ih je šamarao i terao da napišu i potpišu izjave, kao i o oficiru za bezbednost Kovačeviću, koji ih je ispitivao.[409]

Logori na teritoriji Prijedora bili su u zoni odgovornosti 43. mtbr 1. KK.[410] Nakon napada na sela u opštini Prijedor, srpske snage, sastavljene od 43. mtbr i drugih jedinica 1. KK i policije, zarobile su veliki broj ljudi koje su zatim odvodili u logore Omarska, Keraterm i Trnopolje. Komanda 1. krajiškog korpusa je 1. juna 1992. godine izvestila Glavni štab VRS da jedinice korpusa u potpunosti kontrolišu prijedorsku regiju i da zarobljenih ima oko 7.000[411], od kojih je oko 2.000 odvedeno u Omarsku, oko 5.000 odvedeno je u Trnopolje, a nešto više od 100 u zatvor u Staru Gradišku.[412] Sve zarobljene pripadnici vojske tretirali su kao pripadnike „zelenih beretki" i kao takve odmah ih sprovodili u logore.[413]

Nadalje, 43. mtbr je imala ulogu u prebacivanju zatočenika iz logora u logor, kao i u iseljavanju stanovništva sa teritorije opštine nakon napuštanja tih logora.[414] Jedinice 1. KK su znale da većinu zatočenih u logorima zapravo čine civili i da nema dokaza da su učestvovali u oružanim sukobima.[415] Uprkos tome, ni nakon oslobađanja iz logora njima nije omogućeno da se vrate kući, nego su iseljeni iz opštine.[416]

Već krajem jula 1992. godine, komanda 1. KK, izveštavajući o situaciji u Prijedoru, ističe da „sve veći problem predstavljaju sabirni centri, odnosno logori ratnih zarobljenika, pitanje je šta raditi dalje".[417]

Izveštaj komande 1. KK od 22. avgusta 1992. godine ukazuje na to da je komanda korpusa, kao i komanda OG Prijedor, bila svesna lošeg stanja i ubistava koja su počinjena u logorima. Kako se

407 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 864; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Krajišnik* od 27. septembra 2006. godine, par. 485.

408 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1882.

409 Najverovatnije je u pitanju poručnik Mile Jović – komandant čete Vojne policije 43. mtbr; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 864.

410 Svedočenje Osmana Selaka pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 27. septembra 2012. godine, str. 3142; Selak ukazuje na činjenicu da je komanda 1. KK izveštavala GŠ o događajima vezanim za logore, što ukazuje na to da se oni nalaze u zoni odgovornosti korpusa, videti u: Izjava svedoka Osmana Selaka, dok. pred. br. P00244.B, *Mladić*, par. 68.

411 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 1. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02367, *Mladić*, str. 1.

412 Informacija o aktuelnoj političko-bezbednosnoj situaciji 1. KK od 1. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02875, *Mladić*, str. 2.

413 U izveštaju 1. KK se navodi da su „jedinice uhapsile preko 2.000 pripadnika zelenih beretki koji se nalaze u Omarskoj, 135 njih je u zatvoru Stara Gradiška, a oko 5.000 u s. Trnopolje", videti u: Informacija o aktuelnoj političko-bezbednosnoj situaciji 1. KK od 1. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02875, *Mladić*, str. 2.

414 Odeljenje za ob. bezb. poslove 1. KK – selekcija ratnih zarobljenika u LRZ Manjača od 6. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03720, *Karadžić*; Zahtev za dodelu kamiona – komanda 1. KK int. br. 07.07.43/92 od 7. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. D04717, *Karadžić*; Depeša SJB Prijedor br. 11-12-2136 od 18. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03947, *Mladić*, str. 1–2.

415 Odeljenje za ob. bezb. poslove 1. KK – selekcija ratnih zarobljenika u LRZ Manjača od 6. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03720, *Karadžić*.

416 Informacija komande 1. KK upućena komandi OG Prijedor od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03820, *Mladić*.

417 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 28. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03658, *Mladić*, str. 3.

navodi u dokumentu, „sada svi peru ruke od logora i prihvatnih centara, pokušavajući da odgovornost prebace na nekog 'drugog' za izdavanje naređenja za masovne likvidacije civila u logorima i centrima. Ovo je posebno izraženo posle posjete stranih novinara Prijedoru, odnosno Omarskoj i Trnopolju."[418]

– Keraterm

Logor Keraterm je osnovan na osnovu odluke Kriznog štaba opštine Prijedor.[419] Logor se nalazio u nekadašnjoj fabrici keramičkih pločica u predgrađu Prijedora i bio je u funkciji od 24. maja do 21. avgusta 1992. godine. Kroz Keraterm je prošlo oko 4.000 zatočenika, bosanskih Muslimana i Hrvata, koje su pripadnici 43. mtbr i drugih jedinica 1. KK i policije zarobljavali nakon zauzimanja selâ na području opštine.[420] Skoro svi zatočenici su bili civili, a među njima bilo je i žena.[421] Ljudi su svakodnevno dovođeni u logor i odvođeni iz njega. Usled nedostatka mesta zbog velikog broja zarobljenih, zatočenici su iz tog logora prebacivani u Omarsku i Trnopolje.[422]

U logoru Keraterm ubijeno je više od 300 zatočenika.[423]

Komandir obezbeđenja u logoru Keraterm bio je rezervista SJB Prijedor Duško Sikirica. Za neposredno obezbeđenje su bili zaduženi pripadnici civilne policije, ali je među osobljem logora bilo i pripadnika vojne policije.[424]

Za ispitivanje zatočenika u Keratermu bili su zaduženi islednici iz mešovitih timova policije i vojske – pripadnika 43. mtbr. U Keratermu su postojala tri tima zadužena za ispitivanje zatočenika, sastavljena od po tri člana – predstavnika javne bezbednosti, predstavnika državne bezbednosti i predstavnika vojne bezbednosti.[425]

Pripadnici obaveštajno-bezbednosnog organa 43. mtbr vršili su ispitivanja zatočenika u objektu uz logor u kojem je bio smešten deo Vojne policije 43. mtbr. Za potrebe ispitivanja zatočenika korišćena je i zgrada komande 43. mtbr koja se od juna 1992. godine nalazila prekoputa logora Keraterm, u

418 Informacija komande 1. KK upućena komandi OG Prijedor od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03820, *Mladić*.

419 Izveštaj SJB Prijedor, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 4; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 377.

420 Izveštaj komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK od 17. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03549, *Karadžić*, str. 4–5; Svedočenje Draška Vujića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 30. aprila 2015. godine, str. 34977–34978.

421 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1265 i 3349.

422 Svedočenje Jusufa Arifagića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 8. avgusta 1996. godine, str. 4943.

423 CDTP i TPOS, Mapiranje logora/mjesta zatočenja – fabrika Keraterm, str. 11–21, dostupno na: https://drive.google.com/file/d/0B-LooexrvXiIUjVWYlJkV2s4S1k/view, pristupljeno 9. februara 2021. godine.

424 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 849; Izveštaj SJB, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 4; Prvostepena presuda u predmetu MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1792.

425 Izjava svedoka Dragana Radetića, dok. pred. br. D04226, *Karadžić*, par. 30; Presuda o kazni MKSJ u predmetu *Sikirica i dr*. od 13. novembra 2001. godine, par. 82.

zgradi preduzeća *Kozaraputevi*.[426] O saznanjima do kojih bi došli islednici iz vojne bezbednosti izveštavali su načelnika organa za obaveštajno-bezbednosne poslove 43. mtbr, potpukovnika Miroslava Majstorovića.[427]

Krajem maja 1992. godine, potpukovnik Miroslav Majstorović uputio je Dragana Radetića iz Vojne policije 43. mtbr u logor Keraterm, gde je prisustvovao ispitivanjima mešovitih timova sa zadatkom da, kao pravnik, utvrdi da li u iskazima zatočenika ima elemenata krivičnih dela protiv oružanih snaga.[428] Radetić je u Keratermu proveo oko 15 dana, tokom kojih je ispitivao zatočenike, da bi u avgustu počeo da radi u Vojnom tužilaštvu.[429] Svedočeći pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr.*, zaštićeni svedok W posvedočio je da mu je Radetić gasio cigarete po rukama tokom ispitivanja.[430] Prema izjavi koju je Radetić dao odbrani Radovana Karadžića, tokom rada njegovog tima u Keratermu „nisu utvrđene takve činjenice vezane za krivična dela protiv oružanih snaga".[431] Zatočenike je ispitivao i Mišo Rodić, pripadnik obaveštajnog organa 43. mtbr, u prisustvu pripadnika vojne policije.[432] Jedan od islednika u Keratermu bio je pripadnik vojne policije Pero Tadić.[433]

Komanda regije Prijedor, odnosno 43. mtbr, bila je upoznata sa maltretiranjem kojem su bili izloženi zatočenici logora Keraterm. Sredinom juna 1992. godine, obaveštajno-bezbednosni organ Komande regije Prijedor prosledio je informaciju organu bezbednosti 1. KK o ponašanju Zorana Žigića, pripadnika jedinice SJB Prijedor zadužene za obezbeđenje logora, koji je ulazio u logor Keraterm i maltretirao zatočenike, a zatim iznuđivao novac od njih u zamenu za slobodu.[434] SJB Prijedor je ubrzo podneo krivičnu prijavu protiv Zorana Žigića zbog „primanja mita" i on je priveden.[435] Početkom jula 1992. godine, komandir obezbeđenja logora Keraterm Duško Sikirica sačinio je službenu belešku u kojoj se navodi da je Zoran Žigić, „uniformisano lice sa naoružanjem", u više navrata dolazio u Keraterm i, sa Duškom Kneževićem, Zoranom Vokićem i Nedjeljkom Timarcem, prebijao zatočenike

426 Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33058–33069; Svedočenje Dragana Radetića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 20. januara 2014. godine, str. 45673; Svedočenje zaštićenog svedoka DL pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr*. od 16. jula 2001. godine, str. 4973; Svedočenje zaštićenog svedoka F pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr*. od 29. marta 2001. godine, str. 1388.

427 Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33057; Izjava svedoka Dragana Radetića, dok. pred. br. D04226, *Karadžić*, par. 28.

428 Izjava svedoka Dragana Radetića, dok. pred. br. D04226, *Karadžić*, par. 28.

429 Svedočenje Dragana Radetića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 21. januara 2014. godine, str. 45695; Svedočenje zaštićenog svedoka F pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr.* od 29. marta 2001. godine, str. 1388–1390.

430 Svedočenje zaštićenog svedoka W pred MKSJ u predmetu *Sikirica i dr.* od 28. maja 2001. godine, str. 3883; 3922.

431 Izjava svedoka Dragana Radetića, dok. pred. br. D04226, *Karadžić*, par. 28.

432 Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33070.

433 Svedočenje Radomira Rodića pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 13. septembra 2010. godine, str. 14485–14486; Svedočenje Milovana Dragića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 16. januara 2003. godine, str. 10507.

434 Službena beleška OB organ Komande Regije Prijedor od 13. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02896, *Mladić*.

435 SJB Prijedor, zahtev za sprovođenje Zorana Žigića u zatvor od 1. jula 1992. godine, dok. pred. br. D01926, *Karadžić*; Krivična prijava SJB Prijedor protiv Zorana Žigića od 2. jula 1992. godine, dok. pred. br. P07210, *Mladić*.

do smrti.[436] Uprkos tome, Zoran Žigić je priveden samo zbog primanja mita. Nekoliko dana nakon privođenja Zorana Žigića, vodnik Duško Knežević iz Izviđačko-diverzantske čete 43. mtbr uputio je Osnovnom javnom tužilaštvu u Prijedoru zahtev za puštanje Zorana Žigića iz pritvora zbog odlaska na ratište na području Dervente. Kako se navodi u zahtevu, „obzirom da je Žigić Zoran jedan od izuzetno sposobnih, poslušnih i vrijednih ratnika-vojnika, a jedan svakako od najboljih poznavalaca eksploziva, molimo naslov da iz ovih razloga, [...] imenovanog puste iz pritvora".[437] Dan kasnije, istražni sudija Osnovnog suda u Prijedoru doneo je rešenje o ukidanju pritvora Zoranu Žigiću. U rešenju se navodi da se u spisu nalazi i obaveštenje iz kojeg proizlazi „neophodna potreba za angažovanje okrivljenoga u jedinici *Zoran Karlica* kao vrsnog i sposobnog ratnika-vojnika i poznavaoca eksploziva".[438]

Komanda 1. KK je 25. jula 1992. godine izvestila GŠ VRS o „pokušaju masovnog bekstva" zatočenika iz Keraterma u toku noći 24/25. jul 1992. godine. Kako se navodi u izveštaju, pokušaj bekstva je sprečen i ubijeno je oko 50 zatočenika.[439] Dan kasnije, 1. KK je izvestio da je „u toku prethodne noći u logoru Keraterm Prijedor ponovo bilo pokušaja bekstva, ali je pravovremeno sprečeno".[440] Ova dva dokumenta ukazuju na to da je komanda 1. KK bila upoznata sa masakrom koji su stražari počinili u logoru Keraterm, iako su o ubistvu više od 200 zatočenika od strane stražara u logoru izvestili kao o pokušaju bekstva zatočenika i uz to drastično umanjili broj ubijenih. Jutro posle masakra, informaciju su imali i komandanti bataljona 43. mtbr.[441] Uprkos tome što je Vojna policija 43. mtbr bila angažovana u logoru i smeštena uz zgradu logora, a sama komanda 43. mtbr u neposrednoj blizini logora, nema podataka da je Vojna policija 43. mtbr sprovela istragu o počinjenom masakru.

– Omarska

Logor Omarska je bio operativan od 27. maja 1992. godine, kada su prvi zatočenici dovedeni iz Keraterma zbog nedostatka mesta[442], pa do druge polovine avgusta 1992. godine, kada su zatočenici iz

436 Službena beleška RSM Prijedor II od 4. jula 1992. godine, dok. pred. br. D04140, *Karadžić*; Zoran Žigić je pred MKSJ osuđen na 25 godina zatvora za zločine protiv čovečnosti i mučenje i okrutno postupanje. Utvrđeno je da je kraće vreme radio kao stražar u logoru Keraterm, a ulazio je i u logore Omarska i Trnopolje kako bi zlostavljao, batinao, mučio i/ili ubijao zatočenike, videti u predmetu MKSJ *Kvočka i dr.*, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/case/kvocka; Duško Knežević osuđen je pred Sudom BiH na 31 godinu zatvora za zločine počinjene u logorima Omarska i Keraterm, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2440/show; Tužilaštvo MKSJ je u maju 1998. godine povuklo optužbe protiv 14 optuženih, među kojima je bio i Nedjeljko Timarac, za zločine počinjene u logorima Omarska i Keraterm u skladu sa strategijom Tužilaštva da fokus bude na procesuiranju visokorangiranih počinilaca, videti u: Izjava tužioca povodom povlačenja optužbi protiv 14 optuženih od 8. maja 1998. godine, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/press/izjava-tu%C5%BEioca-povodom-povla%C4%8Denja-optu%C5%BEbi-protiv-14-optu%C5%BEenih.

437 Zahtev za puštanje Zorana Žigića iz pritvora od 8. jula 1992. godine, dok. pred. br. P07204, *Mladić*.

438 Rešenje o ukidanju pritvora Zoranu Žigiću od 9. jula 1992. godine, dok. pred. br. P06598, *Karadžić*.

439 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 25. jula 1992. godine, dok. pred. br. P1441b, *Brđanin*, str. 1–2.

440 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 26. jula 1992. godine, dok. pred. br. P00248, *Mladić*, str. 1.

441 Izjava svedoka Draška Vujića, dok. pred. br. D04242, *Karadžić*, par. 8.

442 Izveštaj SJB, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 4–5.

tog logora prebačeni u logore Manjača i Trnopolje.[443] Kroz ovaj logor je prošlo više od 3.000 zatočenika, velikom većinom civila, među kojima je bilo oko trideset maloletnika i skoro četrdeset žena.[444]

U ovom logoru ubijeno je ili nestalo više stotina zatočenika.[445]

Naređenjem načelnika SJB Prijedor Sime Drljače od 31. maja 1992. godine, formalno je potvrđena odluka Kriznog štaba opštine Prijedor o osnivanju logora Omarska, koji je počeo da funkcioniše nekoliko dana ranije. Naređenjem je predviđen smeštaj lica lišenih slobode u prostor industrijskog kruga površinskog kopa rudnika Omarska.[446]

Upravu logora u Omarskoj i osoblje logora činili su pripadnici SJB Prijedor.[447] Za neposredno obezbeđenje logora bila je zadužena policija, međutim, vojska je bila zadužena za spoljašnje obezbeđenje logora i miniranje područja oko logora kako bi se isključila mogućnost bekstva zatočenika.[448]

Drljačinim naređenjem potvrđena je i saradnja između službi državne, javne i vojne bezbednosti pri selekciji zarobljenih lica. U tu svrhu formirani su mešoviti timovi islednika za čiji rad su bili odgovorni potpukovnik Miroslav Majstorović iz 43. mtbr, zatim radnik državne bezbednosti Mirko Ješić i Ranko Mijić iz SJB Prijedor.[449] Ti timovi su u logoru vršili svakodnevno ispitivanje zatočenika. Svi zatočenici su bar jednom bili na ispitivanju o svojim političkim aktivnostima, protivljenju preuzimanju vlasti u Prijedoru i naoružavanju. Ispitivanje je praćeno batinanjem i zlostavljanjem zatočenika.[450] Prema svedočenju Mirka Ješića, zaduženog za rad tima državne bezbednosti, pripadnici vojne bezbednosti su

443 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 7. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P04039, *Mladić*; Prema izveštaju CSB Banja Luka, do sredine avgusta 1992. godine iz Omarske je 1.331 lice prebačeno u Manjaču, a 1.773 lica u Trnopolje. U tom trenutku u logoru je ostalo 179 lica, videti u: Komisija CSB – rad istražnih centara na Regiji, dok pred. br. P02900, *Mladić*, str. 5.

444 Izveštaj SJB, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 5–6; SJB Prijedor – Izveštaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, dok. pred. br. P05528, *Karadžić*, str. 7; Komisija CSB – rad istražnih centara na Regiji, dok pred. br. P02900, *Mladić*, str. 5; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 3349.

445 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 220.

446 Naređenje SJB Prijedor br. 11-12-20 od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P02895, *Mladić*.

447 *Ibid.*; Komandant logora Omarska bio je komandir policijske stanice Omarska Željko Mejakić. Njegov zamenik bio je Miroslav Kvočka, a administrativni pomoćnik komandanta Dragoljub Prcać, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 2. novembra 2001. godine, par. 406, 439; Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Mejakić i dr.* od 30. maja 2008. godine, str. 196; Naređenje SJB Prijedor br. 11-12-20 od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P02895, *Mladić*.

448 Prema dokumentu Stanice ratne milicije Omarska iz juna 1992. godine, 19 pripadnika vojske angažovano je kao ispomoć na obezbeđenju logora Omarska, videti u: Spisak angažovanih radnika na obezbeđenju sabirnog centra Omarska kojima je potrebno izdati spec. propusnice od 21. juna 1992. godine, dok. pred. br. P03962, *Mladić*; Izveštaj SJB dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 4; Komisija CSB – rad istražnih centara na Regiji, dok pred. br. P02900, *Mladić*, str. 3–4.

449 Potpukovniku Majstoroviću je direktno nadređen bio načelnik obaveštajno-bezbednosnog organa 1. KK, potpukovnik Milan Stevilović, a zatim pukovnik Stevan Bogojević, koji ga je nasledio na tom mestu, videti u: Svedočenje Miše Rodića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 12. marta 2015. godine, str. 33056; Naređenje SJB Prijedor br. 11-12-20 od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P02895, *Mladić*; Svedočenje Mirka Ješića pred MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 14. maja 2001. godine, str. 11704.

450 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 14. maja 2001. godine, par. 19, 68–73.

najčešće radili odvojeno od drugih članova mešovitih timova, jer su istraživali „pripadnike vojske".[451] Zatočenici logora se sećaju da su viđali potpukovnika Majstorovića u Omarskoj.[452]

Sredinom jula 1992. godine, delegacija sastavljena od predstavnika civilne, policijske i vojne vlasti RS, u pratnji prijedorskih zvaničnika, posetila je logor Omarska. U delegaciji je bio i major Radmilo Zeljaja, načelnik štaba 43. mtbr.[453] Tokom boravka delegacije u logoru Omarska, jedna grupa zatočenika je postrojena i naređeno im je da delegaciju pozdravljaju s tri podignuta prsta, kao i da pevaju srpske nacionalističke pesme.[454]

Početkom avgusta 1992. godine, komandant GŠ VRS Ratko Mladić odobrio je posetu Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK) i stranih novinara logorima na Manjači, u Trnopolju i Omarskoj. S tim u vezi, komanda 1. KK naredila je 43. mtbr i policiji Prijedora da preduzmu sve potrebne mere „da se ti logori dovedu u povoljno stanje", što je podrazumevalo „red, čistoću, funkcionisanja zdravstvene zaštite zarobljenika, uredne knjige evidencije ulaska zarobljenika, njihova otpusta, registracije onih koji su preminuli i nalaze uzroka smrti".[455] Ovaj dokument upućuje na to da je nadređena komanda bila svesna uslova u logorima, kao i na to da je 43. mtbr imala nadležnost nad logorima u svojoj zoni odgovornosti i da je, u saradnji s policijom, mogla da utiče na uslove u njima.

Grupu stranih novinara 5. avgusta 1992. godine primili su predstavnici civilne, policijske i vojne vlasti Prijedora, među kojima je bio i komandant 43. brigade, pukovnik Arsić. Arsić je tokom razgovora s novinarima sugerisao obilazak logora Manjača umesto Omarske. [456]

Istog dana, SJB Prijedor izvestio je MUP SRBiH da je u saradnji s vojskom završena „operativna obrada nad ratnim zarobljenicima" i da je ustanovljeno da 1.466 zatočenika iz Omarske podleže krivičnoj odgovornosti te da će oni narednog dana, 6. avgusta, pod „oružanom pratnjom" biti sprovedeni u logor Manjača, dok će preostala lica iz logora, kao „bezbednosno neinteresantna skupina", pod pratnjom SJB biti prebačena u Trnopolje.[457]

---

451 Svedočenje Mirka Ješića pred MKSJ u predmetu *Kvočka i dr*. od 14. maja 2001. godine, str. 11766.

452 Svedočenje Kerima Mešanovića pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 30. oktobra 2002, str. 11181–11182.

453 U delegaciji je bio Radoslav Brđanin, tada predsednik Ratnog predsedništva Autonomne Regije Krajina, načelnik CSB Stojan Župljanin, predsednik regionalnog odbora SDS-a Radoslav Vukić i predsednik SO Banja Luka Predrag Radić, načelnik SJB Prijedor Simo Drljača, njegov telohranitelj Milorad Vokić, zatim grupa političara iz Prijedora i grupa novinara iz Banjaluke, i Radmilo Zeljaja, videti u: Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 30. jula 2002. godine, str. 6640; Prema članku Kozarskog vjesnika, Radoslav Brđanin je bio u poseti Prijedoru i Omarskoj 17. jula 1992. godine, videti u: Kozarski vjesnik, „Nikome nije lako", 17. jul 1992. godine, dok. pred. br. P361, *Krajišnik*.

454 Izjava svedoka Kerima Mešanovića, dok. pred. br. P03414.B, *Mladić*, par. 68 i 69; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu Stakić od 30. jula 2002. godine, str. 6640–6641; Svedočenje zaštićenog svedoka BT1 pred MKSJ u predmetu *Brđanin* od 27. januara 2003. godine, str. 16364–16365.

455 Odobrenje posete Međunarodne komisije logorima 1. KK od 3. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P05460, *Karadžić*, str. 1.

456 Svedočenje Edward Vulliamy pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 16. septembra 2002. godine, str. 7916–7917.

457 Depeša SJB broj 11-12-2178 od 5. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03854, *Mladić*. U logoru Omarska ostalo je oko 179 zatočenika, videti u: Komisija CSB – rad istražnih centara na Regiji, dok pred. br. P02900, *Mladić*, str. 5.

Već u prepodnevnim časovima 5. avgusta 1992. godine, oko 120 zatočenika dovedenih dan ranije iz Keraterma ukrcano je u autobuse koji su krenuli prema Sanskom Mostu. Ta grupa zatočenika ubijena je tridesetak kilometara od Prijedora, na lokalitetu jame Hrastova glavica, od strane nepoznatih pripadnika srpskih snaga.[458] Narednog dana, 6. avgusta 1992. godine, oko 1.300 zatočenika iz Omarske ukrcano je u oko 15 autobusa i, u pratnji pripadnika SJB Prijedor i Interventnog voda pri SJB Prijedor, prebačeno u logor Manjača. U svakom autobusu je bilo oko 80–90 zatočenika koji su primorani da leže na podu jedni preko drugih kako bi autobus izgledao prazno.[459] Posle više od deset sati putovanja, autobusi su stigli ispred Manjače u večernjim satima 6. avgusta 1992. godine.[460] Zatočenici su proveli celu noć u autobusima ispred kapije logora.[461] Tokom noći, pripadnici SJB Prijedor i Interventnog voda SJB Prijedor izvodili su pojedine zatočenike iz autobusa i premlaćivali ih. U toku noći 6/7. avgusta 1992. godine ubijeno je najmanje devet civila, zatočenika iz Omarske, ispred kapije logora Manjača.[462]

Komanda 1. KK izvestila je GŠ VRS 7. avgusta 1992. godine da je iz logora Omarska u logor Manjača prebačeno oko 1.460 zatočenika, kao i da je „prilikom dovoženja do logora bilo i umrlih".[463] Uprkos tome, nema podataka da su jedinice 1. KK sprovele istragu o ubistvima i smrti zatočenika prilikom prebacivanja iz logora Omarska.

Istog dana, 7. avgusta 1992. godine, pripadnici organa bezbednosti u logoru Manjača poslali su izveštaj Odeljenju za obaveštajno-bezbednosne poslove 1. KK o dolasku zatočenika iz Omarske u pratnji policije. Kako se navodi u izveštaju, među zatočenicima je bilo ljudi starijih od 60 godina, kao i maloletnika koji nisu mogli učestvovati u borbenim dejstvima, iako su obezbeđenju logora predati kao „teški ekstremisti".[464]

– Trnopolje

Logor Trnopolje je formiran u prostorijama seoske osnovne škole, društvenog doma, skladišta i okolnih kuća u prijedorskom selu Trnopolje.[465] U određenim periodima postojanja logora, delovi

458 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 211–212; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, str. 454; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1775–1778.

459 Svedočenje Muharema Murselovića pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 11. oktobra 2010. godine, str. 15717–15721.

460 *Ibid.*, str. 15723–15724.

461 *Ibid.*, str. 15724.

462 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1421–1424; Pred logorom Manjača ubijeni su Nihad Bašić, Dedo Crnalić, Nezir Krak, Said Babić, Samir Džafić, Osman Denić, Kemal Jakupović, Zdenko Tokmadžić i Jasmin Ališić, zvani Jama, čiji posmrtni ostaci nisu pronađeni. Za ubistva pred logorom Manjača osuđeni su Darko Mrđa i Zoran Babić, pripadnici Interventnog voda SJB Prijedor, videti u: Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Mrđa i dr.* od 30. novembra 2018. godine, par. 307–469.

463 Redovni borbeni izveštaj 1. KK od 7. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P00224, *Mladić*, str. 2.

464 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 27. marta 2013. godine, par. 178.

465 Izveštaj SJB, dok. pred. br. S353B, *Stakić*, str. 3.

kompleksa su bili ograđeni žicom.[466] Oko logora su bili postavljeni punktovi s naoružanim vojnicima i snajperima uperenim ka logoru.[467]

Ovaj logor je funkcionisao od 25. maja 1992. godine do kraja septembra 1992. godine; međutim, jedan broj zatočenika ostao je u logoru duže.[468] Do 30. septembra 1992. godine, kroz logor Trnopolje prošlo je oko 23.000 civila, a u tom trenutku je u logoru ostalo još oko 3.000 zatočenika.[469] Iako su zatočenici dovedeni iz Omarske i Keraterma uslove u Trnopolju opisivali kao podnošljivije i manje surove, i u tom logoru su izvršena brojna ubistva, a maltretiranje, premlaćivanje i mučenje zatočenika bilo je svakodnevno.[470] Zabeležen je i veliki broj silovanja u logoru Trnopolje.[471]

U ovaj logor su srpske snage u početku dovodile žene, decu i starije ljude muslimanske i hrvatske nacionalnosti, koje su pripadnici 43. mtbr VRS i drugih jedinica zarobili nakon zauzimanja sela. Međutim, kasnije, nakon zatvaranja Keraterma i Omarske, u Trnopolje su dovodili i vojno sposobne muškarce iz tih logora za koje su policijske i vojne vlasti procenile da nisu učestvovali u oružanim sukobima.[472] U logor su dovođeni i meštani Trnopolja koje su pripadnici vojske i policije, ali i članovi SDS-a, privodili po selu ili im pretili da će biti ubijeni ukoliko ne odu.[473] Takođe, ljudi koji nisu imali kuda da odu nakon što su im sela uništena i kuće spaljene dolazili su samostalno u logor u nadi da će na taj način doći do konvoja koji će ih odvesti na sigurno.[474] U svakom trenutku u logoru je bilo više od 2.000 ljudi, a pojedinih dana u logoru je bilo i više od 5.000 ljudi.[475]

466 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1819; Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2479; Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 11. septembra 2002. godine, str. 7843–7845; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 30. jula 2002. godine, str. 6688, 6691.

467 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7751–7755; Izjava svedoka Mevludina Sejmenovića, dok. pred. br. P00283.B, *Mladić*, par. 44.

468 Izveštaj o radu SJB Prijedor za poslednjih devet meseci 1992. godine, dok. pred. br. P03948, *Mladić*, str. 4; Glas, „Zatvara se Trnopolje", 17. oktobar 1992. godine, dok. pred. br. DB227B, *Brđanin*.

469 Izveštaj o radu CK Prijedor od 5. maja do 30. septembra 1992. godine, dok. pred. br. S434B, *Stakić*, str. 7.

470 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 242 i 225; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 450; Svedočenje Edward Vulliamy pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 16. septembra 2002. godine, str. 7962.

471 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 513–514; Izjava Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 63–67.

472 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 143; Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7755; Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 14. jula 2015. godine, str. 37257–37258; ATP Autotransport Prijedor – Evidencija o izvršenom prevozu za potrebe vojske, dok. pred. br. P07127, *Mladić*.

473 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1273; Izjava svedoka Mevludina Sejmenovića, dok. pred. br. P00283.B, *Mladić*, par. 45.

474 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 1. oktobra 2012. godine, str. 3399–3400; 3402–3403; Svedočenje Mevludina Sejmenovića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 3. oktobra 2012. godine, str. 3548; Svedočenje Edward Vulliamy pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 16. septembra 2002. godine, str. 7961; Izjava svedoka Seada Sušića, dok. pred. br. P07312.B, *Mladić*, par. 35.

475 Izjava Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 15; Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 38, Svedočenje zaštićenog svedoka ST-249 pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 26. novembra 2010. godine, str. 17857.

Uprava logora nije obezbeđivala hranu zatočenicima u Trnopolju. U početku su ljudi jeli ono što su poneli sa sobom prilikom zarobljavanja, zatim su sa Opštinskim odborom Crvenog krsta dogovorili da obezbede mleko za decu i da omoguće zatočenicima da sami kupe hleb.[476] Uprava logora je povremeno dozvoljavala ženama, deci i starijim osobama da izađu iz logora i potraže hranu po baštama i napuštenim kućama.[477] Do dolaska MKCK u avgustu 1992. godine, ljudi su preživljavali od namirnica koje su im rodbina i meštani okolnih sela donosili i koje su zatim sami pripremali u logoru.[478]

Usled velikog broja zatočenika, jedan broj ljudi je spavao na otvorenom, u improvizovanim skloništima ili u vozilima u kojima su došli. U objektima nije bilo ležajeva, niti prekrivača, zatočenici su spavali obučeni na podu.[479] U logoru je postojala improvizovana ambulanta u kojoj su zatočeni lekari i nekoliko bolničara pružali pomoć zatočenicima, ali bez osnovnih medicinskih sredstava i lekova.[480] Higijenski uslovi u celom logoru su bili izuzetno loši. Postojala je samo jedna pumpa na kojoj su zatočenici mogli da natoče vodu, a toaleta je bilo svega nekoliko. Zbog loših higijenskih uslova pojavile su se vaške, a veliki broj zatočenika patio je od dizenterije, šuge, hepatitisa.[481]

Logor Trnopolje osnovan je na isti način kao i Keraterm i Omarska – odlukom Kriznog štaba, ali, za razliku od tih logora, uprava i obezbeđenje logora Trnopolje povereni su vojsci, odnosno Komandi Regije Prijedor.[482]

Upravnik logora bio je major Slobodan Kuruzović[483], koji je 29. maja 1992. godine razrešen dužnosti komandanta srpske TO i stavljen pod komandu Regije Prijedor, na čijem čelu je bio pukovnik Vladimir Arsić.[484] Kuruzović je boravio u jednoj kući u neposrednoj blizini logora.[485] U logoru su ga oslovljavali

476 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7757–7758; Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 45; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 23, 25.

477 Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3350; Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 2002. godine, str. 6875.

478 Zatočenici logora u Trnopolju svedoče da je uprava logora u jednom kratkom periodu u junu 1992. godine organizovala pripremu kolektivnih obroka, ali da toga nije bilo dovoljno za sve zatočenike pa se od toga vrlo brzo odustalo. Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 31, 42, 44 i 74; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 23, 25.

479 Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 37–38; Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3351.

480 Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 31, 39, 42, 61.

481 *Ibid.*, par. 40.

482 Komisija CSB – rad istražnih centara na Regiji, dok pred. br. P02900, *Mladić*, str. 3; Depeša SJB Prijedor br. 11-12-2178 od 5. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P03854, *Mladić*; Potvrđivanje odluka iz nadležnosti Skupštine opštine koje je doneo Krizni štab, dok. pred. br. S250B, *Stakić*, str. 6.

483 Svedočenje Emsuda Garibovića pred MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 27. septembra 2000. godine, str. 5823; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 30. jula 2002. godine, str. 6691; Svedočenje zaštićenog svedoka U pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. jula 2002. godine, str. 6224.

484 Pored toga, Slobodan Kuruzović je bio i član Kriznog štaba opštine Prijedor kao komandant Opštinskog štaba TO Prijedor, videti u: Rešenje o imenovanju Kriznog štaba opštine Prijedor, dok. pred. br. S180B, *Stakić*, str. 4; Rešenje Kriznog štaba opštine Prijedor od 29. maja 1992. godine, dok. pred. br. P03710, *Karadžić*.

485 Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2492–2493; Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 11. septembra 2002. godine, str. 7832–7833.

sa „majore“ i nosio je vojnu uniformu.[486] U njegovoj pratnji su bila braća Balaban, pripadnici vojne policije.[487] Kuruzovićev pomoćnik i zamenik bio je Slavko Puhalić, rezervista Vojne policije 43. mtbr.[488]

Na obezbeđenju logora bili su angažovani pripadnici TO, kao i pripadnici rezervnog sastava 43. mtbr iz Prijedora.[489] Većina stražara u Trnopolju nosila je vojničku uniformu.[490] Među stražarima u logoru zatočenici su prepoznali pripadnike Petog (tzv. gradskog) bataljona 43. mtbr.[491] Nusret Sivac je svedočio da je među čuvarima u Trnopolju prepoznao sledeće pripadnike Petog bataljona: Boru Grubića[492], Zorana Knjeginjića, Acu Ostojića i njegove sinove Romana i Igora.[493]

Zatočeni muškarci u logoru Trnopolje povremeno su odvođeni na ispitivanja u prostoriju koja se nalazila do improvizovane logorske ambulante.[494] Tokom ispitivanja, pripadnici srpskih snaga su zatočenike premlaćivali drvenim palicama, gvozdenim šipkama, kundacima, rukama i nogama.[495] Zamenik komandanta logora Slavko Puhalić bi po logoru tražio zatočenike sa spiskova koje je nosio, pa bi oni zatim bili odvođeni na ispitivanje.[496] Takođe, Puhalić je i sam ispitivao zatočenike, a bio je prisutan i prilikom njihovog premlaćivanja.[497] Svedoci navode da su među stražarima koji su prebijali

486 Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2477.

487 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 8. novembra 2012. godine, str. 4816.

488 Svedočenje Vasifa Gutića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 1. avgusta 1996. godine, str. 3063; Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. marta 2003. godine, str. 14543; Svedočenje Slavka Puhalića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 16. februara 2015. godine, str. 31706; Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 35; Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2486; Prilog izveštaju o preuzetim i razduženim motornim vozilima Pozadinske baze Čirkin Polje, dok. pred. br. S433B, *Stakić*, str. 7.

489 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 8. novembra 2012. godine, str. 4816; Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 28. marta 2003. godine, str. 14716–14717; Svedočenje Enisa Bešića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 9. avgusta 1996. godine, str. 5045–5046; Prilog izveštaju o preuzetim i razduženim motornim vozilima Pozadinske baze Čirkin Polje, dok. pred. br. S433B, *Stakić*, str. 7.

490 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7750; Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2477, 2485; Svedočenje zaštićenog svedoka ST-249 pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 26. novembra 2010. godine, str. 17857.

491 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 8. novembra 2012. godine, str. 4816; Na čelu Petog bataljona nekadašnje 343. mtbr do februara 1992. godine bio je Slobodan Kuruzović, videti u: „Novi direktor Slobodan Kuruzović“, Kozarski vjesnik, 13. maj 1994. godine, dok. pred. br. P07363, *Mladić*.

492 U svedočenju pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin*, Nusret Sivac navodi da je Boro Grubić preminuo, videti u: Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 16. avgusta 2010. godine, str. 13238.

493 Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 8. novembra 2012. godine, str. 4816.

494 Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 15; Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 45–46.

495 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7766; Svedočenje zaštićenog svedoka U pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. jula 2002. godine, str. 6250; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 242; Svedočenje Eniza Bešića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 9. avgusta 1996. godine, str. 5047.

496 Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 35.

497 Svedočenje Eniza Bešića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 9. avgusta 1996. godine, str. 5047; Svedočenje Vasifa Gutića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 6. avgusta 1996. godine, str. 4709.

zatočenike bili Željko Rudak zvani Deba, Mladen Mitrović[498], zatim njegov brat Marijan Mitrović, Stojanović zvani Zemunac, Branko Mitrović[499], Dragan Škrbić[500], pripadnici 43. mtbr Dragoja Čavić[501] i Stojan Madžar[502], kao i pripadnik Interventnog voda SJB Prijedor Darko Mrđa, koji je dolazio u logor.[503]

Uprava logora je dozvoljavala pripadnicima vojnih i policijskih jedinica, ali i civilima koji nisu bili deo osoblja logora, da ulaze u Trnopolje i zlostavljaju zatočenike. U logor je dolazio i zlostavljao zatočenike i Zoran Žigić, čuvar iz logora Keraterm, kao i pripadnici Interventnog voda SJB Prijedor.[504] Idriz Merdžanić je svedočio pred MKSJ o dolasku pripadnika tenkovske jedinice 43. mtbr *El manijakos* tokom juna 1992. godine.[505]

U Trnopolju je zabeležen veliki broj silovanja zatočenih žena i devojčica. Najmlađa žrtva imala je 12 godina.[506] Žene nisu silovane samo u logorskom kompleksu, nego su i izvođene iz njega i odvođene u obližnje kuće ili na kontrolne punktove.[507] Među počiniocima su bili kako stražari logora, tako i lica kojima je dozvoljen ulaz u logor.[508] Komandant logora Slobodan Kuruzović je držao jednu ženu

498 Svedočenje Eniza Bešića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 9. avgusta 1996. godine, str. 5046–5047; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 16; videti i: Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Zečević i dr.* od 28. juna 2012. godine, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2610/show, pristupljeno 22. februara 2021. godine; Mladenu Mitroviću je suđeno pred sudom u SAD zbog davanja lažnog iskaza prilikom dobijanja državljanstva. Prilikom suđenja saslušano je sedam zatočenika koji su prepoznali Mitrovića kao stražara logora Trnopolje, dok je nekolicina posvedočila da ih je Mitrović tukao. Mitrović je u SAD osuđen na kaznu zatvora od 4 godine i 8 meseci i oduzeto mu je državljanstvo. Nakon njegove žalbe, kazna je potvrđena u septembru 2020. godine, videti: United States District Court for the Northern District of Georgia Atlanta Division, *Mitrovic v. United States* od 3. septembra 2020. godine, dostupno na: https://casetext.com/case/mitrovic-v-united-states-1, pristupljeno 22. februara 2021. godine.

499 Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par 52.

500 *Ibid.*, par 52. Iz izjave Zdravke Karlice proizlazi da je Dragan Škrbić takođe bio rezervista 43. mtbr, odnosno pripadnik Izviđačko-diverzantske čete „Zoran Karlica", videti u: Izjava svedoka Zdravke Karlice, dok. pred. br. D00863, *Mladić*, par. 13.

501 Spisak vojnih lica 43. mtbr, dok. pred. br. D00767, *Mladić*, str. 8. Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par 52.

502 Spisak vojnih lica 43. mtbr, dok. pred. br. D00767, *Mladić*, str. 27; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617. B, *Mladić*, str. 19; Izjava svedoka Zdravke Karlice, dok. pred. br. D00863, Mladić, par. 15; „Hrabri Krajišnici uspješno izvršili zadatak", Kozarski vjesnik, 10. jun 1994. godine.

503 Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617. B, *Mladić*, str. 16.

504 Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2488; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 2. novembra 2001. godine, par. 675–676; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*; Svedočenje zaštićenog svedoka X pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. avgusta 2002. godine, str. 6881–6882.

505 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7764; Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 64; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 21; Iako ne navodi ime jedinice, i Nusret Sivac je svedočio o dolasku pripadnika tenkovske jedinice u Trnopolje, videti u: Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 30. jula 2002. godine, str. 6690.

506 Svedočenje Vasifa Gutića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 6. avgusta 1996. godine, str. 4665.

507 *Ibid.*, str. 4667.

508 Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 63–65.

zatočenu u kući u kojoj je boravio, prekoputa logora, gotovo mesec dana i silovao je.[509] Jedne večeri su pripadnici tenkovske jedinice *El manijakos* došli u logor, odakle su odveli desetak žena. Posle ponoći vratili su te žene u logor, a zatim izveli još jednu grupu žena.[510] Zatočeni lekari su prijavili silovanja upravi logora – dr Iviću iz sanitetskog obezbeđenja i Slobodanu Kuruzoviću, nakon čega je pet žena upućeno u Banjaluku na ginekološki pregled, zbog čega su pripadnici jedinice *El manijakos* dolazili u logor i prepirali se sa Kuruzovićem.[511] Saznanja o silovanju u logoru Trnopolje imao je i poručnik Slobodan Cumbo iz Vojne policije, koji je više puta dolazio u logor i predstavljao se zatočenicima kao nadležan za taj deo prijedorske opštine.[512]

Predstavnik prijedorskog Crvenog krsta Pero Ćurguz svakodnevno je boravio u logoru i potpisivao otpusna pisma logorašima. Pored toga, bio je zadužen i za sahranjivanje mrtvih i često je prozivao zatočenike i odvodio ih van logora da sakupljaju i pokopavaju leševe u zaseocima oko Trnopolja poput Eleza i zaseoka Sivci.[513]

Zatočenici su iz logora Trnopolje deportovani na teritoriju pod kontrolom Armije BiH tokom celog perioda postojanja logora, zbog čega je protok zatočenika bio tako velik. Konvoji sa zatočenicima su organizovani u dogovoru s vojskom, odnosno Regionalnom komandom Prijedor i pukovnikom Arsićem. U početku su ljudi deportovani vozovima za centralnu Bosnu, a kasnije kamionima i autobusima u pratnji policije prevoženi do teritorije po kontrolom Armije BiH.[514] Iako je Regionalna komanda Prijedor znala da su ljudi koji su bili zatočeni u Trnopolju civili i oni za koje su vojne i policijske vlasti već procenile da nisu učestvovali u oružanim sukobima, njima nije dozvoljeno da se vrate svojim kućama, a pre napuštanja logora morali su da predaju dragocenosti koje su imali kod sebe i prepišu svoju imovinu prijedorskim vlastima.[515] Na taj način, vojska je učestvovala u iseljavanju hrvatskog i muslimanskog stanovništva sa područja Prijedora.[516]

– Koričanske stijene – znanje o zločinu

Dana 21. avgusta 1992. godine, Krizni štab opštine Prijedor i Crveni krst Prijedora organizovali su prebacivanje zatočenika, prevashodno muškaraca, mada je među njima bilo i žena i dece, iz logora

509 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 513; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 791–805.
510 Svedočenje Vasifa Gutića pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 6. avgusta 1996. godine, str. 4667–4668.
511 *Ibid.*, str. 4670; Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 64.
512 Izjava svedoka Idriza Merdžanića, dok. pred. br. P00269.B, *Mladić*, par. 65; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 14; Svedočenje Azre Blažević pred MKSJ u predmetu *Tadić* od 13. juna 1996. godine, str. 2490–2491.
513 Svedočenje Idriza Merdžanića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 10. septembra 2002. godine, str. 7786–7787; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 14, 19, 25.
514 Depeša SJB Prijedor br. 11-12-2136 od 18. jula 1992. godine, dok. pred. br. P03947, *Mladić*, str. 1–2; Izjava svedoka Azre Blažević, dok. pred. br. P03617.B, *Mladić*, str. 15; Svedočenje zaštićenog svedoka P pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 22. maja 2002. godine, str. 3350.
515 Izjava svedoka Jusufa Arifagića, dok. pred. br. P03388.B, *Mladić*, str. 22.
516 Izveštaj „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini", Ewan Brown, dok. pred. br. P01803, *Stanišić i Župljanin*, par. 2133.

Trnopolje i prijedorskog naselja Tukovi na teritoriju pod kontrolom Armije BiH.[517] Konvoj sastavljen od osam autobusa i osam kamiona upućen je iz Trnopolja preko Kozarca ka liniji razgraničenja na Vlašiću u pratnji Interventnog voda SJB Prijedor. Konvoj je u putu više puta zaustavljan, a pripadnici Interventnog voda pljačkali su zatočenike.[518]

Nakon Skender Vakufa, konvoj je ponovo zaustavljen i pripadnici Interventnog voda su izdvojili više od 200 mlađih, vojno sposobnih muškarca i ukrcali ih u dva autobusa koja su prethodno ispraznili. Ostatak konvoja je nastavio put prema liniji razdvajanja, dok su izdvojeni muškarci prevezeni do obližnjeg planinskog prevoja na Vlašiću zvanog Korićanske stijene.[519] Zarobljeni muškarci su izvedeni iz autobusa i naređeno im je da kleknu uz ivicu provalije. Usledila je pucnjava, tela ubijenih su padala u provaliju. Zatim su pripadnici SJB pucali odozgo i bacali u provaliju bombe kako bi bili sigurni da nema preživelih. Ubijeno je najmanje 200 muškaraca.[520]

Nekoliko dana nakon masakra, komandant logora Trnopolje Slobodan Kuruzović razgovarao je sa komandantom 43. mtbr pukovnikom Arsićem o događajima na Korićanskim stijenama i po njegovom naređenju napisao je izveštaj komandi 1. KK o tome.[521] Komanda 1. KK je već 22. avgusta 1992. godine izvestila Glavni štab VRS o masakru civila na Korićanskim stijenama navodeći da je odgovorna „grupa milicionera koja je pratila konvoj izbeglica prema Travniku".[522]

Počinioci tog zločina su vrlo brzo identifikovani kao pripadnici Interventnog voda SJB Prijedor. Ubrzo nakon počinjenog zločina, Interventni vod SJB je rasformiran, a njegovi pripadnici su upućeni u Han Pijesak kao borci 43. mtbr, iako je komanda brigade bila upoznata sa ubistvima na Korićanskim stijenama.[523] Komanda 1. KK je početkom septembra 1992. godine izvestila Glavni štab VRS da je

517 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1834.

518 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 215–216; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 457; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1835.

519 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 217–218; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 458–460; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1834–1835.

520 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 217; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 459–460; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 1838, 1847.

521 Svedočenje Slobodana Kuruzovića pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 26. marta 2003. godine, str. 14531.

522 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 22. avgusta 1992. godine, dok. pred. br. P892.85, *Krajišnik*, str. 2.

523 Depeša SJB Prijedor br. 11-12-2267 od 14. septembra 1992. godine, dok. pred. br. D01882, *Karadžić*; Depeša SJB Prijedor br. 11-12-2344 od 13. oktobra 1992. godine, dok. pred. br. D02017, *Mladić*; Iz dokaznog predmeta br. S436B, *Stakić* – Podaci za Darka Mrđu, MO, odsek Prijedor vidi se da je Darko Mrđa od 9. septembra 1992. godine bio pripadnik VP7362 Prijedor, što je zapravo 43. mtbr, a zatim od aprila 1993. godine do kraja rata pripadnik VP7388, odnosno Pete kozarske brigade; Svedočenje Čede Šipovca pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 11. novembra 2014. godine, str. 28138; Annex D to prosecution pre-trial brief Organigrams of military and police units od 24. februara 2012. godine, *Mladić*, str. 2 i 4.

događaj na Korićanskim stijenama negativno uticao na moral boraca 1. KK uz napomenu da je „sreća što o tome nije detaljnije saznala međunarodna javnost“.[524]

VIII. Prikrivanje zločina

Po završetku napada na područje Brda, pripadnici srpskih snaga dolazili su u sela i svakog dana odvodili po nekoliko meštana da sakupljaju leševe stradalih i utovaruju ih u kamione.[525] Za prikupljanje tela na području Brda bili su zaduženi pripadnici Pozadinskog bataljona i pripadnici 6. bataljona 43. mtbr.[526]

U Bišćanima su prikupljanje tela ubijenih organizovali Ranko Došenović iz 6. bataljona 43. mtbr i vojnik Slavko Petrović.[527] Naređenja za prikupljanje leševa izdavao je i Stojan Aleksić iz 43. mtbr.[528] Pored njih, bilo je i drugih naoružanih vojnika u maskirnim uniformama koji su nadzirali desetine muškaraca kojima je naređeno da učestvuju u prikupljanju leševa. Bila su prisutna i dva starija naoružana stražara u SMB uniformama koja su se zvala Dušan Stevanić i Mirko Savić.[529]

Zaštićeni svedok S je na suđenju Milomiru Stakiću pred MKSJ opisao dolazak dva vojna kamiona u zaselak Čemernica 23. jula 1992. godine. Nateran je da s drugim ljudima na ta dva kamiona utovaruje leševe sakupljene na području Bišćana, uključujući i tela ubijenih u glinokopu u Mrkaljima i drugim zaseocima. Nakon što bi kamioni bili puni, pripadnici vojske su ih odvozili. Prema svedočenju vozača angažovanog za taj posao, naređenje je stiglo od oficira iz Kasarne „Žarko Zgonjanin“.[530]

Na području Brda je tokom dva dana sakupljeno između 300 i 350 tela, pretežno sa prostrelnim ranama. Sve žrtve su bili Muslimani sa područja Brda u civilnoj odeći.[531] Rezervisti VRS, među kojima su bili i pripadnici Pozadinskog bataljona 43. mtbr, odvozili su kamione s leševima i na kontrolni punkt Vojne policije u Tukovima, gde su kamione preuzimali drugi vojnici i vraćali ih prazne nekoliko sati kasnije.[532] Leševi su istovareni u jamu u Tomašici.[533]

---

524 Izveštaj – stanje borbenog morala jedinica 1. KK za mesec avgust 1992. godine od 3. septembra 1992. godine, dok. pred. br. P03951, *Mladić*; str. 5.
525 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Brđanin* od 1. septembra 2004. godine, par. 409.
526 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1071 i 3484.
527 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 259.
528 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1071; Izjava svedoka Radeta Javorića, dok. pred. br. D00895, *Mladić*, par. 28.
529 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1071.
530 *Ibid.*
531 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 261.
532 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1071.
533 Zaštićeni svedok S je na suđenju Stakiću posvedočio da je video putni nalog na kojem je kao krajnje odredište kamiona stajala Tomašica, dok je na dnu putnog naloga pisalo „Kasarna 'Žarko Zgonjanin'“, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 260; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 1071.

U periodu od maja do kraja jula 1992. godine, pripadnici Pozadinskog bataljona 43. mtbr su u saradnji sa pripadnicima SJB Prijedor i Kriznim štabom Prijedor učestvovali u pokopavanju tela u Tomašici, a zatim i u njihovom premeštanju u sekundarnu masovnu grobnicu na lokaciju južnog rudišta Jakarina kosa.[534]

Preduzeće Rudnik željezne rude Ljubija je od 1991. godine blisko sarađivalo sa 43. mtbr i drugim jedinicama vojske i policije u Prijedoru, stavljajući im na raspolaganje opremu, naoružanje, eksploziv, rudarske i građevinske mašine i vozila.[535] Krajem 1991. godine, pukovnik Arsić tražio je od RŽR Ljubija da mu dostave mape koje su prikazivale aktivnost i radove u rudnicima, uključujući lokacije na kojima više nije bilo eksploatacije.[536] Pored toga, veliki broj radnika tog preduzeća srpske nacionalnosti bio je mobilisan u jedinice 43. mtbr i Pete kozarske brigade, dok je nesrbima 22. maja 1992. godine rečeno da ne dolaze više na posao.[537] Istočno rudište Tomašica, koje je deo kompleksa RŽR Ljubija, od aprila ili maja 1992. godine bilo je pod kontrolom Kriznog štaba Prijedor i 43. mtbr. Pristup Tomašici je kontrolisao rezervni sastav vojske sve do kraja rata.[538] Jedinice vojske su tokom jula 1992. godine u više navrata od preduzeća RŽR Ljubija uzimale gorivo i koristile njihova vozila, kao i građevinske mašine poput grejdera, rovokopača i buldožera.[539]

Na sastanku starešina 1. KK sa Mladićem, održanom krajem maja 1993. godine, načelnik odeljenja bezbednosti 1. KK pukovnik Stevan Bogojević izvestio je o grobnici u rudniku Tomašica. Bogojević je preneo sadržaj razgovora sa načelnikom SJB Prijedor Simom Drljačom, komandantom 43. mtbr pukovnikom Vladimirom Arsićem, ministrom odbrane generalom Bogdanom Subotićem i načelnikom policije u CSB Banja Luka Miletom Matijevićem, o rudniku gde su oni ranije „zatrpali oko 5.000 muslimanskih leševa". Kako je Bogojević preneo, prijedorske vojne i policijske vlasti ne znaju šta da rade sa leševima i žele da ih se reše „spaljivanjem, mlevenjem ili na neki drugi način", zbog čega su se obratili nadređenoj vojnoj komandi. Mladić je na sastanku rekao da je njegov stav da se leševa reše oni koji su ih pobili, ali i da treba pokrenuti istragu u vezi s tim slučajem i dobro čuvati „podatke da ne dođu u ruke nepozvanih lica".[540]

Iz masovne grobnice Tomašica ekshumirana su 483 posmrtna ostatka i identifikovano je 275 žrtava, dok su iz masovne grobnice otkrivene na lokalitetu Jakarina kosa ekshumirana 373 posmrtna ostatka, a identifikovano 311 žrtava.[541] U masovnoj grobnici Tomašica pronađeni su posmrtni ostaci žrtava

534 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 4090.
535 Svedočenje Ostoje Marjanovića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 9. novembra 2015. godine, str. 40970, 41020; Izveštaj o radu DP RŽR Ljubija Prijedor u toku ratnih dejstava, dok. pred. br. P07385, *Mladić*, str. 6–8; Spisak vozila koja su bila angažovana u VRS i stanje u kakvom se nalaze od 11. aprila 1994. godine, dok. pred. br. D01082, *Mladić*.
536 Svedočenje Ostoje Marjanovića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 9. novembra 2015. godine, str. 41020, 41024, 41036.
537 *Ibid.*, str. 40967; Svedočenje Ostoje Marjanovića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 10. novembra 2015. godine, str. 41066; Svedočenje Mirsada Ališića pred MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* od 5. juna 2000. godine, str. 2462–2463.
538 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mladić* od 22. novembra 2017. godine, par. 4080.
539 *Ibid.*, par. 4075.
540 Beležnica Ratka Mladića od 2. aprila do 24. oktobra 1993. godine, dok. pred. br. P00358.B, *Mladić*, str. 154–155.
541 Institut za nestale osobe BiH, odgovor od 19. marta 2021. godine.

iz Kozarca, Jaskića, sela sa područja Brda, Ljubije, kao i posmrtni ostaci žrtava iz logora Keraterm, Omarska i Trnopolje.[542] Najveći broj žrtava čiji su posmrtni ostaci pronađeni u Tomašici stradao je u julu 1992. godine.[543]

IX. Unapređenja i odlikovanja

Jedinice koje su učestvovale u zločinima na teritoriji opštine Prijedor i njihovi komandanti tokom rata su više puta pohvaljeni, odlikovani i unapređeni, iako je komanda 1. KK imala saznanja o zločinima počinjenim u zoni odgovornosti tih brigada.

Komandant 1. KK Momir Talić je već krajem maja 1992. godine prvi put pismeno pohvalio sve borce i starešine jedinica pod komandom Prijedorske regije za „pokazanu odlučnost, hrabrost i umešnost u borbama sa paravojnim formacijama u Hambarinama, Kozarcu i Prijedoru".[544] U izveštajima komande 1. KK navodi se da se 43. mtbr posebno istakla tokom borbi.[545]

Na smotri održanoj 26. juna 1992. godine u prijedorskom selu Lamovita povodom odlaska delova 43. mtbr i drugih prijedorskih jedinica na proboj koridora, Vladimir Arsić je, između ostalog, vojnicima rekao: „Vi ste na svim frontovima pokazali odličnu disciplinu, svest i odgovornost za izvršenje zadatka."[546]

U novembru 1993. godine, načelnik CSB Banja Luka Stojan Župljanin dodelio je zahvalnice 43. mtbr i Petoj kozarskoj brigadi „za pruženu pomoć u borbi za slobodu srpskog naroda". Župljanin je zahvalnicu uručio i Radmilu Zeljaji.[547]

Naredne, 1994. godine, predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić odlikovao je 43. mtbr VRS Ordenom Nemanjića „za podvige u oružanoj borbi i predstavljanju pozitivnog primera za dela koja su do sada postignuta".[548]

542 Izveštaj veštaka o dokazima o smrti za žrtve iz rudnika „Tomašica", Ewa Tabeau, dok. pred. br. P07449.B, *Mladić*, str. 18.
543 *Ibid*.
544 Redovni borbeni izveštaj komande 1. KK od 31. maja 1992. godine, dok. pred. br. P892.82, *Krajišnik*, str. 3.
545 Informacija o aktuelnoj političko-bezbednosnoj situaciji, komanda 1. KK od 1. juna 1992. godine, dok. pred. br. P02875, *Mladić*.
546 Genocid u Prijedoru – Lamovita – smotra, dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=ewTrAzAsaWg&ab_channel=genocid92, pristupljeno 4. novembra 2020. godine.
547 „Rame uz rame sa vojskom", Kozarski vjesnik od 26. novembra 1993. godine, dok. pred. br. P02436, *Mladić*.
548 „Slava svih srpskih slava", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine, dok. pred. br. P06612, *Karadžić*; „Prijedorskim junacima – Orden Nemanjića", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine, dok. pred. br. P03277, *Mladić*, str. 3; Presretnuti razgovor od 29. juna 1994. godine, dok. pred. br. P02439, *Tolimir*; „Odlikovanja i pohvale", Krajiški vojnik od jula 1994. godine; Video-prilog o 43. mtbr iz jula 1994. godine, dok. pred. br. P07028, *Mladić*.

Pored toga, komandant 43. mtbr pukovnik Vladimir Arsić odlikovan je Karađorđevom zvezdom 2. reda[549] i pohvaljen od strane komandanta 1. KK Momira Talića za rukovođenje operacijom zauzimanja Kozarca.[550]

Pripadnici 43. mtbr i Pete kozarske brigade dobili su pojedinačna odlikovanja u više navrata tokom rata.[551] U julu 1995. godine, Radovan Karadžić je odlikovao 71 pripadnika 43. mtbr, među kojima je bio i Milorad Bilbija, komandant Šestog bataljona.[552]

Već u julu 1992. godine, komandant 1. KK Momir Talić predložio je unapređenje majora Radmila Zeljaje. U jesen 1992. godine, Zeljaja je unapređen u čin potpukovnika[553], a naredne, 1993. godine dobio je čin pukovnika.[554] Zeljaja je učestvovao i u ratnim dejstvima na Kosovu u sastavu 3. armije VJ i u martu 2001. godine dobio je čin general-majora kao oficir Vojske Jugoslavije.[555]

Ukazom predsednika Republike Srpske, pukovnik Vladimir Arsić je u maju 1993. godine postavljen za komandanta Operativne grupe „Doboj"[556], a dve godine kasnije unapređen je u čin general-majora.[557]

Nakon rata, komandant Pete kozarske brigade Pero Čolić imenovan je za načelnika Generalštaba VRS pošto je vanredno unapređen u čin general-majora.[558]

Predsednik Republike Srpske Milorad Dodik odlikovao je Šestu sansku pešadijsku brigadu Medaljom Petra Mrkonjića 2017. godine „za izuzetne podvige i zasluge u stvaranju i odbrani Republike Srpske i očuvanju identiteta srpskog naroda".[559]

549 „Slava svih srpskih slava", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine, dok. pred. br. P06612, *Karadžić*, str. 1.
550 Službena ocena pukovnika Arsić Vladimira, jul 1993. godine, dok. pred. br. P07474, *Mladić*, str. 3.
551 „Priznanja za junaštvo", Kozarski vjesnik od 27. maja 1994. godine; „Slava svih srpskih slava", Kozarski vjesnik od 1. jula 1994. godine, dok. pred. br. P06612, *Karadžić*, str. 2; „Za primjer budućim generacijama", Kozarski vjesnik od 28. jula 1995. godine; „Peta ratna godina Pete kozarske – medalje i pohvale", Kozarski vjesnik od 4. avgusta 1995. godine.
552 „Za primjer budućim generacijama", Kozarski vjesnik od 28. jula 1995. godine.
553 Djelovodnik Komande 1. Krajiškog korpusa 1992. godina, dok. pred. br. P05279, *Mladić*, str. 4; Depeša GŠ broj 02/2-47 komandi 1. KK od 22. januara 1993. godine, dok. pred. br. P04087, *Mladić*.
554 Generali Republike Srpske 1992–2017, biografski rječnik, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske / BORS, Banja Luka, 2017, str. 84.
555 *Ibid.*, str. 84–85.
556 OG Doboj ili 9. OG, Ukaz broj 01-111/93 predsednika Republike Srpske od 27. maja 1993. godine, dok. pred. br. P07478, *Mladić*. Istog dana su starešine 1. KK izvestile Ratka Mladića o postojanju masovne grobnice Tomašica sa čijim prikrivanjem je bio upoznat Vladimir Arsić, videti u: Beležnica Ratka Mladića od 2. aprila do 24. oktobra 1993. godine, dok. pred. br. P00358.B, *Mladić*, str. 154–155.
557 Ukaz broj 1213/95 predsednika Republike Srpske od 23. juna 1995. godine, dok. pred. br. P07807, *Mladić*.
558 AIM, „Sjeća generala", 12. novembar 1996. godine, dostupno na: http://www.aimpress.ch/dyn//pubs/archive/data/199611/61112-005-pubs-sar.htm, pristupljeno 29. marta 2021. godine.
559 Šesta sanska pješadijska brigada, Radovan Jović, Slovo, Banja Luka, 2019, str. 12; RTRS, „Dodik uručio odlikovanja povodom Vidovdana – krsne slave Vojske Republike Srpske", 27. jun 2017. godine, dostupno na: https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=258928, pristupljeno 30. marta 2021. godine.

Epilog

Fond za humanitarno pravo (FHP) je tokom rada na dosijeu o 43. mtbr Ministarstvu odbrane (MO) Republike Srbije uputio više zahteva za pristup informacijama od javnog značaja, kojima su traženi podaci o 343. mtbr JNA, kao i o oficirima koji su bili na službi u prijedorskim brigadama.

Ministarstvo odbrane je FHP-u dostavilo podatak da je 343. mtbr bila u organizacijskom sastavu JNA u periodu od 27. jula 1990. do 19. maja 1992. godine, kada je zvanično rasformirana.[560] Međutim, kako navodi u svom odgovoru, Ministarstvo ne poseduje informacije o zoni odgovornosti te brigade, njenim bataljonima, kao ni ratni dnevnik jer brigada nije predala arhivsku građu.[561]

Ministarstvo odbrane je odbilo da dostavi FHP-u podatke o vojnoj službi Vladimira Arsića i Radmila Zeljaje uz obrazloženje da su ti podaci poverljivi.[562] Na zahteve FHP-a kojima su traženi podaci o vojnoj službi Slobodana Cumba i Miroslava Majstorovića MO nije dostavilo odgovor.[563]

Nekadašnji komandant 43. mtbr VRS general-major Vladimir Arsić (1947) penzionisan je krajem marta 1997. godine i, prema dostupnim informacijama, živi u Srbiji.[564]

General-major Radmilo Zeljaja (1957) je nakon rata regulisao svoj status unutar VJ u skladu sa Sporazumom o načinu rešavanja statusnih pitanja pripadnika 30. KC.[565] Zeljaja je u penziji od februara 2002. godine i živi u Srbiji.[566] Bio je jedan od sagovornika u dokumentarno-igranom filmu *Koridor 92*, koji je rađen u koprodukciji Vojnofilmskog centra „Zastava film", Radio-televizije Srbije i Televizije Republike Srpske i premijerno prikazan 9. januara 2021. godine.[567]

Za prvu polovinu 2021. godine najavljeno je štampanje monografije Boračke organizacije Prijedora, u kojoj će biti opisani ratni putevi 43. mtbr i Pete kozarske brigade, kao i jedinica policije. Autor monografije je Rade Mutić, prijedorski ratni novinar čije je izveštavanje bilo u službi srpske ratne

560 MO, odgovor br. 03/260-2 od 18. januara 2021. godine.
561 MO, odgovor br. 254-4 od 8. februara 2021. godine.
562 MO, rešenje o odbijanju zahteva br. 6418-3 od 21. jula 2020. godine; MO, rešenje o odbijanju zahteva br. 6417-4 od 21. jula 2020. godine.
563 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 1. decembra 2020. godine, HlcIndexOut: 170-F147030; Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 1. decembra 2020. godine, HlcIndexOut: 170-F147029.
564 Generali Republike Srpske 1992–2017, biografski rječnik, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske / BORS, Banja Luka, 2017, str. 48.
565 *Ibid.*, str. 85; Sporazum o načinu rešavanja statusnih pitanja pripadnika 30. KC, dok. pred. br. D00249, *Perišić*, čl. 2;
566 Generali Republike Srpske 1992–2017, biografski rječnik, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske / BORS, Banja Luka, 2017, str. 85.
567 Snimanje dokumentarno-igranog filma o probijanju Koridora 1992. godine, dostupno na: http://www.mod.gov.rs/lat/16163/snimanje-dokumentarno-igranog-filma-o-probijanju-koridora-1992-godine-16163, pristupljeno 30. marta 2021. godine; RTS, Koridor 92, dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=z8fh819qtv0&ab_channel=RTSMerilavremena-Zvani%C4%8Dnikanal, pristupljeno 30. marta 2021. godine.

i nacionalističke propagande[568], dok su recenzenti monografije Radmilo Zeljaja i Ostoja Barašin, nekadašnji komandant Pete kozarske brigade.[569]

Upravnik logora Trnopolje Slobodan Kuruzović, major u rezervi, nije živ.[570]

Pukovnik Miroslav Majstorović nije živ.[571]

Pukovnik Branko Basara (1939), komandant Šeste krajiške brigade, penzionisao se na sopstveni zahtev sredinom decembra 1992. godine.[572] Nakratko je bio ponovo aktiviran kao komandant operativne grupe u Prijedoru između marta i avgusta 1993. godine, a potom se povukao u penziju i otišao u Beograd.[573] Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je 2014. godine podiglo optužnicu protiv Branka Basare i protiv komandanta TO Sanski Most Nedeljka Aničića za zločine počinjene u Briševu i Sanskom Mostu. Krajem 2019. godine, predmet je ustupljen pravosudnim organima Republike Srbije.[574] Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije podnelo je 25. marta 2021. godine optužnicu na potvrđivanje Višem sudu u Beogradu.[575] Basara i Aničić žive u Beogradu.[576]

General-major Pero Čolić (1937) penzionisan je u oktobru 1997. godine.[577] Preminuo je u Beogradu 2005. godine.[578]

568 Svedočenje zaštićenog svedoka ST-244 pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Župljanin* od 1. decembra 2010. godine, str. 17988; Svedočenje Nusreta Sivca pred MKSJ u predmetu *Stakić* od 30. jula 2002. godine, str. 6673; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stakić* od 31. jula 2003. godine, par. 107 i 614; HRW, The Unindicted: Reaping the Rewards of 'Ethnic Cleansing', january 1997, vol. 9, no. 1, dostupno na: https://www.hrw.org/reports/1997/bosnia2/#N_106_, pristupljeno 30. marta 2021. godine.

569 Kozarski vjesnik, „U pripremi monografija prijedorske boračke organizacije", 16. avgust 2017. godine, https://kozarski.com/u-pripremi-monografija-prijedorske-boracke-organizacije-video/; Kozarski vjesnik, „Štampanje monografije prijedorske boračke organizacije", 17. jul 2020. godine https://kozarski.com/stampanje-monografije-boracke-organizacije-prijedor-iduce-godine/; Izjava Ostoje Barašina, dok. pred. br. D00790, *Mladić*, par. 16.

570 MKSJ – Odluka po zahtevu optuženog *Radovana Karadžića* za izdavanje naloga *subpoena* Slavku Puhaliću od 20. marta 2013. godine, par. 3.

571 Svedočenje Boška Kelečevića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 14. jula 2015. godine, str. 37265.

572 Ratni bilten 6. krajiške brigade od 15. decembra 1992. godine, dok. pred. br. D243B, *Stakić*, str. 2.

573 Svedočenje Branka Basare pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 20. aprila 2015. godine, str. 34401.

574 S1 1 K 016738 14 Kro – *Basara Branko i dr.*, dostupno na: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3435/show, pristupljeno 30. marta 2021. godine.

575 TRZ, odgovor PI. br. 3/21 od 1. aprila 2021. godine.

576 Podignuta optužnica za zločin protiv čovječnosti protiv dva lica iz predmeta kategorije II, 21. jul 2014. godine, dostupno na: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/komponente/print_vijesti.php?id=2550&jezik=b, pristupljeno 30. marta 2021. godine; Izjava svedoka Branka Basare, dok. pred. br. D01031, *Mladić*, par. 1.

577 Generali Republike Srpske 1992–2017, biografski rječnik, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske / BORS, Banja Luka, 2017, str. 187.

578 *Ibid.*, str. 186.

4.116

VOJNA TAJNA- STROGO POVERLJIVO

00861467

KOMANDA 1.KRAJIŠKOG KORPUSA
Op.str.pov.broj ~~474-1~~ 44-1/150-1 2 G B/...
27.o5.1992. god.
St.Gradiška

Likvidacija "zelenih beretki"
u širem rejonu s.Kozarac,
i z v e š t a j.-

GLAVNI ŠTAB VOJSKE SR BiH

U vezi sa likvidacijom "zelenih beretki" u širem rejonu s.Kozarac dostavljamo sledeći izveštaj:

1. Oružani sukob započeo 25.o5.1992. godine, a završio 27.o5. u 13,oo časova.

2. U oružanom sukobu sa naše strane učestvovali delovi 343.mtbr /ojačani mtb/ podržani sa 2 baterije haubica 105 mm i vodom tenkova M-84.

3. Snage "zelenih beretki" ukupne jačine 1.500 - 2.000 ljudi bez težeg naoružanja.

4. Ukupni rezultati:
- od "zelenih beretki" u potpunosti oslobodjen širi rejon s.Kozarci odnosno površina s.Kozaruša, s.Trnopolje, s.Donji Jakupovci, s.Gornji Jakupovci, Benkovac, s.Ratković /tt.830/;

- na strani "zelenih beretki" 80-100 poginulih i oko 1.500 zarobljenih;
- deo "zelenih beretki" /100-200 ljudi/ u begstvu na Kozari;
- sopstveni gubici su 5 poginulih i 20 ranjenih, i
- lakše oštećena (već popravljena) na hodnom delu 2 M-84.

Komunikacija B.Luka - Ivanjska - s.Kozarac - Prijedor - Bos. Novi i širi rejon s.Kozarca potpuno pod kontrolom 1.KK.

NAČELNIK OO
pukovnik
Marčetić Dragan

PRIMLJENO:	27.5. (dan i mesec)	21.00 (čas i minut)	Gustić (p o t p i s)		
(tajni naziv)	16.94 (br. telegrama)	(br.grupa)	.01 (hitnost)	(sačta obrade)	(br.st.veze)
OBRAĐENO:	(dan i mesec)	22.15 (čas i minut)	(p o t p i s)		
PREDATO:	(dan i mesec)	(čas i minut)	(p o t p i s)		

Prilog 1

4-46
00361995

VOJNA TAJNA - STROGO POVERLJIVO
Šifrovano - uručiti odmah

KOMANDA 1.KK
Str.pov.br.44-1/257
25.o7.1992 .god.

GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SrR BiH

REDOVNI BORBENI IZVEŠTAJ

Sekcije 1:100.000 - kao u prethodnim izveštajima.

1. Neprijatelj i dalje u toku dana uglavnom poštuje prekid vatre. I dalje dovlače nove snage iz dubine teritorije (Zagreb, Karlovac, Dubrovnik, Virovitica, Djakovo), tako da su sada na liniji: Bijelo Brdo - Novi Lužani (sev.od Dervente) - Obodni kanal - s.G.Kolibe - s.Aginci, grupisanje sledeće snage neprijatelja:

- 137.br, 3.a.briz Dubrovnika i 108.br od Bijelog Brda do s. Zborište.

- Od s.Zborište - Obodni kanal - s.G.Kolibe - 1./153.br i 3.a.br. iz Zagreba, u rejonu s.G.Kolibe - Bos. Brodska brigada i od s.G.Kolibe - preko D.Kolibe do r.Sava 101.a.profesionalna brigada.

- artiljerija raznih vrsta i kalibara je rasporedjena i dejstvuje iz ranije poznatih rejona (s.Kaniža, Gajevi, šuma Migalovci, s. Bebrina (sve zapadno od Sl.Broda), i s.G.i D.Bebrina, s.Klakar i s.Podvinje (sve istočno od Sl.Broda).
- Ostale snage se grupišu i pripremaju oko Orašja, Županje, Gradačca i južno od Doboja.

- Na prostoru Vlašića i Gornjeg toka r.Vrbas nije bilo dejstava i provokacija od strane neprijatelja, sem što su dejstvovali po našoj izvidjačkoj patroli u rejonu: Dnolučka planina (sev.od s.Brvanci - rejon jugoistočno od Jajce za 12 kom).

- Na prostoru: s.Čarakovo i s.Zecovi (istočno 3 km od Ljubije) juče je otkriveno više grupa muslimanskih ekstremista i nastavlja se sa čišćenjem tih rejona.

- Iz sabirnog logora u Prijedoru u tvornici "Keraterm" u noći

Prilog 2

00861997

24/25. bio je pokušaj masovnog bekstva koji je sprečen, pri čemu je poginulo oko 50 zatvorenika.

2. Stanje b/g u jedinicama korpusa je povoljno i stabilno. Odredjeni problemi postoje u TG-3 odnosno u 327.mtbr, krajinskoj i osinskoj brigadi gde borbeni moral , red i disciplina još od ranije nisu na potrebnom nivou.

Komanda TG-3 uz pomoć komande OG-Doboj i komande 1.KK preduzimaju sve mere za podizanje b/g na potrebnom nivou.
Izvidjačka patrola 1.izvč u zoni odgovornosti 30 Krd izvidela je prostor Dnolučke planine i sev.od s.Brvanci upola u zasedu pri čemu je komandir patrole rez.vod. Kolundjija Duško iz Prijedora poginuo, a dva vojnika su lakše ranjeni.

3. Stanje na teritoriji je bez bitnijih promena u odnosu na ranije izveštaje. Celokupna socijalna i materijalna situacija je sve složenija.

4. U vezi vanrednog dogadjaja od 23.o7. - ubistvo milicionera Milić Laze Boro iz s.Trijebovo - SO Mrkonjić Grad, dostavljamo vam poseban izveštaj od komande 1.mpoabr.

5. Stanje bezbednosti i morala je bez većih promena u odnosu na prethodne izveštaje. Isplata dela novčanih naknada rezervnom sastavu donekle je poboljšala raspoloženje ljudi.

6. Pozadinsko obezbedjenje odvijalo se planski, u granicama ljudskih i materijalnih mogućnosti. Opravljeno je: 2 tenka, 3 OT i 12 m/v. Pripremljeno je 40.008 toplih i izdato 4.542 suva obroka hrane. U stacionarima leži 551 p/o.

7. Poginulih od poslednjeg izveštaja 10 i 29 ranjeno (Prijedor 4 poginula, 5 lakše ranjeno, Jajce 1 poginuo i 2 lakše ranjena, Derventa - Doboj - Gradačac 5 poginulih , 22 ranjena).

8. Zaključak i predvidjanja.

Taktičko - operativni položaj naših snaga je povoljan.

Prilog 2

00861999

Pregrupisavanjem snaga, odmorom ljudstva i angažovanjem svežih snaga na prostoru sev.istočno od Dervente, kod Gradačca i na prostoru Vlašića ojačaćemo naše položaje, bez obzira što i neprijatelj prema tim rejonima prikuplja sveže snage. Posebnu pažnju treba posvetiti rejonu južno od Doboj, kao i svim logorima ratnih zarobljenika. U tom cilju su komandanti jedinica i primili danas zadatke od komandanta Korpusa, kao i mere za slučaj intervencije stranih oružanih snaga.

RUKOVODILAC GRUPE ZA RiK b/d
pukovnik
Ludvik Krajnc

Prilog 2

25.07 18.40
(čas i minut)

1156
(br. telegr.)

25.07 19.10
(čas i minut)

25.07 19.
(čas i minut)

VOJNA TAJNA ! 4.1594
Strogo poverljivo

KOMANDA
6. PARTIZANSKE BRIGADE
Str. pov. Br. 736-1
18.06 1992 god.

00946534

NAREDNJE ZA IZVOĐENJE
BORBENIH DEJSTAVA
dostavlja,

KOMANDI 11. bat.

Na osnovu prikupljenih podataka došlo se do saznanja da se na određenim prostorima ekstremno muslimansko stanovništvo priprema za oružanu borbu protiv srpskog naroda. U cilju tajnosti grupe ekstremista se izvlače iz naseljenih mjesta na pošumljene prostore gdje rade zemunice, koriste lovačke kuće i tu vrše određenu obuku. Noću odlaze u naseljena mjesta radi dopremanja hrane i drugih materijalnih sredstava. Po procjeni brojnijr grupe se nalaze u: šuma Kurjevooko loo zelenih beretki, Briševo do 5o, Čerakovo do 3o ekstremista i u širem rejonu površinskog kopa Stara Rijeka oko 5o ekstremista- zelenih beretki.

U cilju sadejstva snagama iz Prijedora u pretresu terena na prostoru: Čarakovo, Oštra Luka, Koprivna, St. Majdan, St. Rijeka, Ljubija i D. Ljubija,

N A R E Đ U J E M:

Jedinicama 6. part. brigade posjesti liniju: S. Miloševići, s. Grujičići, s. Popići, s. Marjanovići, s. Kantari, s. Koprivna, St. Majdan, St. Rijeka, (potoka Luštanica) s. Atlije, Ljubija i D. Ljubija, blokirati snage neprijatelja, nedozvoliti im izvlačenje preko svojih položaja.

2. Naoružane grupe neprijatelja uništiti iznenadnom vatrom, a nenaoružano ljudstvo sposobno za borbu prikupljati u rejonu Milinog birta, odakle će se transportovati dalje. Žene, djecu i starce ostavljati kod njihovih kuća.

3. Vojna policija će u reonu Milinog birta organizovati kontrolu kretanja ljudstva i motornih vozila i sprečiti svaku pljačku. Opljačkanu robu i motorna vozila oduzimati i prevesti u Lušlanku.

4. Angažovanje jedinica:
-č/4 pb sa linije s. Čehići - s. Kastenar vrši pretres terena i izlazi

Prilog 3

00946535

na liniju s. Miloševići - crkva - s. Grujičići
- č/ Usorci - O.Luka sa linije: Obod-Ladišta-Veliko polje vrši pretres terena i izbija na liniju: s.Matikose - s.Marjanovići-Veliko polje
- č/1o pb. posjeda položaje na liniji s. Matikose - s.Zanteri.,
- č/11 pb. " " " s. Objeg - s. Mneševići - Vodišni vrh.
- IKM - 6 u reonu s. Usorci zaseok Rokvići.
- č/7 pb. posjeda položaj na liniji izvor Urmovac - ist. padine Zalikovac.
- č/9 pb. posjeda položaje na liniji: sjev. padine Vokulje, kt. Rijeka, tt 361, vrši pretres terena i izbija na liniju - potok Muštanica, k 478.
- č/2 pb. posjeda položaj na liniji: put zapadno od kozina - s. Barišići, vrši pretres terena i izbija na liniju: K 478 - k 474 - s. Barišići.
- č/3 pb. posjeda položaj na liniji puta s. Barišići - Ljubija.

5. Sve jedinice moraju uspostaviti vezu sa jedinicama iz Prijedora pri izbijanju ispred njihovih položaja i sadejstvuju im u pretresu , pogotovo naselja D.Ljubija, Ljubija, St. Majdan i dr.

6. Ljudstvo u toku 19.o7.1992.g. obezbediti sa xxx jednim SDO.

7. Sve jedinice obezbediti sa jednim b/k municije i potrebnom količinom goriva.

Podršku vrši vod minobacača 12o mm iz reona Javorik (xxxxx 1:25.ooo) a vatre pripremiti za dejstvo po Kurjevu i Brišev.

9. Najstrije se zabranjuje otvaranje vatre bez potrebe, tj, pojave neprijatelja, naročito u toku povratka po završenom zadatku.

lo. Komandno mjesto u rejonu visa Kruškik tt 527
- izveštaj u 7.oo časova da su posjednuti položaji i po izvršenom zadatku.

11. Sanitetsko obezbeđenje:
- Svaka četa nosi dvoje nosila
- jedno sanitetsko vozilo na pravcu D.Ljubija-Ljubija, a jedno sanitetsko vozilo na pravcu Kasavci - Milin Birt. Komeraju se prema brzini pretresa terena.

VOJNA POŠTA Br. 6787 BANJA LUKA

KOMANDANT
pukovnik
Branko Basara

Prilog 3

22.07.1999

ПУКОВНИКА БАСАРЕ НОВО

НАРЕЂЕЊЕ

ПРЕПИС

00472243

Одмах приступите припреми јединица за задатак који сте добили. Чета мора имати преко 100 људи. Поново прочитајте наређење које сте добили.

Утоставa веза у 07,00 ч. 23.7.92. Претрес приједорчани почињу у 08,00 ч. Готовост блокаде у 07,00 ч. Обезбеђивање са двије црвене траке, на лијевом рамену једна, а једна на лијевој руци изнад лакта. Траке ставити у 07,00 часова 23.07. Без потребе не дејствовати. Куће не палити. Забрањује се пљачка. Становинцтво не дирати ако је мирно. Само екстремно приводити. Наоружане групе ликвидирати.

Суву храну сте добили. Попијети и педијелити 23.07 ујутро. Пакрет јединица извршити уз пуно обезбеђење. Полазак одредити тако да у 0,600 будете у рејону 23.07.

Планово ~~везе које сте добили~~, понијети.

Бисара

Прилог

[illegible]

00472245

Prilog 3

0463783

Srpska Republika Bosna i Hercegovina
MINISTARSTVO ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE
CENTAR SLUŽBI BEZBJEDNOSTI
BANJA LUKA
STANICAS JAVNE BEZBJEDNOSTI
P R I J E D O R

Pr. br. broj: 11-12-20
Dana: 31.5.1992. godine

Radi što bržeg i efikasnijeg uspostavljanja mira na području opštine Prijedor, a u skladu sa Odlukom Kriznog štaba, naredjujem

s l i j e d e ć e:

1. Kao privremeno sabiralište sa lica koja se zarobe u borbi ili budu lišena slobode na osnovu operativnih saznanja službi bezbjednosti, odredjuje se prostor industrijskog kruga površinskog kopa rudnika "Omarska".

2. Lica lišena slobode se uz odgovarajuću dokumentaciju imati sprovedena i predana rukovodiocu obebbjedjenja koji je dužan, u saradnji sa koordinatorima službe nacionalne, javne i vojne bezbjednosti, ista smjestiti u jednu od 5 prostorija odredjenih za smještaj uhapšenih.

3. Dalji rad i selekciju uhapšenih lica nastavlja mješovita grupa islednika nacionalne, javne i vojne bezbjednosti, koji se moraju organizovati po istom, mješovitom principu, a za njihov rad su odgovorni Ješić Mirko, Mijić Ranko i p.pukovnik Majstorović.

4. Rad sa uhapšenim licima mora biti primjeren situaciji što znači da se rednici odredjeni sa obradu moraju angažovati non-stop tj. od oo - 24 časova. To podrazumijeva njihov stalni boravak u sabiralištu iz kojeg mogu odsustvovati samo izuzetno po odobrenju nadležnog starješine i uz znanje načelnika SJB Prijedor.

5. Operativno obradjena lica treba uz krivičnu prijavu odnosno službenu zabilješku propratiti u Istražni zatvor Banja Luka ili staru Gradišku na dalju krim. obradu.

6. Službu obezbjedjenja sabirališta obezbjedit će Stanica milicije Omarska sa potrebnim brojem milicionara koji su dužni stalno svi boraviti u sabirališta i organizovati rad stražarske službe po sistemu služba, pripravnost, odmor.

Prilog 4

7. Uprava Rudnika je dužna organizovati prebranu za izlednike, stražu i uhapšena lica po normativima mnoje će usaglasiti sa vojnom intendantskom službom. Isto tako, Uprava Rudnika je dužna organizovati redovno održavanje čistoće, vodovodnih, električnih i drugih instalacija i sa stručnim radnicima u vidu redne obaveze organizovati i drugo pozadinsko obezbjedjenje za rad i boravak datog broja lica u navedenom objektu.

8. Uprava je dužna h i t n o čitav kompleks upravne zgrade ograditi bodljikavom žicom i postaviti rampu na putu za Omarsku, te dovešti pitku vodu, a stražarska služba će onemogćiti pristup i ulazak svim nepozvanim licima na prostor sabirališta uz primjenu pravila stražarske službe.

9. Nadležni predstavnici vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine će hitno izvršiti postavljanje minskog polja u skladu sa propisima o miniranju što podrazumijeva izradu šeme minskog polja, pravilno obilježavanje i dr.

lo. Ukoliko se za to ukaže potreba, Uprava Rudnika će u saradnji sa rukovodiocem obezbjedjenja i koordinatorima službibezbjednosti organizovati stavljanje u funkciju prostora servisne radionice i kancelarija za još efikasnije izvršavanje poslova.

11. Koordinatori službi bezbjednosti su dužni svaki dan u 1[illegible],oo časova načelniku SJB Prijedor dostaviti izvještaj o radu za prethodna 24 časa, a o dogadjajima koji ne trpe odlaganje odmah.

12. Rukovodilac obezbjedjenja je dužan postupiti na isti način u vezi sa funkcionisanjem službe obezbjedjenja i eventualnim bezbjednosnim problemima.

13. Sva ovlaštena slžbena lica koja su angažovana na izvršenju zadataka u ovom sabiralištu ili u vezi sa istim su dužna da se pridržavaju pozitivnih zakonskih propisa i pravila službe, a neročito su dužna čuvati službenu tajnu i imovinu koja im je stavljena na raspolaganje.

14. Rukovodstvo i Uprava Rudnika je dužna za izvršavanje zadataka u okviru sabirališta odabrati provjerene i kvalifikovane radnike za rad na poslovima koji se od njih zahtijevaju i ne može ih mijenjati bez prijeke potrebe i saglasnosti Stanice javne bezbjednosti. Spisak svih angažovanih radnika Uprava je dužna hitno dostaviti SJB Prijedor.

Prilog 4

15. Najstrožije zabranjujem davanje informacija bilo koje vrste u vezi sa funkcionisanjem ovog sabirališta, a sva službena pismena moraju biti u sabiralištu i iz istog mogu biti iznešena ili uništena samo po odobrenju načelnika SJB Prijedor, o čemu će se starati radnici na obezbjedjenju.

16. Najenergičnije zahtijevam od svih angažovanih radnika, a naročito ovlaštenih službenih lica da se strogo pridržavaju datih upustava jer će se za nepoštivanje istih prema svima primijeniti najenergičnije disciplinske i druge mjere.

17. Kontrolu izvršenja ove Naredbe organizovat će načelnik milicije Janković Dušan u saradnji sa CSB Banja Luka i uz angažovanje nadležnih rukovodnih radnika.

DOSTAVLJENO:

1. Kriznom štabu
2. Koordinatorima slžbi bezbjednosti (Mijić, Ješić i p.pukovnik Majstorović)
3. CSB Banja Luka
4. Načelniku milicije
5. Rukovodiocu obezbjedjenja
6. Direktoru RŽR "Ljubija"
7. Arhiva.

NAČELNIK
[illegible] BEZBJEDNOSTI
[illegible]ljača

PRIMIO za Mijića, RŽR i OBEZBJEDJENJE:
1. [illegible]
2. [illegible]

Prilog 4

Пук. Богојевић:

(1) – Пре 4-5 дана дошао је Симо Дрљача, ранији нач. СУП-а Приједор, упутио та је Мин. МУП-а РС, а дошао је у вези рудника

138-227

19 MAJ MAJ MAY MAI 6. Мај 152

J000-1898

Томашица код Приједора, гдје су они раније затрпали око 5000 Мусл./лешева. Спуран сам да то свјет зна преко отпуштених заробљеника.
Дрљача је дошао да то утрати нама, а они би да се тота рјеше (спаљивањем, мљевењем или на неки други начин.).
Ту има свакаквих лешева, у то су увукли Суботића.
У тиму је Дрљача, он је био носиоц и док се то радило, ту је на састанку био ген. Суботић, Арсић, Дрљача, ја и Матијевић Миле из СУП Б/Л.
* Молим Ваш став.
* Мој став: како су их они побили нека се тако и цих реше, а треба покренути истрагу у вези са овим случајем и чувати добро податке да не дођу у руке непозваних лица. –

Prilog 5

Dosije 43. motorizovana brigada VRS u Prijedoru
Prvo izdanje

Izdavač:
Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, Beograd
www.hlc-rdc.org

Autorka: Jovana Kolarić
Urednica: Ivana Žanić
Lektorka: Nevena Bojičić
Grafičko oblikovanje: Milica Dervišević
Tiraž: 100
Štamparija: Instant System, Beograd

ISBN 978-86-7932-116-9
© Fond za humanitarno pravo

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

357.5(497.6)"1992"
355.426(497.6)"1992/1995"
341.322.5(497.6)"1992"
355.48(497.6)"1992"

КОЛАРИЋ, Јована, 1987-
Dosije: 43. motorizovana brigada VRS u Prijedoru / [autorka Jovana Kolarić]. - 1. izd. - Beograd : Fond za humanitarno pravo, 2021 (Beograd : Instant system). - 71 str. : faksimili ; 25 cm

Podatak o autoru preuzet iz kolofona. - Tiraž 100. - Prilozi 1-5: str. [75-86]. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7932-116-9

а) Република Српска. Војска. 43. моторизована бригада ВРС -- 1992 б) Грађански рат -- Ратни злочини -- Босна и Херцеговина -- 1992-1995 в) Приједор -- Војна историја -- 1992

COBISS.SR-ID 39341577